

BAKI BEYNƏLXALQ
MULTİKULTURALİZM MƏRKƏZİ
BAKU INTERNATIONAL MULTICULTURALISM CENTRE

Azərbaycan
Milli Elmlər Akademiyası

Azərbaycan
Yarıdıcılıq Fondu

Multikulturalizm

Ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal

4 2016

oktyabr-noyabr-dekabr

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
və Azərbaycan Yarıdıcılıq Fondunun
birgə nəşri

BAKI
2016

Redaksiya heyəti

Aleksandr İşein
Allahşükür Paşazadə
Anar Rzayev
Asif Hacıyev
Aytən Mustafayeva
Aytən Qəhrəman
Azərpaşa Nemətov
Etibar Babayev
Etimad Başkeçid
Firdovsiyyə Əhmədova
İsa Həbibbəyli
Kamal Abdulla
Kamran İmanov
Qismət Rüstəmov
Lidiya Qranovskaya
Mehman Qaraxanoğlu
Milix Yevdayev
Natiq Rəsulzadə
Nəriman Qasımoğlu
Paşa Əlioğlu
Rəhilə Qeybullayeva
Rəşad Məcid
Robert Mobili
Sevda Sultanova
Sərdar Fərəcov
Vaqif Abbasov

Beynəlxalq redaksiya şurası

Aleksandr Nesterov (*Rusiya*)
Aleksandr Qriç (*ABŞ*)
David Qotsiridze (*Gürcüstan*)
Didye Frankfurt (*Fransa*)
Eero Tarasti (*Finlandiya*)
İrma Ratiani (*Gürcüstan*)
Klaus Volf (*Almaniya*)
Maija Burima (*Latviya*)
Ramazan Qorxmaz (*Türkiyə*)
Sandro Teti (*İtaliya*)
Sudha Svarnakar (*Braziliya*)
Takayuki Yokota Murakami (*Yaponiya*)
Tereza Damasio (*Portuqaliya*)
Valeri Pines (*ABŞ*)
Vidas Kavalyauskas (*Litva*)
Yeva-Mariya Aux (*Almaniya*)

Baş redaktor

Fəxri Uğurlu

Baş redaktorun müavini

Tahir Kazımlı

Redaktorlar

Azər Qaraçənli
Sərraf Balaxan
Yelena Korneva

Məsul katib

Taleh Eminoğlu

Texniki direktor

Fuad Cəfərov

Texniki redaktor

Əliş Mirzallı

Dizayner

Mətanət Qaraxanlı

Korrektor

Kəmalə Cəfərli

Üz qabığının 1-ci səhifəsi – Multikulturalizm monumenti (Kanada, Toronto, müəl. Fransisko Pirelli).

Dörd oxşar abidə dünyanın müxtəlif yerlərində – Buffalo (CAR), Çançun (Çin), Sarayevu (Bosniya və Herseqovina), Sidney (Avstraliya) şəhərlərində yerləşir.

Üz qabığının 4-cü səhifəsi – “Dədə Qorqud” abidə kompleksi (“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyi ilə əlaqədar Qazax şəhərinin şərq girəcəyində salınmış “Dədə Qorqud” meydanı, heykəltəraş Ramiz İstiqaya (Məmmədov)

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, N.Rəfibəyli küç., 6

tel.: (+994 12) 492 33 29

e-mail: multikulturalizmjurnali@gmail.com

facebook: Multikulturalizm jurnalı

Jurnal ildə 4 dəfə nəşr olunur.

Qeydiyyat: 05/ƏN11-5-5946

Materiallardan istifadə edərkən jurnalın istinad vacibdir.

© “Multikulturalizm” jurnalı, 2016

İÇİNDƏKİLƏR

RƏSMİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Roş-Ha-Şana – Yeni il münasibətilə Azərbaycanın yəhudi icmasına təbriki.....	6
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan multikultural ənənələrin və dinlərarası münasibətlərin inkişafında xidmətlərinə görə bir qrup şəxsin “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu” ilə təltif edilməsi haqqında sərəncamı.....	7
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Teatr və multikulturalizm” mövzusunda keçirilən IV Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransının iştirakçılara məktubu.....	10
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Qafqazda dini tolerantlıq ənənələri və Azərbaycanın multikulturalizm modeli” beynəlxalq konfransının iştirakçılara təbrik məktubu.....	11
Roma Papası Fransiskın Bakıya səfəri.....	12
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxışı.....	15
Roma Papası Fransiskın çıxışı.....	19

MULTİKULTURALİZM İLİ

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevlə “Multikulturalizm ili”nin yekunlarına dair müsahibə.....	22
---	----

DÜNYANIN TANINMIŞ DİN XADİMLƏRİ

Vasim MƏMMƏDƏLİYEV

Müasir islam aləminin nüfuzlu liderlərindən biri – Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə.....	32
--	----

ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK

Иса ГАБИББЕЙЛИ

На путях мультикультурализма: историко-литературные традиции и современная эпоха.....	39
--	----

Nəriman QASIMOĞLU

Multikultural irsimizdə dini əks-səda.....	45
--	----

REPORTAJ

İkinci MAHMUD

Taleyini Azərbaycana etibar edənlər.....	56
--	----

HOMO SAPIENS

Qara ƏHMƏDOV

Bugünə necə gəlib çıxmışıq: Silahlar.....	64
---	----

AXUNDOV ZALI

Poeziya guşəsi

“Səksəncilər” nəslə: 6 şairdən 12 şeir.....	74
---	----

HÖTE ZALI

Nəsr guşəsi Nodar DUMBADZE. Tamerlan.....	87
--	----

TƏNQİD VƏ ESSEİSTİKA

Niyazi MEHDİ Avropa və müsəlman Şərqi – sualların metodologiyası.....	94
--	----

FORUMLAR, KONFRANSLAR, DƏYİRMİ MASALAR

V Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumundan qısa müsahibələr.....	98
--	----

SÖNMƏYƏN ULDUZLAR

“Sönməyən ulduzlar” teatri – dünən, bu gün, sabah... <i>Debat</i>	101
---	-----

MM – MULTİKULTURALİZM MOZAIKASI

Xəbərlər.....	109
Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi 16 noyabr – Beynəlxalq Tolerantlıq Gününü təntənəli şəkildə qeyd edib.....	126
Qafqaz Universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzi açılıb.....	128
“Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”.....	129

REGİON

“Multikulturalizm” təqdim edir: Ahıska türklərinin yaradıcılığı.....	135
---	-----

“Azərbaycan multikulturalizmlə bağlı çox böyük işlər görüb. Azərbaycan nümunəsi göstərir ki, multikulturalizm yaşayır. Baxmayaraq bəzi siyasətçilər deyirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb. Bəlkə haradasa iflasa uğrayıb. Amma Azərbaycanda yaşayır və bu meyillər, bu ideyalar güclənir, ictimaiyyətdən də daha çox dəstək alır. Biz bu yolla gedəcəyik. Beləliklə, bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunur”.

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyev**

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin
Roş-Ha-Şana – Yeni il münasibətilə
Azərbaycanın yəhudi icmasına təbriki**

Azərbaycanın yəhudi icmasına

Hörmətli həmvətənlər!

Sizi yəhudi xalqının qədim milli bayramlarından olan Roş-Ha-Şana – Yeni il münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ən səmimi arzu və diləklərimi yetirirəm.

Yüz illərdir ölkəmizdə məskunlaşan və buranı özünə doğma vətən bilən yəhudilər Azərbaycanda heç vaxt antisemitizmə və ayrı-seçkiliyə məruz qalmamış, tarixən xalqlar arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin, etnik-dini tolerantlığın, multikultural mühitin hökm sürdüyü çoxmillətli cəmiyyətimizdə əmin-amanlıq şəraitində yaşayaraq dil və mədəniyyətlərini, milli-mənəvi adət-ənənələrini günümüzə qədər qoruyub saxlamışlar.

Dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq insan hüquq və azadlıqlarının təminatı, o cümlədən, ölkədə sabitlik, əmin-amanlıq və vətəndaş həmrəyliyi Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir. Bunun üçün ölkəmizdə həqiqi demokratik və siyasi-hüquqi şərait yaradılmışdır.

Məmnuniyyət hissi ilə onu da qeyd etmək istərdim ki, yəhudi əsilli vətəndaşlarımız bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi, elmi-mədəni həyatında, demokratik dövlət quruculuğu prosesində yaxından iştirak edir, dövlət müstəqilliyimizin daha da möhkəmlənməsində, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında vətəndaşlıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirir.

Hər il təntənə ilə keçirilən Roş-Ha-Şana yeniləşmə, xoş müjdələr, mənəvi saflıq bayramıdır. Bu əziz gün münasibətilə bir daha hamınızı səmimi qəlbədən təbrik edir, ailələrinizə xoşbəxtlik, süfrələrinizə bərəkət arzularım.

Bayramınız mübarək olsun!

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

**Azərbaycanda multikultural ənənələrin və dinlərarası
münasibətlərin inkişafında xidmətlərinə görə bir qrup şəxsin
“Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu” ilə
təltif edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

Azərbaycanda multikultural ənənələrin və dinlərarası münasibətlərin inkişafında xidmətlərinə görə aşağıdakı şəxslər “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu” ilə təltif edilsinlər:

Həsənli Sabir Hüseyn oğlu
Əliyev Füzuli Həbib oğlu
Yuşvayev Simax Barux oğlu
Şneor Seqal Yosef oğlu
Nesterov Aleksandr Gennadiyeviç

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 noyabr 2016-cı il

Redaksiyadan

“Multikulturalizm” jurnalının kollektivi “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu” ilə təltif olunanları təbrik edir və onlar haqqında qısa məlumatı oxucuların diqqətinə çatdırır.

Həsənli Sabir

Həsənli Sabir Hüseyn oğlu 1945-ci il oktyabrın 12-də Naxçıvan Muxtar Respublikasında anadan olub. 1968-ci ildə ADU-nun Şərqşünaslıq fakültəsini, 1982-ci ildə Daşkənd İslam Universitetini bitirib. Bir çox elmi kitab və məqalələrin müəllifidir.

1966-1967-ci illərdə Yəmən Ərəb Respublikasında tərcüməçi işləyib. Hazırda Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi sədrinin müavini, Heydər Məscidi Kompleksi İdarəsinin sədri, Bakı İslam

Universitetinin rektoru, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun Himayəçilik Şurasının üzvüdür. Heydər Məscidində sünni və şiələr arasında tolerant münasibətlərin yaranmasında xüsusi xidmətləri var.

Ölkədə dini tolerantlıq və dözümlülük ənənələrinin gücləndirilməsində, dövlətdin münasibətlərinin sağlam əsaslar üzərində qurulmasında və dini maarifçilik işində fəal iştirak edir.

Əliyev Füzuli (Hacı Nizam)

Əliyev Füzuli Həbib oğlu 1952-ci il martın 24-də Bakı şəhərində anadan olub. Orta təhsillidir. Uzun müddət mədəniyyət sahəsində müxtəlif vəzifələrdə çalışıb.

Ölkənin əsas ziyarətgahlarından biri, uzun müddət baxımsız qalan Mir Mövsüm Ağa ziyarətgahında həyata keçirilən abadlıq və yenidənqurma işlərinə rəhbərlik edib.

Füzuli Əliyev ölkədə keçirilən xeyriyyə tədbirlərində, dini ibadət yerlərinin təmir və bərpasında, dini dözümlülük ənənələrinin gücləndirilməsində fəal iştirak edir, dövlət qurumları ilə sıx əməkdaşlıq edir, bir çox imkansız ailələrə yardım göstərir.

Yusvayev Simax Barux oğlu

Simax Şeyda 1936-cı il iyulun 20-də Oğuz rayonunda anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetini bitirdikdən sonra Gəncədə və Bakıda müxtəlif mədəniyyət müəssisələrində, Azərbaycan Teatr Xadimləri Cəmiyyətində çalışıb. Ötən əsrin 50-ci illərindən ədəbi yaradıcılıqla məşğul olan S.Şeydanın Azərbaycan və yəhudi dillərində on dörd kitabı, bundan əlavə, Azərbaycanın klassik və müasir ədəbiyyatından yəhudi dilinə tərcümə etdiyi poeziya toplusu nəşr olunub. Uşaqlar üçün yazdığı pyeslər Azərbaycan teatrlarında tamaşaya qoyulub. Azərbaycana bağlılıq, vətən sevgisi və həsrəti, dostluq və qardaşlıq duyğularının tərənnümü onun yaradıcılığının əsas leytmotividir.

Simax Şeyda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin “Fəxri mədəniyyət işçisi” döş nişanına, “Məmməd Araz” və “Araz” ədəbi mükafatlarına layiq görülüb.

Şneor Seqal

Şneor Seqal 1979-cu il fevralın 23-də İsrailin Afula şəhərində anadan olub. 1995-2002-ci illərdə bir sıra yəhudi məktəblərində dini təhsil alıb. Təhsil aldığı müddətdə dini biliklərini artırmaq məqsədilə Böyük Britaniya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Cənubi Afrika, Honqkonq və Fransa kimi bir çox ölkəyə səfər edib. Təhsilini bitirdikdən sonra, 2003-cü ildə Rusiyanın Krasnodar vilayətində fəaliyyət göstərən yəhudi icmasına dini rəhbər təyin edilib. Uğurlu fəaliyyətinə görə 2010-cu ildə o, Bakı Avropa Yəhudiləri İcmasına Baş rəvvin təyin olunub.

Dini fəaliyyətlə yanaşı Şneor Seqal ölkədə tolerantlığın təşviq edilməsində fəal iştirak edir, fərqli dinlərə məxsus və ya heç bir dini inancı olmayan insanlar arasında qarşılıqlı hörmət və anlayışın yaranması istiqamətində fəaliyyət göstərir.

Şneor Seqal iştirak etdiyi beynəlxalq konfranslarda, xüsusilə ABŞ-da Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmasında fəallıq nümayiş etdirir.

Aleksandr Gennadiyeviç Nesterov

Aleksandr Nesterov 1954-cü il noyabrın 5-də Rusiyanın Sverdlovsk şəhərində anadan olub. Tarix elmləri doktoru, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Yekaterinburq filialının icraçı direktoru, Rusiya Federasiyasının birinci prezidenti Boris Yeltsin adına Ural Federal Universitetinin Azərbaycanşünaslıq Mərkəzinin direktoru, universitetin Sosial və Siyasi Elmlər İnstitutunun Xarici regionşünaslıq kafedrasının rəhbəri, Avropa İttifaqının Ural Federal Universitetində İnformasiya Mərkəzinin direktorudur.

Prof. A.G.Nesterov müasir Azərbaycan tarixi və siyasəti üzrə tanınmış ekspert, seçilən alim hesab olunur. 200-dən çox elmi əsərin, 7 monoqrafiyanın, Azərbaycan tarixi və multikulturalizminə həsr olunmuş bir sıra məqalələrin müəllifidir. Prof. Nesterov müntəzəm olaraq beynəlxalq konfranslar, forumlar, seminarlarda Azərbaycanın tarixi həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, Azərbaycan multikulturalizmi və onun xüsusiyyətləri, mənbələri, multikulturalizm siyasətinin Azərbaycanda həyata keçirilməsi barədə məlumatlandırılması məqsədilə çıxışlar edir. Prof. Nesterov çalışdığı universitetdə “Azərbaycanşünaslıq” və “Azərbaycan multikulturalizmi” fənləri üzrə dərslər deyir. Bu kursun tələbələri Azərbaycanla daim sıx əlaqə saxlayırlar. Onlar müəllimləri ilə birgə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi tərəfindən təşkil olunan elmi konfranslarda, “Multikulturalizm Azərbaycanda həyat təzi kimi” beynəlxalq multikulturalizm yay və qış məktəblərində müntəzəm iştirak edirlər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Teatr və multikulturalizm” mövzusunda keçirilən IV Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransının iştirakçlarına məktubu

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi – dünyanın müxtəlif ölkələrindən Bakıya toplaşmış görkəmli teatr peşəkarlarını səmimi qəlbdən salamlayır və konfransınızın işinə uğurlar diləyirəm. Əminəm ki, Azərbaycan xalqına xas olan qonaqpərvərlik və xalqımızın həyat tərzini əks etdirən multikulturalizm şəraitində siz müzakirəsinə toplaşdığınız bir çox məsələlərin həllinə nail olacaq və sülh, qardaşlıq çağırışı olan multikulturalizm ideyalarını teatr kimi möhtəşəm mədəniyyət amilinin köməyi ilə dünyaya yayacaqsınız.

Azərbaycan teatrının ləyaqətli tarixi var. Belə ki, XIX əsrin 2-ci yarısından başlayaraq Azərbaycanda cərəyan edən ictimai-siyasi hadisələr ölkədə maarifçilik hərəkatının inkişafına güclü təkan verir, ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət sahələrində forma və məzmun dəyişiklikləri yaradır. Peşəkar Azərbaycan teatri məhz belə bir dövrün güclü mənəvi iqlimi şəraitində yaranmışdır.

144 yaşlı peşəkar teatr mədəniyyətinin vətəni olan Azərbaycan “Azərbaycan teatri 2009-2019-cu illərdə” Dövlət Proqramı çərçivəsində artıq dördüncü dəfədir Beynəlxalq Teatr Konfransı keçirir. Sevindirici haldır ki, bu ilki konfrans respublikamızda elan olunmuş “Multikulturalizm ili” tədbirləri sırasında və Azərbaycan multikulturalizm modelinin dünyanın teatr xadimləri arasında da tanınmasına öz töhfəsini verir.

Təqdirəlayiqdir ki, dünyanın ən ünlü teatr biliciləri və peşəkar aktyorlarının “Teatr və multikulturalizm” mövzusunda həsr olunmuş IV Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransında bir araya gəlməsinin əsas məqsədi teatrın bugünü və gələcək inkişafının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdən, dünya insanının multikulturalizm və tolerantlıq mühitində yaşaması naminə səyləri birləşdirməkdən ibarətdir. Bu, çox nəcib və xeyirxah əməldir. İnsanlığın dərk edilmiş xoşbəxtliyinə tuşlanmış fəaliyyətdir.

Ümid edirəm ki, dünyanın 40-a yaxın ölkəsindən teatr mütəxəssisinin qatıldığı bu konfrans iştirakçıların hər biri üçün maraqlı və faydalı olacaq, dünya teatr prosesinin inkişafına öz dəyərli töhfəsini verəcək. Konfransa toplaşan dünyaca məşhur rejissorlar, aktyorlar, baletmeysterlər, prodüserlər, rəssamlar, jurnalist-pedaqoqlar, teatrşünaslar maraqlı fikir mübadiləsi aparacaq, ölkələr arasındakı mədəni-dostluq tellərini daha da möhkəmləndirəcəklər.

Sizi bir daha qədim mədəniyyət məkanı Azərbaycanda salamlayır, hər birinizin fəaliyyətinə və konfransın işinə uğurlar diləyirəm.

İlham Əliyev,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 noyabr 2016-cı il

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin
“Qafqazda dini tolerantlıq ənənələri və
Azərbaycanın multikulturalizm modeli” beynəlxalq
konfransının iştirakçlarına təbrik məktubu

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi – Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının beynəlxalq konfransının iştirakçılarını ürəkdən salamlayır, ən səmimi arzu və diləklərimi yetirirəm.

Bölgəmizdə tarixən müxtəlif xalqlar arasında möhkəm tolerant ənənələr, qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanan mehriban qonşuluq, dostluq və əməkdaşlıq mövcud olmuşdur. Belə münasibətlərin təşəkkülündə və inkişafında ümumbəşəri dəyərlərin daşıyıcısı kimi islam dini müstəsna rol oynamışdır.

Hazırda qloballaşan dünyada mürəkkəb ictimai-siyasi proseslər yaşanır, etnik-dini zəmində münaqişələr, irqi ayrı-seçkilik, dini ekstremizm və islamofobiya kimi arzuolunmaz təzahürlər müşahidə edilir. Beynəlxalq təhlükəsizliyi və insanların əmin-amanlığını təhdid edən bu cür hallara qarşı səmavi dinlərin sülh, mərhəmət, şəfqət və həmrəylik çağırışlarına, sivilizasiyalararası dialoqa və əməkdaşlığa ciddi ehtiyac vardır. Bu baxımdan dünyada örnək model kimi qəbul edilən Azərbaycan multikulturalizmi və tolerantlıq ənənələri ilə bağlı mövzuların konfransda müzakirəsi böyük elmi, ictimai və siyasi mənə daşıyır.

Biz Azərbaycanda tarixi-mənəvi irsin, etnik-mədəni müxtəlifliyin, multikulturalizmin qorunub saxlanmasına və daha da inkişaf etdirilməsinə dövlət siyasəti səviyyəsində xüsusi önəm verir, dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsində milli-tarixi ənənəyə və beynəlxalq hüquqi normalara əsaslanırıq. Sizlər də təmsil etdiyiniz respublikalarda eyni fəaliyyəti fədakarlıqla həyata keçirirsiniz. Ümumi və doğma evimiz olan Qafqazda davamlı sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olmasında, bəşəri dəyərlərin, islam dininin əsl mahiyyətinin təbliği və təşviqində, yad dini cərəyanların və zərərli təsirlərin vaxtında qarşısının alınmasında Sizin kimi din xadimlərinin rolu böyükdür.

Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurası üzvlərinin ülvə məqsədlər naminə mənəvi tellərlə bir qurumda birləşməsinin günümüz üçün xüsusi əhəmiyyəti vardır. Bu işdə əməyi olan hər bir şəxs, qurumun rəhbəri, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi sədrinin fəaliyyətini təqdirəlayiq hesab etmək olar. Əmin olduğumu bildirirəm ki, zəruri və aktual bir mövzuya həsr olunmuş beynəlxalq toplantınız anlaşma və həmrəylik ruhunda keçəcək, xalqlarımız, ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Bu nəcib işinizdə Sizə uğurlar, cansağlığı və səadət arzulayıram.

Hörmətlə,

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 1 dekabr 2016-cı il

Roma Papası Fransiskin Bakıya səfəri

*Oktyabrın 2-də Roma Papası Fransisk Azərbaycan Respublikasında
pastoral səfərdə olub.*

*Roma Papası Fransiskin Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanında rəsmi qarşılama
mərasimi*

*Roma Papası Fransiskin Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən rəsmi
qarşılama mərasimi*

Roma Papası Fransisk Şəhidlər xiyabanını ziyarət edərkən

Roma Papası Fransisk Bakıdakı Katolik Kilsəsində

Roma Papası Fransisk Bakıdakı Heydər Məscidini ziyarət edərkən

Safəri çərçivəsində Papa Fransisk Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevlə, Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva ilə, dövlət başçısının digər ailə üzvləri ilə görüşüb. Papa Fransisk paytaxt Bakıda yerləşən Şəhidlər xiyabanını, Heydər Məscidini ziyarət edib. Heydər Məscidində olarkən Roma Papası ölkəmizdə fəaliyyət göstərən dini icmaların nümayəndələri ilə görüşüb. Bundan əvvəl isə Papa Fransisk Bakıdakı Katolik Kilsəsində messa – dini mərasim keçirib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Roma Papası Fransisk Heydər Əliyev Mərkəzində ictimaiyyət nümayəndələri qarşısında çıxış ediblər. Həmin çıxışların mətnini oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxışı

– Zati-müqəddəsləri, hörmətli Roma Papası Fransisk həzrətləri!
Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

İlk növbədə, zati-müqəddəsləri, Sizi Azərbaycanda səmimiyyətlə salamlayıram. Sizə və nümayəndə heyətinizə xoş gəlmisiniz deyirəm.

Keçən il Vatikanda görüşərkən mən Sizi Azərbaycana dəvət etdim və çox şadam ki, Siz dəvəti qəbul edib bu gün ölkəmizə səfər edirsiniz. Bu səfərin çox böyük mənası var. Bu, tarixi bir səfərdir. Bu səfər Vatikan-Azərbaycan əlaqələrinin inkişafına böyük töhfə verəcək. Bu səfər bütün bəşəriyyət üçün önəmlidir. Çünki bu səfər bir daha onu göstərir ki, sivilizasiyalararası dialoq yaşayır, davam edir, güclənir və biz çalışırıq ki, bu dialoqa yeni təkan verək.

Vatikan-Azərbaycan əlaqələri artıq 24 ildir ki, uğurla inkişaf edir. Qeyd etdiyim kimi, qarşılıqlı yüksək səviyyəli rəsmi səfərlər həyata keçirilibdir. 2012-ci ildə Vatikan muzeylərində diplomatik əlaqələrimizin 20 illiyinə həsr edilmiş Azərbaycan sərgisi keçirilmişdir. İlk müsəlman ölkəsinin sərgisi məhz Azərbaycan sərgisi idi. Bizim əlaqələrimiz, eyni zamanda, ictimai təşkilatlar tərəfindən dəstəklənir. Keçən ilin fevralında Cənubi Qafqazın ən böyük qeyri-hökumət təşkilatı olan Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Vatikanın San Marçellinio və Pietro katakombalarının əsaslı təmir və bərpa işlərindən sonra açılışı olmuşdur. Bu gözəl hadisə bir daha onu göstərir ki, həm bizim ikitərəfli əlaqələrimiz uğurla inkişaf edir,

eyni zamanda, dinlərarası, mədəniyyətlərarası dialoqun güclənməsi reallıqdır.

Azərbaycanda əsrlər boyu bütün dinlərin, xalqların nümayəndələri sülh, ləyaqət, mehribanlıq şəraitində yaşamışlar, bu gün də belədir. İctimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq, bizim diyarımızda həmişə sivilizasiyalar qovuşub, həmişə Azərbaycan Şərq ilə Qərb arasında körpü rolunu oynayıbdır. Bu, həm coğrafi, eyni zamanda, mənəvi körpüdür. Azərbaycanda bütün dinlərin tarixi abidələri qorunub bərpa edilir. Azərbaycan çox qədim diyardır. Biz fəxr edirik ki, dünyanın ən qədim məscidlərindən biri – 743-cü ildə tikilmiş Şamaxı Cümə Məscidi Azərbaycanda yerləşir. Eyni zamanda bölgəmizin ən qədim kilsələrindən biri – Qafqaz Albaniyası Kilsəsi də Azərbaycanda yerləşir. Bakıda qədim Atəşpərəstlər Məbədi vardır. Eyni zamanda pravoslav, katolik kilsələri, sinaqoqlar dövlət tərəfindən qorunur və bərpa edilir.

2008-ci ildə Vatikan-Azərbaycan əlaqələrinin tarixində çox əlamətdar hadisə baş vermişdir. Biz 2008-ci ildə Bakıda Katolik Kilsəsinin açılışını qeyd etmişdik. Bakıda Katolik Kilsəsi 1912-ci ildə inşa edilmişdir. Ancaq 1934-cü ildə sovet hakimiyyəti tərəfindən o kilsə dağıdılmışdır. Digər dini abidələr kimi, məscidlər, pravoslav kilsələri, sinaqoqlar da dağıdılmışdır. Müstəqil Azərbaycan dövləti qərar qəbul etdi ki, Bakıda Katolik Kilsəsi yenidən tikilsin və bu gün səhər, zati-müqəddəsləri, Siz o kilsədə dini mərasim keçirmisiniz. Bu, əlamətdar hadisədir. İlk növbədə biz tarixi ədalətsizliyi aradan qaldırdıq. Digər tərəfdən, bu, Azərbaycanda yaşayan katoliklər üçün çox böyük hədiyyə olmuşdur.

Bu gün ölkəmizdə dinlərarası, xalqlararası, millətlərarası münasibətlər nümunəvi xarakter daşıyır. Bunu təkcə biz demirik. Azərbaycan reallıqları ilə tanış olan bütün xarici nümayəndələr də bunu qeyd edirlər. Biz bir çox təşəbbüsləri irəli sürmüşük. Onların arasında “Bakı prosesi” artıq dünyada böyük şöhrət qazanmışdır. “Bakı prosesi” 2008-ci ildə başlamışdır. Azərbaycan nadir ölkələrdəndir ki, həm Avropa Şurasına, həm İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzvdür. 2008-ci ildə Avropa Şurasına üzv ölkələrin mədəniyyət nazirlərinin Bakıda keçirilmiş toplantısına biz müsəlman ölkələrinin mədəniyyət nazirlərini dəvət etdik. Tarixdə ilk dəfə idi ki, iki qurum arasında əlaqə yaranırdı və bu əlaqəni biz yaratdıq. 2009-cu ildə isə Bakıda müsəlman ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin toplantısına biz Avropa Şurasından nazirləri dəvət etdik. Beləliklə, bu prosesə “Bakı prosesi” adı verildi. Bu gün ölkəmizdə “Bakı prosesi” çərçivəsində bir çox beynəlxalq tədbirlər keçirilir. Onların içində Dünya Dini Liderlərinin Zirvə görüşünü qeyd etmək olar. İki gün bundan əvvəl V Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu öz işini başa vurdu və bu forumun əsas mövzularından biri multikulturalizmdir. İki ildən bir Azərbaycanda Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilir.

Bu təşəbbüslərin bir məqsədi var ki, bütün dinlərin nümayəndələri bir-biri ilə əməkdaşlıq etsinlər, qarşıdurmaya yol verilməsin. Bizim bu

sahədəki uğurlu fəaliyyətimizi nəzərə alaraq BMT qərar qəbul etmişdir ki, bu beynəlxalq qurumun Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu Bakıda keçirilsin. Biz bu il bu forumu Bakıda böyük müvəffəqiyyətlə keçirdik.

Belə tədbirlərin keçirilməsi ilk növbədə bizim özümüzə, insanlarımızımıza lazımdır. Çünki bu, bizim cəmiyyətimizə göndərilən çox müsbət bir mesajdır. Digər tərəfdən, bu, bütün dünyaya lazımdır. Əfsuslar olsun ki, dünyanın müxtəlif yerlərində dini, milli zəmində müharibələr, münaqişələr, qarşıdurmalar güclənir. Biz isə belə təşəbbüsləri irəli sürərək göstəririk ki, birgə yaşamaq mümkündür, bir-birinə hörmət etmək lazımdır. Öz dininə hörmət edən mütləq başqasının dininə də hörmətlə yanaşmalıdır.

Bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan edilmişdir. Bizim üçün multikulturalizm həm həyat tərzidir, həm dövlətimizin apardığı siyasətdir. Multikulturalizm ideyalarının təbliği işində Azərbaycan dünya miqyasında çox önəmli rol oynayır. Əfsuslar olsun, bəzi xadimlər, siyasətçilər, liderlər multikulturalizmlə bağlı bədbin fikirlər söyləyirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb, onun gələcəyi yoxdur. Bu, çox təhlükəli və yanlış fikirlərdir. Biz isə Azərbaycanda sübut edirik ki, multikulturalizm yaşayır, inkişaf edir və ölkəmizi irəliyə aparır. Multikulturalizmin ünvanlarından biri Azərbaycandır. Fəxr edirik ki, biz çoxmillətli, çoxkonfessiyalı ölkəyik. Azərbaycanda bütün dinlərin nümayəndələri ləyaqətlə yaşayırlar. Onlar ölkəmizin dəyərləli vətəndaşlarıdır və bizim ümumi inkişafımıza böyük töhfələr verirlər.

Biz, ümumiyyətlə, humanitar sahədə böyük işlər görürük, təhsilə böyük diqqət göstərilir. Azərbaycanda savadlılığın səviyyəsi təxminən yüz faizdir. Savadlılıq ekstremizmə, radikalizmə, nadanlığa qarşı bir səddir. Ona görə Azərbaycanda təhsilin inkişafına böyük diqqət göstərilir.

Azərbaycan zəngin mədəni irsə malikdir və bu, bizim cəmiyyətimizin əsasıdır. Biz milli mənəvi dəyərlərimizə çox sadıqıq. Eyni zamanda biz müasir, dünyəvi ölkəyik. Azərbaycan bu bölgədə müasirlik və inkişaf baxımından fərqlənən ölkələrdəndir.

Əfsuslar olsun ki, bizim xalqımız humanitar fəlakətlə üzləşmişdir. 1990-cı illərin əvvəllərində Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində tarixi torpağımız olan Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında yerləşən yeddi rayon erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bizim vətəndaşlarımız – bir milyon azərbaycanlı öz doğma torpağında qaçqın-köçkün vəziyyətinə düşmüşdür. Torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır, bizə qarşı etnik təmizləmə siyasəti aparılmışdır. Xalqımıza qarşı Xocalı soyqırımını törədilmişdir ki, bu gün 10 ölkə bu soyqırımını rəsmən tanıyıb. ATƏT işğal edilmiş torpaqlara iki dəfə faktaraşdırıcı missiya göndərib. O missiyaların məruzələri insanı dəhşətə gətirir. Bizim bütün tarixi, dini abidələrimiz Ermənistan tərəfindən dağıdılıb. Bizim məscidlərimiz, qəbirlərimiz dağıdılıb, muzeylərimiz talan edilib. Biz isə Bakıdakı erməni kilsəsini bərpa etdik. Bu kilsədə erməni dilində beş mindən çox kitab saxlanılır. Bax, fərq bundan ibarətdir. Bu, onların hərəkətləri, bu da bizim münasibətimiz.

Ona görə, təsadüfi deyil ki, Azərbaycanı dünyada multikulturalizmin mərkəzi kimi tanıyırlar.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə gəldikdə, bu münaqişə beynəlxalq hüquq çərçivəsində həll edilməlidir. BMT Təhlükəsizlik Şurası – dünyanın ali qurumu bu münaqişə ilə bağlı dörd qətnamə qəbul etmişdir. Bu qətnamələrdə erməni silahlı qüvvələrinin torpaqlarımızdan dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması nəzərdə tutulur. Əfsuslar olsun ki, bu qətnamələr yerinə yetirilmir və iyirmi ildən çoxdur torpaqlarımız işğal altındadır.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi bütün başqa münaqişələr kimi, ölkələrin suverenliyi və ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmalıdır. Qeyd etdiyim kimi, bu münaqişədən ölkəmiz, xalqımız böyük əziyyət çəkir. 1990-cı illərin əvvəllərində əhalimiz 8 milyon nəfər idi ki, onlardan bir milyonu qaçqın-köçkün vəziyyətinə düşüb. Yəni o humanitar fəlakəti biz öz gücümüzə həll etdik və həll edirik. Buna baxmayaraq, ölkəmiz inkişaf edir. Bu ay biz müstəqilliyimizin bərpasının 25 illiyini qeyd edəcəyik. Bu illər ərzində Azərbaycan böyük və şərəfli yol keçib. Biz beynəlxalq aləmdə böyük hörmətə maliklik. Bir neçə il bundan əvvəl dünyanın 155 ölkəsi Azərbaycana səs verib, bizi BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvü seçib.

Son 13 il ərzində iqtisadiyyatımız üç dəfə artıb. Yoxsulluq, işsizlik 5 faizə düşüb. Azərbaycanda bir çox sosial layihələr icra edilir. Biz müasir dövlət qurmuşuq. Bu gün Azərbaycan müstəqilliyinin bərpasının 25 illiyini nikbinlik əhvali-ruhiyyəsində qarşılayır. Çünki biz dünyaya sübut etdik ki, azad, müstəqil ölkə kimi yaşaya bilərik, uğurla yaşaya bilərik. Azərbaycan ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların doğma vətənidir. Azərbaycan möhkəm ayaqda durur. Biz müasir, dünyəvi, inkişaf edən, əməkdaşlığa açıq olan ölkəyik.

Zati-müqəddəsləri, Sizin Azərbaycana səfəriniz bizim üçün tarixi hadisədir. Bu, bizim üçün böyük şərəfdir. Siz bu gün səhər Katolik Kilsəsində dini mərasim keçirmisiniz. Bu görüşdən sonra Siz ölkəmizin ən böyük məscidi olan Heydər Məscidinə gedəcəksiniz. Siz Bakıdan bütün dünyaya çox açıq-aydın mesaj göndərirsiniz ki, multikulturalizm, dinlərarası dialoq, xoş niyyət, xoş münasibət zəfər çalmalıdır, üstünlük təşkil etməlidir.

Mən bugünkü görüşümdə Sizə minnətdarlıq bildirərkən dedim ki, Siz öz səfərinizlə bütün dünyanın diqqətini Azərbaycana cəlb etmişiniz. Bütün qitələrdə Sizin davamçılarınız, Sizi dəstəkləyənlər bu gün Bakıya baxırlar, ölkəmizlə, şəhərimizlə tanış olurlar, görürlər ki, dünyada, müsəlman aləmində müasir, dünyəvi, inkişaf edən ölkə var. Görürlər ki, bütün dünya katoliklərinin rəhbəri, zati-müqəddəsləri Fransisk bu gün Bakıdadır. Buna görə bir daha bütün Azərbaycan xalqı adından Sizə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Sizə cansağlığı, yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun!

Roma Papası Fransiskin çıxışı

– Cənab Prezident!
Hörmətli hökumət nümayəndələri!
Hörmətli diplomatik korpusun üzvləri!
Xanımlar və cənablar!

Azərbaycana səfər etməkdən olduqca şadam və Xəzər dənizinin sahillərinə açılan ölkənin paytaxtında – bu şəhərdə səmimi qəbulunuza görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Bu görüşün keçirildiyi tam yeni bu bina və digər yeni binaların sayəsində şəhərin siması tamamilə dəyişib.

Cənab Prezident, Azərbaycan hökuməti və xalqı adından ünvanıma söylədiyiniz səmimi salamlama sözlərinə və nəzakətli xanımınızla ötən il Vatikana etdiyiniz səfərinizə cavab olaraq səmimi dəvətiniz sayəsində mə-nə yaratdığınız bu fürsətə görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Mən bu ölkəyə hazırkı cəmiyyəti səciyyələndirən və müasir Azərbaycan dövlətinin çiçəklənməsi ilə nəticələnən təcrübə, dəyərlər və xüsusiyyətlər toplusunu formalaşdıraraq, bu torpaqda tarix boyu yaşamış çoxsaylı xalqların verdiyi töhfənin nəticəsi kimi mədəniyyətinizin çoxçalarlığı və zənginliyinə qəlbimdəki vurğunluqla gəlmişəm. Qarşıdan gələn 18 oktyabr tarixində Azərbaycan öz müstəqilliyinin 25-ci ildönümünü qeyd edəcək. Bu tarix ölkənin həmin onilliklər ərzində yaşadığı hadisələrə, əldə etdiyi nailiyyətlərə və üzləşdiyi problemlərə birgə nəzər salmaq fürsətini yaradır.

Bu günə qədər keçdiyiniz yol dövlətin iqtisadi və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafına şərait yaratmaq və təsisatları gücləndirmək üçün göstərilmiş mühüm səyləri aydın şəkildə göstərir. Bu yol hamıya, xüsusən zəiflərə daim diqqətin göstərilməsini tələb edir. Bu yol multikulturalizmin və mədəniyyətlərin bir-birini lazımi qaydada tamamlamasının müsbət cəhətlərini tanıyan cəmiyyət sayəsində mümkündür. Bu, vətəndaş cəmiyyətinin müxtəlif kom-

ponentləri və fərqli dini konfessiyalara mənsub olan şəxslər arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq və hörmət münasibətlərinin yaranması üçün edilir.

Fərqlər arasında ahəngdarlığın yaradılması məqsədilə bu birgə səylər hazırkı dövrdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır, çünki digər düşüncə və fikir sahiblərinin hüquqlarını pozmayaraq, öz ideya və fikirlərinin bərqərar olmasının mümkünliyünü göstərir. Hər bir etnik və ideoloji mənsubiyyət digər dini yol kimi zorakılıq və hökmranlıq istəklərini qanuniləşdirmək məqsədilə öz fikirlərini, özünəməxsusluğunu və ya Tanrının adını sui-istifadə edən davranış və konsepsiyaları yalnız və yalnız istisna edə bilər.

Səmimi qəlbdən arzu edirəm ki, Azərbaycan müxtəlif mədəniyyətlər və dini konfessiyalar arasında əməkdaşlıq yolunu davam etdirsin. Qoy hər zaman ahəngdarlıq və sülh şəraitində yan-yana yaşama ümumi rifaha hər kəsin töhfə vermək imkanını təmin edərək, çoxsaylı sahələrdə ölkənin sosial və vətəndaş həyatını canlandırсын.

Əfsuslar olsun ki, dünya dözümsüzlükdən qaynaqlanan, zorakı ideologiya ilə qızıqdırılan, zəif təbəqələrin hüquqlarının inkar edilməsindən irəli gələn çoxsaylı münaqişələr faciəsini yaşayır. Bu cür təhlükəli meyillərə qarşı qətiyyətlə mübarizə aparmaq üçün sülh mədəniyyətini inkişaf etdirməliyik, çünki o, dialoq və hörmətin daimi varlığından qaynaqlanır. Çünki razılıq doğuran həll variantlarına, etibarlı yollara və daimi əlaqələrə, səbrə alternativ yoxdur.

Bir millət daxilində müxtəlif komponentlər arasında ahəngdarlığın təşviq olunmasını labüd hesab edərək, dövlətlər arasında da əsl tərəqqiyə və xalqların azadlığına aparıcı yolu müdrikliklə, cəsarətlə keçmək və davamlı razılığa, sülhə yol açan vasitələri öyrənmək vacibdir. Xalqları həlli çətin olan ağır əziyyətlərdən, ağırlı çətinliklərdən bu cür qorumaq olar.

Bu ölkəyə gəldikdə, qanlı münaqişə səbəbindən öz torpaqlarını məcburiyyət qarşısında tərk etmiş, əziyyət çəkən bu qədər şəxslərə böyük vəchlə yaxınlığımla bildirmək istəyirəm. Arzu edirəm ki, beynəlxalq ictimaiyyət öz lazımı yardımını daim göstərsin. Eyni zamanda, yeni mərhələnin başlanmasını mümkün etmək məqsədilə bölgədə sabit sülhün qurulması üçün razılıq doğuran həll variantına nail olmaq naminə hamını əlindən gələni etməyə çağırıram. İnanıram ki, Tanrının himayəsi ilə və tərəflərin xoş iradəsi sayəsində Qafqaz ilə dialoq və danışıqlar yolu elə bir məkana çevriləcək ki, ziddiyyətlər və fərqlər çözülcək, aradan qalxacaq. Ölkənizə səfəri zamanı müqəddəs II İoann Pavelin gözəl kəlamı ilə desək, qoy "Şərqlə Qərbin arasında qapı" olan bu məkan sülhə açıq olsun və digər keçmiş, eləcə də yeni münaqişələrin həlli üçün nümunəyə çevrilsin.

Davamçıları ölkədə sayca az olan Katolik Kilsəsi Azərbaycanın vətəndaş və sosial həyatına qovuşur, sevincini bölüşür və çətinliklərin aradan qaldırılmasında iştirak edir. 2011-ci ildə Müqəddəs Taxt-Tacla beynəlxalq sazişin ratifikasiyasından sonra Kilsənin hüquqi şəxs kimi tanınması Azərbaycanda katolik icmasının həyatının sabit olması üçün normativ əsası yaratdı.

Bununla yanaşı, katolik icmasının müsəlman, pravoslav və yəhudi icmaları ilə səmimi münasibətləri saxlamasından xüsusi olaraq məmnunam və arzu edirəm ki, dostluq və əməkdaşlıq telləri daha da artsın. Bu cür yaxşı münasibətlər sülh şəraitində yan-yana yaşama və dünyada sülh üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və göstərir ki, müxtəlif dini konfessiyaların mənsubları arasında səmimi əlaqələr, hörmət və hamının rifahı üçün əməkdaşlıq mümkündür.

Əsl dini dəyərlərə bağlılıq hər şeydən əvvəl Tanrının müqəddəs Adından istifadə edərək, zorakılıqla öz baxışlarını digər şəxslərə qəbul etdirmək cəhdinə tam ziddir. Tanrıya inam cəmiyyətin ümumi rifahına xidmət edən qarşılıqlı anlaşmaya və hörmətə, qarşılıqlı yardıma sövq edən əsl mənbədir.

Qoy, Tanrı Azərbaycanı harmoniya, sülh və çiçəklənmə nazil etsin!

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayevlə “Multikulturalizm ili”nin yekunlarına dair müsahibə

– *Dünyada etnik, dini münaqişələrin tüğyan etdiyi bir zamanda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ili ölkəmizdə “Multikulturalizm ili” elan etməsi beynəlxalq ictimaiyyətə hansı mesajları çatdırdı? Ümumiyyətlə, mesajlar ünvanı çatdırdı?*

– Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ili “Multikulturalizm ili” elan etməsi ölkəmizdə böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. Bu, həmçinin beynəlxalq aləmdə çox müsbət dəyərləndirildi. Biz bir daha öz milli-mənəvi, tarixi dəyərlərimizi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq şansı əldə etdik. Həmçinin bir daha özümüzün özümüzdə nəzər salmaq fürsətimiz oldu, öz imkan və arzularımızı bir daha realılıqla uzlaşdırmağa çalışdıq.

Eyni zamanda biz tərəfdən təqdim edilən bəzi layihələrin işığında xarici ölkə qurumlarında çalışan müxtəlif insanlar, tələbələr, din xadimləri bir daha öz ölkələrindəki multikultural mühiti diqqətdən keçirməyə başladılar. Beləliklə, Azərbaycandakı “Multikulturalizm ili” dünyanın bir sıra ölkələrində multikultural əhvali-ruhiyyənin möhkəmlənməsinə, multikultural ab-havanın öyrənilməsinə, hətta müqayisə və saf-çürük edilməsinə səbəb oldu. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, Prezident İlham Əliyevin mesajları ünvanına çatdı.

– *Məlumdur ki, 25 il bundan əvvəl müstəqilliyinə yenidən qovuşmuş Azərbaycan dövləti hər zaman multikulturalizm siyasətinə sadıqlıq nümayiş etdirib. Siz dəfələrlə vurğulamısınız ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkəmizdə siyasi multikulturalizmin banisidir. Belə olduğu təqdirdə məhz bu ilin Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunması hansı zərurətdən irəli gəlirdi?*

– Əlbəttə ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkəmizdə siyasi multikulturalizmin banisidir. Dəfələrlə qeyd edilib ki, multikultural dəyərlər Azərbaycan

xalqına tarixən xas olan keyfiyyətlərdir. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi (BBMM) bununla bağlı bir kitab da hazırlayıb: “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları”. Bu kitabda uzun əsrlərdən bəri Azərbaycan yazıçılarının, şairlərinin yaradıcılığında, xalq dastanlarında olan multikultural əhvali-ruhiyyə öz əksini tapıb - ya bir qəzəl, ya qəzəlin hansısa bir beyti, misrası kimi, ya da bütövlükdə bir poema, dastan şəklində. Xalqımızın görkəmli ədəbi, elmi, siyasi xadimləri öz millətindən, öz dinindən olmayan dəyərlərə və insanlara həmişə yüksək tolerantlıq və yüksək səmimiyyətlə yanaşıblar. Bunun özü elə multikulturalizmin canını, mayasını təşkil edən xüsusiyyətdir. Amma siyasi cəhətdən multikulturalizm sistemli şəkildə məhz Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçiliyimizin ideoloji əsaslarından birinə çevrildi. Əvvəl də siyasi cəhətdən multikultural cəhdlər edilirdi. Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə multikulturalizmlə bağlı bəzi qərarlar da qəbul edilmişdi. Amma bu, pərakəndə şəkildə idi. Təəssüf ki, Azərbaycan Demokratik Respublikasının ömrü də çox az oldu.

Müstəqillik illərində Prezident Heydər Əliyev həm Konstitusiyanın ayrı-ayrı bəndlərində, həm də ayrıca sənədlərdə sistemli şəkildə multikultural siyasətlə, yəni Azərbaycanda yaşayan başqa xalqların taleyi, tarixi, mədəniyyəti, dili, mənəviyyatı ilə bağlı bir-birini tamamlayan qanunlar və sərəncamlar imzaladı, onların həyata keçməsinə nail oldu.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşayan xalqların maddi rifahının, iqtisadi-təsərrüfat durumunun yaxşılaşdırılması ilə bağlı qəbul edilən digər qərarlar da, icra edilən layihələr də, əlbəttə ki, Ulu Öndərin böyük siyasi fəaliyyətinin nəticəsi idi və daim onun diqqət mərkəzində dururdu. Eyni zamanda, bu sistemli fəaliyyət həmin bölgələrdə yaşayan müxtəlif xalqların, bütövlükdə azərbaycanlıların həyat tərzinin, mənəvi həyatının yaxşılaşdırılmasına xidmət edirdi.

Nə üçün məhz bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan edildi? Əlbəttə, bu da maraqlı sualdır. Ola bilər, dünyada getdikcə daha çox özünə yer edən multikultural maraqlar buna səbəb oldu. Amma hər halda mənə elə gəlir ki, multikulturalizm enerjiyə cəmiyyətimizin bütün təbəqələrinin canında, ruhunda elə bir ehtirasla yığılıb qalmışdı ki, onun çıxış yolu tapması, qarşıdakı bəndlərin aradan götürülməsi, geniş həyat mövqeyinə çıxarılması üçün məhz bu il daha uğurlu il kimi qəbul edilə bilər. Çünki bunun bir sıra obyektiv səbəbləri də var. Mənə elə gəlir ki, bu gün dünyada BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı ilə bağlı həyata keçirdiyi silsilə tədbirlər, Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun, Ümumdünya Mədəniyyətlərəarası Dialoq Forumunun artıq güc yığılması və möhkəm ənənəyə çevrilməsi, dünyanın mütərəqqi qüvvələrini özündə birləşdirən “Bakı prosesi”nin ümidlə başlayıb inamla davam etməsi və başqa möhtəşəm tədbirlər ona gətirib çıxardı ki, prinsip etibarilə, onların məntiqi davamı olaraq bu il “Multikulturalizm ili” elan edildi.

– *“Multikulturalizm ili” çərçivəsində Azərbaycan multikulturalizminin dünyaya təqdim olunması istiqamətində hansı addımlar atılıb və atılmaqdadır?*

– Bu istiqamətdə son dərəcə mühüm addımlar atıldı. Ən əsas addımlardan birini mən tədris istiqaməti ilə bağlı söyləyə bilərəm. Bu gün “Multikulturalizm ili”nin verdiyi mənəvi imkanlardan istifadə edərək biz Azərbaycan multikulturalizmini, yəni Azərbaycan psixologiyasını, tarixini, mənəviyyatını, dilini, dinini, mədəniyyətini və bir çox digər sahələri ümumiləşdirib “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı bir dərsləyin içinə toplamışıq. Məqsəd odur ki, dərsləlik bu gün bizim tələbələrimizin və eyni zamanda, xarici ölkələrdə Azərbaycanı öyrənməyə həvəsli olan tələbələrin stolüstü kitabına çevrilsin. Biz öncə Azərbaycan haqqında bu informasiyanı tələbələrə dərslə prosesində, auditoriyada çatdırmalıyıq. Bu istiqamətdə BBMM-də ciddi işlər görülür və il ərzində seçim edilərək 15 xarici ölkə universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” fənni tədris edilib. Bunlar dünyanın son dərəcə tanınmış və qədim tarixə malik universitetləridir. Məsələn, Çexiyada, Litvada, Polşada, Almaniyada, İsveçrədə, İtaliyada, Portuqaliyada, Türkiyədə, İndoneziyada, Rusiyada, Gürcüstanda və başqa ölkələrdə bu gün Azərbaycan multikulturalizmi fənni tədris proqramlarına daxil edilərək xarici universitet gənclərinin diqqətinə çatdırılır və gənclər bununla Azərbaycana olan maraqlarını Azərbaycana olan sevgi ilə əvəz edirlər. Hər halda biz buna çalışırıq.

BBMM öz işini bununla bitmiş hesab etmir. Xarici gənclərə Azərbaycan multikulturalizmi ilə bağlı nəzəri biliklər verməkdən əlavə, biz o gəncləri ildə iki dəfə Azərbaycana yay və qış multikulturalizm məktəblərinə dəvət edirik. O gənclər ki Azərbaycan haqda ümumi məlumatı öz universitetlərində alıblar, fənnin tədrisi bitəndən sonra onlar Azərbaycana gəlir, gündən-günə gözəlləşən Bakımızı görür, müxtəlif bölgələrimizdə olur, orada yaşayan azsaylı xalqların adət-ənənələri, mənəvi dəyərləri ilə zəngin olan müxtəlif mərasimlərdə iştirak edirlər, eyni zamanda Azərbaycan xalqının kədərli gününü təcəssüm etdirən memoriallarda olurlar. Məsələn, biz onları həmişə Quba Soyqırımı Memorialına aparırıq. Onlar Azərbaycan xalqının bu qanlı tarixi səhifəsi ilə tanış olur, bu mərd və iradəsi qırılmaz xalqı, başına gələn müsibətlərə sinə gərməyi bacaran xalqı daha yaxından tanıyırlar.

Beləliklə, bu gənclər Azərbaycanla bu şəkildə tanış olmaqla öz nəzəri biliklərini praktik biliklərlə tamamlayırlar. Buna görə də elə güman edirəm ki, multikulturalizmin yay və qış məktəblərinin böyük əhəmiyyəti var. Bu həm də onda özünü göstərir ki, həmin multikulturalizm məktəblərində müxtəlif Azərbaycan universitetlərindən olan gənc tələbələr, bundan əlavə, məktəblərin keçirildiyi bölgələrin gəncləri iştirak edirlər. Onlar arasında yaranan münasibətlər, dostluq əlaqələri sonra da davam edir. Bunu təsdiq edən bir fakt kimi onu qeyd edirəm ki, son multikulturalizm məktəbində maraqlı bir hadisə baş verdi. Xarici tələbələr öz təşəbbüsləri ilə Azərbaycanın Gənc Dostları Klubunu yaratdılar. Klubun rəhbərləri bir litvalı və bir yunan tələbə oldu. İndi o klubun saytı da fəaliyyət göstərir. Klubun yüzdən çox üzvü də var. Onlar indi Azərbaycanın mövqeyini azərbaycanlıdan daha əvvəl müdafiə etməyə hazırdırlar. Biz bunun dəfələrlə şahidi oluruq. Məsələn, Amerikada Azərbaycanın xeyrinə bir məqalə çıxanda və ermənipərəst qüvvələr o məqalənin müəllifinə hücumlar təşkil edəndə, onların cavabını ilk növbədə “Azərbaycanın Gənc Dostları klubu”nun

üzvləri verməyə cəhd göstəriblər və buna müvəffəq də olublar. Elə güman edirəm ki, bu layihə çox böyük gələcəyə və perspektivə malikdir.

Azərbaycan multikulturalizminin xarici ölkələrdə təqdimi ilə bağlı bir maraqlı layihəni də qeyd etmək olar. Biz öz din xadimlərimizlə başqa ölkələrin din xadimlərinin mütəmadi görüşlərini təşkil edirik. Məsələn, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin rəhbərliyi və Şeyximiz Hacı Allahşükür Paşazadə özü, Azərbaycandakı Pravoslav Kilsəsinin, Azərbaycan katoliklərinin, Azərbaycan udi-lərinin, Azərbaycan dağ və Avropa yəhudilərinin rəhbər və nümayəndələri, ictimaiyyət nümayəndələri, milli icmaların rəhbərləri bu görüşlərdə iştirak edirlər. Bu görüşlər İsveçdə, Almaniya, İspaniyada, İngiltərədə, Rusiyada keçirilib. Təcrübə onu göstərir ki, bu görüşlər həmin ölkələrin din və dövlət xadimləri tərəfindən son dərəcə böyük maraqla qarşılır. Əlbəttə ki, Azərbaycan multikulturalizmi bir model kimi dünya ictimaiyyətinin diqqətinə bir daha bu şəkildə çatdırılır. Azərbaycan multikulturalizmi müzakirələri Azərbaycan həqiqətləri haqda söhbətlərə çevrilir.

Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan multikulturalizmini dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırması və bunun ölkədəki təzahürləri dünyanın bir çox ziyalıları, dövlət xadimləri üçün son dərəcə maraqlıdır. Onlar Azərbaycanda multikulturalizmin təntənəsini dərk etməyə çalışırlar. Azərbaycanda multikultural təhlükəsizliyin prinsiplərini öyrənirlər. Qarşılıqlı fayda gətirən bu görüşlər, güman edirəm ki, həmişə davam edəcək.

Başqa bir layihə kimi onu qeyd edə bilərəm ki, bu il artıq BBMM-in xarici ölkələrdə filialları yaranmağa başladı. Bu gün bu filiallar Portuqaliyada, İtaliyada, Rusiyada, Gürcüstanda, İsraildə, Moldovada, Bolqarıstanda və Almaniya fəaliyyət göstərir. Bu o deməkdir ki, həmin ölkələrin ziyalıları Azərbaycan multikulturalizmini öz ölkələrində dəstəkləməyə və təbliğ etməyə hazırdırlar.

Azərbaycan multikulturalizminin təbliği bəzən başqa ölkələrdə yerli şəraitdə multikultural mühitin öyrənilməsi işində katalizator rolunu oynayır. Məsələn, Almaniyanın Auqsburq Universitetində biz “Azərbaycan multikulturalizmi” fənnini tədris etməyə başlayanda universitetin professoru, mənim dostum, görkəmli alman dilçilərindən biri professor Klaus Volf dedi ki, olarmı mən bu fənnin tədrisi zamanı alman multikulturalizmi ilə müqayisə və paralellər aparım? Biz buna çox məmnun olduq və bir daha inandıq ki, Azərbaycan multikulturalizmi başqa ölkələrdə multikulturalizm mühitinin öyrənilməsi üçün təkanverici qüvvəyə çevrilir. Hətta biz “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı dərslərin yazılmasına həmin ölkələrin mütəxəssislərini də cəlb etdik. Bu yaxınlarda işiq üzü görəcək bu dərslər həm yerli, həm də beynəlxalq müəlliflərdən ibarət mütəxəssislər tərəfindən yazılıb.

Digər bir layihə “Azərbaycan multikulturalizminin qaynaqları” seriyasıdır. Bu qaynaqlardan biri olan “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları” artıq işiq üzü görüb. O həm də rus dilinə tərcümə edilərək nəşr olunub. İngilis dilində isə yaxın günlərdə nəşr ediləcək. Bundan başqa, o seriyadan olan “Azərbaycan multikulturalizminin elmi, fəlsəfi və publisistik qaynaqları”, həmçinin “Azərbaycan multikulturalizminin hüquqi və siyasi

qaynaqları” kitabları da artıq nəşrə hazırdır. Bu, çox böyük bir layihədir, yaxın zamanlarda bu nəşrlər ictimaiyyətə təqdim ediləcək.

Layihələrin bir istiqaməti də ölkəmizdəki elm mərkəzlərində, xüsusilə AMEA-da və universitetlərdə Azərbaycan multikulturalizmi şöbələrinin, kafedralarının və mərkəzlərinin açılması ilə bağlıdır. Bu dövrdə AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunda, Folklor İnstitutunda müvafiq şöbələr, Bakı Slavyan Universitetində Azərbaycan multikulturalizmi kafedrası, Qafqaz Universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzi yaradılıb, eyni zamanda Gəncə şəhərində Azərbaycan Texnologiya Universiteti və Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetində müvafiq kafedralar yaradılıb. Elə güman edirəm ki, Azərbaycan multikulturalizmi fənninin Azərbaycan universitetlərində tədris proqramlarına salınması çox vacibdir. Çünki Azərbaycanın humanitaryönümlü universitetlərində, məsələn, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti kimi universitetlərdə ədəbiyyat, dilçilik, türkologiya, mədəniyyətşünaslıq dərsləri tədris olunursa, bir sıra universitetlərdə, məsələn, Texniki Universitetdə, Tibb və İqtisad universitetlərində bu, belə deyil. Bu tipli universitetlərdə təhsil alan gəncin bütöv şəkildə formalaşması üçün tarixlə, dil və ədəbiyyatla, mədəniyyətlə bağlı birliklərin böyük əhəmiyyəti var. Bu istiqamətdə də, güman edirəm ki, Azərbaycan multikulturalizmi fənni tədris edildiyi universitetlərdə tədris ili başa çatanda bitməyəcək və bu, uzunömürlü prosesə çevriləcək.

Bu sahədə çox böyük işlər görən Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini də xüsusi vurğulamaq lazımdır. Azərbaycanın multikulturalizm və tolerantlıq modelini dünya ictimaiyyətinə təqdim etməyin ən yeni formatını, heç şübhəsiz ki, Heydər Əliyev Fondu və bu fondun prezidenti, ölkəmizin birinci xanımı, UNESCO-nun və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva ortaya qoyub. Mehriban xanım Əliyeva öz mütərəqqi və insanpərvər ideyaları ilə Pakistanda, Misirdə, Rusiyada, Gürcüstanda və başqa ölkələrdə təhsilin inkişafına töhfələr verərək orada məktəb tikintisi və bərpası işlərini həyata keçirib. Uğurlu “Tolerantlığın ünvanı - Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində fondun dəstəyi ilə ölkədəki məscidlərdə, kilsələrdə, sinaqoqlarda təmir-bərpa işləri aparılıb. Bakıda yəhudi uşaqları üçün təhsil kompleksi istifadəyə verilib. Fransa regionlarında kilsələrin, Luvr muzeyinin, müqəddəs Roma katakombalarının, Kapitoli muzeyinin bərpasında Heydər Əliyev Fondu iştirak edib, məhz onun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Həştərxanda Müqəddəs Knyaz Vladimirə abidə ucaldılıb. Bu işlər ayrı-ayrı xalqların və konfessiyaların qarşılıqlı hörmət və dostluq münasibətlərinin dərinləşməsinə xidmət edir. Azərbaycanı tolerant və multikultural ölkə kimi dünyaya bir daha yaxından tanıdır, ona böyük hörmət qazandırır.

– Prezidentin sərəncamı ilə təsdiq olunan tədbirlər planı necə icra edildi? Tədbirlər planında adları çəkilən qurumların müştərək fəaliyyəti və onların koordinasiya işləri necə tənzimləndi?

– Əvvəlcə 2016-cı il üçün nəzərdə tutulan tədbirlər planı müəyyənləşdi. Ölkə Prezidenti bu tədbirlər planını öz sərəncamı ilə təsdiq etdi və burada

koordinasiya işləri BBMM-ə həvalə edildi. Qeyd etmək istəyirəm ki, il boyu müxtəlif nazirliklər, elmi tədqiqat ocaqları, elmi mərkəzlər, universitetlər, dini qurumlar, milli icmalar, müxtəlif ictimai təşkilatlar son dərəcə böyük həssaslıq və entuziazmla öz üzərlərinə düşən işləri həyata keçirdilər. Heç bir qurumu ayrıca qeyd etməyə ehtiyac yoxdur. Çünki onlar hamısı eyni şəkildə öz işlərinin öhdəsindən gəldilər. Bu işin məsuliyyətini və bütövlükdə Azərbaycan üçün faydasını dərk etdilər, cənab Prezidentin qarşıya qoyduğu ideoloji, mənəvi hədəfləri aydın şəkildə gördülər. Çünki o hədəflər çox aydın və dəqiqliklə göstərilmiş hədəflər idi. Bu hədəflərə doğru Azərbaycan cəmiyyəti, Azərbaycan dövləti, hökuməti, ictimai təşkilatları hamısı birlikdə möhtəşəm bir addım atdı.

– Ta qədimdən ölkəmizin ərazisində multikultural dəyərlərin, tolerantlığın kök atması, oturması onu göstərir ki, dövlətimiz bu dəyərləri kənardan əxz etməyib, dövlət siyasətinə çevrilmiş bu dəyərlər məhz xalqımızın mənəvi varlığından qaynaqlanır. Azərbaycanı dünyada multikulturalizmin “qibləsi”nə çevirmək üçün bundan sonra hansı işlərin görülməsi nəzərdə tutulub?

– Azərbaycan artıq dünyada multikulturalizmin mərkəzlərindən birinə çevrilməkdədir. Əlbəttə ki, bu gün dünyada multikulturalizmlə bağlı iki qütbün formalaşmasını görməmək mümkün deyil. Bu qütblərdən birini mən bədbin, digərini isə nikbin qütb adlandırırdım. Multikulturalizmin bədbin qütbünü İngiltərənin keçmiş baş naziri Devid Kameron Münxendəki çıxışında formalaşdırdı. Hətta onun bu konfransdakı çıxışı belə ad altında çap edildi: “Mənim multikulturalizmə qarşı müharibəm”. Həqiqətən də bu, bir müharibə idi. Çünki İngiltərədə, Fransada, Almaniyada multikulturalizmin bu cür bədbin şəkildə qəbul edilməsinin bir səbəbi də burada yaşayan başqa xalqların o ölkələrin multikultural, mədəni, mənəvi həyatına inteqrasiya olmama istəklərinə əsaslanırdı. Bu, o deməkdir ki, İngiltərədə, Fransada, Almaniya və digər Avropa ölkələrində qarşıdurma güclənir, mədəniyyətlərin bir-birini tanımaması halı artır, ksenofobyanın, islamofobyanın, antisemitizmin, neofaşizmin “çiçəklənməsi” üçün şərait yaranır. Multikulturalizmin bu ölkələrdə iflasını qeyd edən Kameron eyni zamanda bədbin qütbün formalaşdırılmasını da şərtləndirən müddəalarla çıxış etdi. Faktiki olaraq o ölkələrdə ki multikulturalizmə bədbin siyasi münasibət var, orada hər hansı qarşıdurmanı görmək elə də çətin deyil.

Amma bu bədbin qütbə qarşı dünyada nikbin bir qütb də formalaşmaqdadır. Bu nikbin qütbü Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev öz şəxsinə təmsil edir və Azərbaycanda multikulturalizmin təntənəsini onu dövlət siyasətinə çevirməklə reallaşdırır. Prezident İlham Əliyevin bu sözləri son dərəcə önəmlidir: “Bu gün dünyada multikulturalizmin alternativini yoxdur”. Elə buna görə də Prezident öz xalqının çoxəsrlik multikultural ənənələrinə əsaslanaraq 2016-cı ili “Multikulturalizm ili” elan etdi və biz inanırıq, bu ilin daxili, mənəvi tutumu, enerjiyası elədir ki, ölkədə mövcud olan multikultural həyat öz davamını o biri illərdə də sürəcək.

– *Azərbaycan dövlətinin multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərlərə xüsusi önəm verməsi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli yolunda ölkəmizə hansı dividendlər qazandırır?*

– Baxın, Azərbaycan dövləti hansı istiqamətdə addım atırsa, bütövlükdə bunu bizim ən vacib məqsədimizin həyata keçməsi - Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli yolunda edir. Multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərlərin dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılması dünyaya Azərbaycanı daha da yaxından tanımaq imkanı verir. Azərbaycanın dostlarının, xüsusən gənc dostlarının sayını artırır. Bu, bir reallıqdır. Bu dostlar Azərbaycan həqiqətlərini bizdən əvvəl deməyə hazır olan bir quruma çevrilirlər.

Xatırlayıram, Ulu Öndər ilk prezidentlik dövründə hansı xarici ölkə rəhbəri ilə görüşürdüsə, coğrafiya müəlliminin çubuğu ilə xəritə qarşısında duraraq Azərbaycan haradadır, Azərbaycan-Ermənistan sərhədi haradan keçir, Dağlıq Qarabağ harada yerləşir – bütün bunlar barədə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün mahiyyəti haqqında məlumat verirdi. İndi bəlkə də belə məlumatlara ehtiyac yoxdur, çünki Ulu Öndər öz vəzifəsini ləyaqətlə, şərəflə yerinə yetirdi. Ona görədir ki, Azərbaycan həqiqətini bu gün bütün dünya qəbul edir. Biz bilirik ki, bu gün ölkəmiz öz ərazi bütövlüyünü tam bərpa edə bilər. Amma bizim öz problemimizi güc yolu ilə həll etməməyimizin bir səbəbi də var. O səbəb dünya xalqlarına və dünya ictimaiyyətinə olan hörmətimizlə bağlıdır. Sülh yolu ilə həlli beynəlxalq qurumlar, dövlətlər önə çəkir. Dünyada, demək olar ki, hamı bu yolu məsləhət bilir. Azərbaycan Prezidenti də bütün fəaliyyətini bu istiqamətdə qurur.

– *Son illər baş verən hadisələr nəticəsində Avropa ölkələrinə axın edən insan köçü Qərb siyasi elitasını çətin suallar qarşısında qoyub. Sizcə, bu ölkələr öz ərazilərində gəlmələrin özəlliklərini qorumaq qayğısınanı qalmalıdır, yoxsa həmin icmalar sürətlə Avropa cəmiyyətinə inteqrasiya olunmalıdır?*

– Multikulturalizmin bəzi ölkələrdə iflasa uğramasının, mən deyərdim ki, bir sıra obyektiv səbəbləri də var. Faktiki olaraq multikulturalizm müxtəliflik və müxtəlifliklərin münasibəti deməkdir. İki insan varsa, artıq burada multikultural situasiya var. İki dünyagörüşü varsa, multikultural situasiya mövcuddur. Ortalıqda bir tərcümə kitabı varsa, bu, artıq multikultural şəraitin bəhrəsidir. Biz başqa ölkələrdəki multikultural əhvalın iflasa uğramasının səbəblərini bilmək istəyiriksə, multikulturalizmin mahiyyətinə varmalıyıq. Mənim fikrimcə, müxtəliflik iki cür olur: ilkin müxtəliflik və sonrakı müxtəliflik. İlkin müxtəliflik əsrlərdən bəri müxtəlif xalqların, müxtəlif mədəniyyətlərin, müxtəlif əxlaqların bir-birinin yanında olub bir-birinə yardım etməsinin üzərindən yüksəlir. Bu, Azərbaycan mühiti üçün son dərəcə anlayışlı bir situasiyadır. Biz bilirik ki, əsrlərdən bəri bu torpaqlarda müxtəlif mədəniyyət daşıyıcıları bir yerdə yaşayıblar. Buna görə də bu müxtəliflik onları bir-birindən ayırmağa gətirib çıxarmayıb. Münaqişələr olubsa da, bu münaqişələr həll də edilib. Bəlkə də daha kəskin qarşıdurmalar olub. Lakin hər şey bir vahidin, bir bütövün

içerisində həll olunub. Anlaşılmazlıqlar tarixə qovuşub. Artıq bu gün biz həmin müxtəlifliklərin bir vahid, yekrəng məxrəcə gəldiyinin şahidiyik.

Bəzi ölkələrdə isə, təəssüf ki, belə deyil. O ölkələrdəki müxtəliflik sonrakı müxtəliflikdir. Belə bir şəraitdə ingilis mədəniyyəti ilə hind mədəniyyəti, fransız mədəniyyəti ilə ərəb mədəniyyəti, alman mədəniyyəti ilə türk mədəniyyəti üz bəz gəlir. Burada isə qarşıdurma başlayır. Günümüzə baş verən bu qarşıdurmalar iki dolğun mədəniyyətin bir-biri ilə barışmamasının, bir-birinə qovuşma istəməməsinin nəticəsidir. Mən bir şeyi xatırlayıram. Bizim Sabirabad rayonunun Suqovuşan kəndində Araz və Kür çayları bir-biri ilə qovuşur. Mən orada çox maraqlı bir hadisə müşahidə etmişəm. Bu çaylar bir məcraya düşəndən sonra Arazın bir az qırmızımtıl suyu Kürün suyu ilə bir müddət yanaşı axır, hər biri öz rənginin içində. Sonra, əlbəttə ki, bunlar bir-birinə qarışırlar. Bax, həmin qarışmamaq məsələsini, çayların bir-birinin yanında getdiyi olduqca maraqlı təbiət hadisəsini cəmiyyətə də tətbiq etmək mümkündür. Yəni bir-birinə qarışa bilməyən, inteqrasiya olunmayan mədəniyyətlər məhz sonrakı müxtəlifliklərin obyektiv nəticəsidir. Azərbaycanda isə bizim bəxtimizdən bu müxtəliflik problemi olubsa da, vaxtilə həll edilib. Qədim dövrlərdən Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyətlər, müxtəlif millətlər bir-birinin yanında formalaşıblar, hətta bir-birini formalaşıdırma-formalaşıdırma inkişaf ediblər.

İnteqrasiya məsələsini heç zaman qanunla, əmrlə, direktivlə tənzimləmək mümkün deyil. Bu, zamanla mümkün olur. Həmin o çaylar necə ki bir-birinin yanında gedəndə onlara əmr etmirlər, onları hansısa texniki vasitə ilə bir-birinə qatmırlar, o şəkildə də bir-birinə beləcə rast gələn cəmiyyətlərin, mədəniyyətlərin inteqrasiyası ya baş tutur, ya da yox. Hansısa təbəqələrdə, hansısa fərdlərdə bu, baş tutur, bütövlükdə baş tutmaya da bilər. Yaxud bütövlükdə baş tutar, bəzi insanlar arasında münaqişələr isə ola bilər. Bu, son dərəcə individual yanaşma tələb edən bir məsələdir.

– Biz tolerantlığı multikulturalizmin əsası kimi götürürük. Tolerantlıq deyir ki, bəyənmədiyinə döz, amma sözsüz ki, burada istisnalar var. Bizdə tolerantlıq və multikulturalizm necə başa düşülür?

– Tolerantlığı, adətən, “dözümlülük” kimi tərcümə edirlər. Amma mənə, Azərbaycan reallığı ilə bağlı “dözümlülük” sözü yerinə düşür. Çünki biz nəyə dözüürük? Prezident İlham Əliyev qeyd edir ki, ondan xarici qonaqlar tez-tez təəccüblə soruşurlar, sizdə necə olur ki, müsəlmanlar, xristianlar, yəhudilər bir-biri ilə belə mehribandırlar? Bir-birinə qonaq gedirlər, birlikdə yemək yeyirlər, bir-birinin dərdinə acıyır, bir-biri ilə qardaş kimi davranırlar. Cənab Prezidentin bu suala cavabı da maraqlıdır. O, cavab verir ki, bəs başqa cür necə ola bilərdi ki?!

Bəli, hər bir azərbaycanlı bu suala təəccüb edə bilər. Yəni insani münasibətlər varsa, əgər bir xalq öz daxilində “öz-özgə” qarşıdurmasının üstündən adlayıb keçibsə, bu qarşıdurmanın şüşə kimi adamı kəsən məqamları artıq onu narahat etmirsə, bu insan mənəvi cəhətdən özünə inamlı və rahatdırsa, başqasına özü kimi baxa bilirsə, başqasının dərdinə acıya bilirsə, başqasına şəfqət və mərhəmət nümayiş etdirə bilirsə, mənə elə gəlir, bu insan və onun məxsus

olduğu xalq artıq multikulturaldır. Bunu bizim dünənimiz, bugünümüz göstərir, inanıram, gələcəyimiz də göstərəcək. Biz heç nəyə dözmürük, biz bunu, sadəcə olaraq, yaşayırıq.

– *Təqvim ili sona çatır və bununla bu il ölkəmizdə elan olunan “Multikulturalizm ili” də sona çatır. Amma biz hələ Azərbaycan multikulturalizm modelinin öyrənilməsi və dünyada təbliği ilə bağlı işlərin səylə davam etdirildiyinin şahidiyik. Bu işi hansısa forma və müstəvilərdə davam etdirməyi düşünürsünüzmü?*

– Doğrudur, artıq biz təqvim ilinin sonundayıq və 2016-cı il bitmək üzrədir. Amma, mənə, Azərbaycanca təqvim ili bitsə də, multikulturalizm ideyaları, multikultural ruh, Azərbaycan multikulturalizminin daxili energiyası hələ uzun illər, uzun əsrlər davam edəcək. Bu, artıq qarşısızalmaz bir prosesdir və azərbaycanlının başqa dinin, başqa millətlərin nümayəndəsinə münasibətindən, bəşəri dəyərlərə sədaqətindən, öz daxilindəki “öz və özgə” qarşısızalmazlığını kəskinliyini aradan qaldırmasından tutmuş bütün bəşəri dəyərlərə olan münasibəti, elə güman edirəm ki, xalqımızı dünya ictimaiyyətinin, bütün dünyanın gözündə ucaldan cəhətlərə dönəcək.

Əlbəttə ki, cənab Prezidentin siyasi uzaqgörənlik və müdrikliklə qarşıya qoyduğu hədəflər Azərbaycanın inkişafı, bugünü və gələcəyi üçün son dərəcə mühümdür. Biz o hədəflərə doğru inamla getdik və gedəcəyik. Təqvim ilinin sona çatması multikulturalizm energiyasını cəmiyyətin daxilindən çıxarıb atmaq demək deyil. Cəmiyyət öz multikultural və tolerantlıq idealları uğrunda həmişə yaşamağa və mübarizə aparmağa hazır vəziyyətdə olacaq. Azərbaycan bunu tarixinin ən keşməkeşli vaxtlarında sübut edib, bu gün də sübut edir, sabah da sübut edəcək.

– *Multikultural adam. Onu necə təsvir edərdiniz?*

– Əti ilə, qanı ilə bu torpaqdan olub, millətindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq bir azərbaycanlı kimi. Bütün dünyanı öz qəlbinə yığan, aləmin dərini çəkməyə hazır olan azərbaycanlı kimi. Hamını, görüb tanıdıqlarını, görməyib tanımadıqlarını sevən, şəfqət, acıma, səmimiyyət və etibar hissələrini özündə qoruyan azərbaycanlı kimi. Ümidlə yaşayan azərbaycanlı kimi.

Azərbaycanın multikultural mənzərəsi
Мультикультуральный портрет Азербайджана
The multicultural view of Azerbaijan

Bakı şəhəri, Mərdəkan qəsəbəsi, Pir Hasən

Siyəşən rayonu, Beşbarmaq dağının ətəyi, Xıdır Zində piri

Vasim MƏMMƏDƏLİYEV

akademik

Müasir islam aləminin nüfuzlu liderlərindən biri – Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə

Uca Allahın Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi dəyərli şəxsiyyətlərdən biri, geniş miqyasda tanınan, çağdaş dünyamızın ən nüfuzlu dövlət və din xadimləri tərəfindən ehtiramla qəbul olunan Allahşükür Paşazadəni xüsusi təqdim etməyə, zənnimcə, lüzum yoxdur. İslam tarixinin mahir bilicilərindən olan Şeyxülislam görkəmli din xadimi olmaqla yanaşı, həm də tanınmış ictimai xadim kimi fəaliyyət göstərir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin bu şəxsiyyət barədə aşağıdakı fikirləri onu bariz şəkildə səciyyələndirir: “Müqəddəs dinimiz olan islamın gözəl ənənələrinin ölkəmizdə, eləcə də bütün Qafqaz bölgəsində qorunub saxlanılması və möhkəmləndirilməsində Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin xüsusi xidmətləri vardır. Onun Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinə rəhbərlik etdiyi illər ərzində bu dini qurum islam dəyərlərinin geniş təbliğ olunması, müsəlmanların dini-mənəvi birliyinin möhkəmləndirilməsi, onların cəmiyyətin həyatında fəallığının artırılması işində böyük rol oynayan mühüm mərkəzlərdən birinə çevrilmişdir. Paşazadənin Azərbaycan xalqının azadlıq uğrunda mübarizəsində tutduğu əsl vətəndaş mövqeyi onun ölkədə cərəyan edən mürəkkəb ictimai-siyasi prosesləri obyektiv qiymətləndirmək, yaranmış problemlərin həllində dini amilin gücündən düzgün istifadə etmək bacarığını nümayiş etdirdi”.

İnkarolunmaz həqiqətdir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin bərqərar olunması və onun təməllərinin möhkəmləndirilməsi işində Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə daim Ulu Öndərin ən yaxın silahdaşlarından olmuş, bütün dövrlərdə Heydər Əliyev şəxsiyyətinə olan dərin ehtiram və inamını birmənalı

şəkildə açıqlamış, onu Azərbaycanın xilaskarı kimi qəbul etmişdir. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevi özü üçün böyük örnək sayan Şeyxülislam səmimi olaraq özünün uğurlarını da bu böyük şəxsiyyətin Azərbaycan naminə müdrik siyasəti ilə bağlayır və Azərbaycanın səadətini Ulu Öndərin yolunu davam etdirən, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə böyük önəm verən zati-aliləri İlham Əliyevin rəhbərliyində görür. A.Paşazadə dünya miqyasında dinlərarası dialoq prosesinin fəal müdafiəçisi, bu istiqamətdə fəal iş aparan, tolerantlıq, multikulturalizm idayalarının yorulmaz təbliğatçısı kimi çıxış edir.

Allahşükür Paşazadənin Azərbaycan xalqının ən ağır günlərində – qanlı Yanvar hadisələri zamanı göstərdiyi fədakarlıq hamımızın yaxşı yadındadır. Həmin vaxt bariz şəkildə aydın oldu ki, ali dini rəhbərimiz xalq naminə canından belə keçməyə hazırdır. İstər müharibənin ən ağır dövrlərində, istərsə də dövlətçiliyimizin daxildən sarsıdılmasına yönələn zərbələrin dəf olunması məqamlarında Şeyxülislam heç nədən qorxmadan, çəkinmədən ön cəbhələrdə, ön sıralarda olmuşdur.

Şeyxülislam həzrətlərinin fəaliyyətinin ən məhsuldar dövrü Azərbaycanın müstəqillik qazandıqdan sonrakı dövrə təsadüf edir. 70 illik ateist rejiminin çökməsindən sonra Azərbaycanda islam dininin intibahında, dini həyatın düzgün məcraya yönəldilməsində Allahşükür Paşazadənin zəhməti olduqca böyükdür.

İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, məhz Allahşükür Paşazadənin şəxsi iradəsi və təşkilatçılıq bacarığı sayəsində postsovet məkanında yalnız Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi öz fəaliyyətini nəinki davam etdirməyə, hətta nüfuz dairəsini genişləndirməyə nail ola bildi. Belə ki, Azərbaycan Qafqazın dini mərkəzi olaraq qəbul olunur.

Azərbaycan dünyada tolerantlıq mücəssəməsi, başqa ölkələr üçün örnək ola biləcək nümunə kimi tanınır. Bunu ən nüfuzlu dövlət və din xadimləri, o cümlədən Roma Papası II İohan Pavel, Moskva və bütün Rusiya patriarxları II Aleksı, Kiril, Ümumgürcüstan Patriarxı II İliya və başqaları dəfələrlə vurğulamışlar. Məhz Şeyxülislamın təşəbbüsü ilə 2004-cü ildə Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin Dinlərarası Şurası təsis olunmuşdur ki, bu qurumun da həmsədr-ləri Patriarx II Aleksı və Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə həzrətləri seçilmiş-lər. 2009-cu ildən Şeyximiz MDB Müsəlmanları Məşvərət Şurasının sədridir.

Dini-ictimai xadim kimi beynəlxalq aləmdə malik olduğu böyük nüfuz-dan istifadə edərək Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə Azərbaycan həqiqətlərini, Qarabağ probleminin mahiyyətini dünya ictimaiyyətinin diqqətinə ən yüksək xitabət kürsülərindən çatdırmış, Qafqazda sülhün və əmin-amanlığın möhkəm-ləndirilməsi üçün böyük işlər görmüşdür.

Din-dövlət münasibətlərinin düzgün məcraya yönəldilməsi, vətəndaş bir-liyinin təmin olunması, cəmiyyətdə dini-mənəvi sabitliyin qorunub saxlanması işində Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin rolu əvəzolunmazdır. Azərbaycanın dövlət maraqlarının təmini işinə Şeyxin töhfələrindən biri də ölkəmizin dünyada müsəlman dövlətlərinin ən nüfuzlu qurumu olan İslam Konfransı Təşkilatına (hazırda – İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı) üzv qəbul olunması ilə bağlı səy göstər-məsi olmuşdur. Sovet dövləti dağılan ərəfədə keçmiş sovet müsəlman respub-likaları arasında birinci olaraq Azərbaycanın İslam Konfransı Təşkilatına üzv qəbul olunmasında Şeyxin şəxsi nüfuzu böyük rol oynadı. Hörmətli Şeyximiz Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünün nəticəsi olaraq işğal olunmuş Azərbay-can torpaqlarının azad olunması ilə bağlı dünya dövlətlərinin başçalarına, parla-mentlərinə, beynəlxalq təşkilatlara müraciətlər ünvanlayaraq Ermənistanın iş-ğalçılıq siyasətinə hüquqi qiymət verməyə, dünyanın ən böyük əşrəfi olan insa-na və onun faciəsinə biganə qalmamağa çağırmış, bu problemin sülh yolu ilə həll olunmasına var qüvvəsi ilə çalışmış və çalışmaqdadır.

Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə sülhpərvər missiya daşıyıcısı olaraq hər zaman dünyanın ən mötəbər kürsülərindən uca Allahın buyurduqlarının, sülh, ədalət, insanlar arasında xoş münasibətlərin carçısı olmuşdur. Onun xalqımızın ən böyük problemi olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ mün-aqişəsinin başladığı dövrdən etibarən ərəzi münacişəsinin dinlərarası münacişə müstəvisinə keçməsinə imkan verməmək üçün göstərdiyi səylər, bölgənin dini liderləri ilə keçirdiyi görüşlərin əhəmiyyəti, həqiqətən, misilsizdir.

Şeyx həzrətləri heç zaman respublikamızın, regionumuzun, beynəlxalq aləmin taleyüklü məsələlərinə biganə qalmamış, ümummilli problemlərimizlə bağlı seyrçi mövqe tutmamışdır. 1990-cı ilin 20 Yanvarında azğınlaşmış sovet ordusu silahsız xalqımıza divan tutanda bu qanlı faciə ilə əlaqədar ilk etiraz səsini qaldıranlardan biri məhz Şeyx həzrətləri oldu. Hacı Allahşükür Paşa-zadənin əli xalqımızın günahsız qanına batmış Qorbaçova göndərdiyi məşhur müraciəti o zaman bir bomba kimi partlayıb bütün dünyada əks-səda verdi. Şeyximizin “Azərbaycan xalqı ilə silah gücünə danışmaq olmaz!” kəlamı az sonra özünü necə də doğrultdu...

Çeçenistana qarşı hərbi əməliyyatlar başlamamışdan əvvəl Şeyx həzrətləri Rusiya rəhbərliyini bu fəlakətli addımdan çəkəndirməyə çalışaraq ona “Rusiya Qafqazda hörməti silah gücünə deyil, ağıl gücü ilə qazana bilər! Və məhz indi, Çeçenistan Respublikası üzərində qara buludlar toplaşdığı, tammiqyaslı müharibə təhlükəsi yarandığı vaxtda Rusiya keçmişdə Qafqaz xalqlarına qarşı etdiyi tarixi ədalətsizlikləri aradan qaldırmaq niyyətində olduğunu sübut etməlidir”, – deyər müraciət etdi. Tarix qısa zaman kəsiyi ərzində bu fikrin gerçəkliyə istinad edən bir həqiqət olduğunu sübuta yetirdi.

1980-ci ildə Qafqaz müsəlmanlarının qurultayında seçildiyi gündən bu vaxta qədər Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə bölgənin bütün müsəlmanlarının mənafeyini yüksək səviyyədə təmsil etmiş, hamının inam və rəğbətini qazana bilmişdir. Bu sahədə xidmətlərini nəzərə alaraq Qafqaz müsəlmanları ona Qafqazın ömürlük Şeyxülislamı olmaq etimadını göstərmişlər.

Mən Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə həzrətlərini 1979-cu ildən tanıyıram. Həmin il Liviyada Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçirilirdi. Hər ikimiz nümayəndə heyətinin tərkibində idik. Səfər əsnasında bu xoşsifət, güləruz, mülayim təbiətli, hazırcavab gənclə yaxından tanış olub dostlaşdım. O zaman Hacı Allahşükürün otuz yaşı var idi və o, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi sədrinin müavini vəzifəsində çalışırdı. Çox çəkmədi ki, elə həmin il Hacı Allahşükür Paşazadə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri – Şeyxülislam seçildi və beləliklə də onun çoxcəhətli fəaliyyəti üçün geniş meydan açıldı. O zamandan etibarən mən Şeyx həzrətləri ilə birlikdə bir sıra xarici ölkələrdə olmuş, elmi-dini konfrans və simpoziumlarda iştirak etmişəm.

Hər şeydən əvvəl onu qeyd etmək istəyirəm ki, hörmətli Şeyximiz xaricdə, xüsusilə müsəlman ölkələrində yüksək nüfuza malik din xadimlərindən biridir. Xaricdəki görkəmli müsəlman alimlərindən birinin təbircə desək, müasir islam aləminin parlaq ulduzlarından olan Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə Azərbaycan din xadimlərini beynəlxalq aləmdə ləyaqətlə təmsil edən şəxsiyyətdir.

Hörmətli Şeyximiz iti məntiqi, hadisələrin mahiyyətini gözəl dərk edib, onların dərinliyinə nüfuz edə bilməsi, müxtəlif səbəblərin doğura biləcəyi nəticələri əvvəlcədən görmə qabiliyyəti ilə həmişə müsahibini maqnit kimi özünə çəkir. Şeyx həzrətləri bu və ya digər sanballı yığıncaqda görünən kimi iştirakçıların çoxu onun başına toplaşaraq fikir mübadiləsi edir, bir çox məsələ barəsində onun rəyini öyrənmək istəyir. Çünki Allahşükür Paşazadə müsahiblərinə həmişə qiymətli məsləhətlər verir, mürəkkəb vəziyyətlərdən çıxış yollarını göstərir.

Keçmiş Sovet İttifaqında, eləcə də indi müstəqil Azərbaycan cümhuriyyətində din dövlətdən ayrı olsa da, Hacı Allahşükür Paşazadə görkəmli din xadimi olmaqla yanaşı, həm də bacarıqlı ictimai xadim, respublikamızın elmi-ictimai həyatında fəal iştirak edən bir insandır. Bəzən xaricdə dövlət səviyyə-

yəsində çətin həll olunan, yaxud müşkülə düşən məsələlər Şeyximizin o işə qatılması sayəsində asanlıqla öz həllini tapır.

İslam aləmində din tarixinə dair bir çox sanballı monoqrafiyaların müəllifi kimi tanınan Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə tarix elmləri doktoru, İordaniya Kral Akademiyasının həqiqi üzvü, Bakı Dövlət Universitetinin professorudur. Onun “Qafqazda islam”, “İslamda ümmət və şüübilik”, “Quranın təfsiri və tərcümə tarixi” kitabları Azərbaycan islamşünaslığına qiymətli töhfədir.

Şeyximiz həm də gözəl təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik bir din xadimidir. Belə ki, 1991-ci ildə SSRİ dağılandan sonra onun tərkibindəki regionlarda, müttəfiq respublikalarda və muxtar qurumlarda fəaliyyət göstərən ruhani idarələrinin əksəriyyəti parçalanıb öz müstəqil varlığını itirdiyi, ciddi təbəddülata məruz qaldığı halda, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi Şeyximizin səmərəli, çevik təşkilatçılıq fəaliyyəti nəticəsində nəinki öz varlığını qoruyub saxlamış, əksinə, müstəqil bir təşkilat kimi əməli iş və təsir dairəsini daha da genişləndirmiş və postsovet məkanında ən nüfuzlu dini idarəyə çevrilmişdir. Biz hələ möhtərəm Şeyximizin dünyanın müxtəlif nüfuzlu islam təşkilatlarında tutduğu vəzifələr, üzvü seçildiyi yüksək elmi qurumlar (məsələn, İordaniya Kral Akademiyası kimi) barəsində danışsaq, çox böyük bir siyahı əmələ gələr. Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə bir çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən Ümumdünya İslam Xalq Rəhbərliyi, Avrasiya Şurası, “Vicdana çağırış” Beynəlxalq Fondunun və s. rəhbərliyində təmsil olunur.

Şeyx həzrətlərinin fəaliyyəti təkcə Azərbaycanın hüduqları ilə məhdudlaşmır. Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının sədri kimi o, Çeçenistan və İnquşetiya da dini təfriqə salan radikal təmayüllü qüvvələrin xalqa zidd əməllərinin qarşısının alınması, “Qafqaz evi” çərçivəsində bölgədə barış mühitinin formalaşması istiqamətində gərgin fəaliyyət göstərmişdir.

Hacı Allahşükür Paşazadə Qafqaz müsəlmanlarının ali dini rəhbəri kimi təmsil olunduğu bütün qurum və təşkilatlarda xalqımızın marağını ən yüksək şəkildə qoruyur və onların haqq işini müdafiə edir. Mötəbər beynəlxalq konfransların ən yüksək xitabət kürsülərindən dinlərarası dialoq və əməkdaşlıq, xalqlar və dövlətlər arasında münəqişə yaradan problemlərin sülh yolu ilə nizamlanması ideyasını təlqin edir. Tolerantlıq ideyasını ardıcıl təbliğ edərək postsovet məkanında xalqlar və dövlətlər arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi naminə daima xoş məram nümayiş etdirib, əməli fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanda dini mərasimlər içərisində xüsusi önəm daşıyan Aşura mərasimi ilə bağlı Şeyximizin uğurlu təşəbbüsü müasir islam mənəviyyəti tarixində xüsusi yer tutur. Belə ki, Aşura günlərində irsi qan xəstəliklərindən əziyyət çəkən insanların, xüsusilə talassemiyalı uşaqların ehtiyaclarının ödənilməsi istiqamətində təmənnəsiz qan verilməsi aksiyalarının təşkili və həyata keçirilməsi onun adıyla bağlıdır.

Hacının çoxşaxəli fəaliyyəti dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, Azərbaycanın ali dövlət mükafatları olan “Şöhrət”, “İstiqlal”, “Şərəf” ordenləri ilə təltif olunmuşdur.

Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin islamın təbliği ilə bağlı xidmətləri Azərbaycandan kənar – dünyanın böyük dövlətləri və dini qurumları tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, Misirin I dərəcəli “Əl-elm və əməl”, Çeçenistan Respublikasının “Millət qəhrəmanı”, Rus Pravoslav Kilsəsinin I dərəcəli “Müqəddəs Vladimir”, RF Çeçenistan Respublikasının “Çeçen qəhrəmanı”, Gürcüstan Respublikasının “Şərəf”, Rus Pravoslav Kilsəsinin I dərəcəli “Sergi Radonejski”, Vatikanın “Müqəddəs Qreçori”, Rusiya Federasiyasının “Dostluq”, İordaniya Krallığının I dərəcəli “Kral Hüseyn” ordenləri ilə təltif olunmuşdur.

Bu gün Şeyximiz Azərbaycan xalqının taleyi ilə bağlı nəinki müsəlman aləmində, hətta dünyada gedən ictimai-siyasi proseslərin, qlobal məsələlərin həllində yaxından iştirak edir və bu yolda var qüvvəsini əsirgəmir. O, bir Şeyxülislam kimi müsəlmanların önündə gedir və dindarları öz ardınca aparacağı bacırır.

Hacı Allahşükür Paşazadə elmi sevən, onu yüksək qiymətləndirən, həqiqi alimlərə xüsusi hörmət bəsləyən, onların biliyini və əməlini layiqincə dəyərləndirən, əməllərindən bəhrələnən, əlindən gələn köməyi əsirgəməyən din xadimidir.

İşinin çox olmasına, tez-tez xarici ölkələrə səfər etməsinə baxmayaraq, Şeyx həzrətləri əlinə boş vaxt düşən kimi mütaliə ilə, mütəmadi olaraq öz elmi səviyyəsini yüksəltməklə məşğul olur. Burada onu da qeyd etmək istərdim ki, Hacı Allahşükürün Buxarada, Daşkənddə təhsil aldığı illərdə kəsb etdiyi güclü elmi potensial onunun iştirakçısı olduğu yüksək səviyyəli məclislərdə həmişə özünü büruzə verir.

Dini-mənəvi dəyərlərin təbliğində Şeyx həzrətlərinin xidməti böyükdür. Yeri gəlmişkən qeyd etmək istərdim ki, 1997-ci ildə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi nəzdində Elmi-Dini Şuranın yaradılması da məhz Hacı Allahşükür Paşazadənin adı ilə bağlıdır. 1989-cu ildən Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi nəzdində böyük çətinliklə təsis etdirdiyi mədrəsə 1991-ci ildən İslam İnstitutu, sonradan isə Bakı İslam Universitetinə çevrildi. Şeyxülislamın hələ sovet dövləti çökməmişdən atdığı bu dəyərli addım hazırda Azərbaycan üçün ali savadlı din xadimlərinin hazırlanması işinə təkan, dini-mənəvi dəyərlərin təbliği işinə böyük töhfə oldu.

Şeyximiz həm də fəal xeyriyyəçi, cömərd insandır. Onun bir əli, necə deyərlər, həmişə kasıb-kusubun, yeni ailə quranların, qaçqın və köçkünlərin, yurd-yuvasından didərgin düşmüş insanların üstündədir.

Hacı Allahşükür Paşazadə eyni zamanda etibarlı dost, mehriban ata, nəvazişli baba, qayğıkeş ailə başçısıdır. Onun çox gözəl, dəyərli bir müsəlman ailəsi vardır.

Hacı Allahşükür Paşazadə haqqında çox danışmaq, çox yazmaq olar. Onun həyat və fəaliyyəti barədə onlarla kitab işıq üzü görmüşdür. Əminəm ki, Şeyxülislamın bundan sonra da görəcəyi işlər hələ çoxdur. Şeyx həzrətlərinin ölkəmizdə, bölgədə ənənəvi dini-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılması, onların inkişaf etdirilməsinə dair gözəl niyyətləri var. Möhtərəm Şeyximizə Allah-taaladan uzun ömür, möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik və bütün işlərində yeni-yeni uğurlar diləyirəm!

Иса Габиббейли

*Вице-президент
Национальной академии наук Азербайджана,
академик*

На путях мультикультурализма: историко-литературные традиции и современная эпоха

С древнейших времен человечество ощущало невозможность изоляции, замкнутого образа жизни, испытывая необходимость в коммуницировании с различными народами. И таким образом со временем были предприняты обдуманные шаги для мирного сосуществования народов мира, что привело к идее построения диалога различных культур. Данный диалог открыл двери для многовековой дружбы, добрососедства и даже родственных связей между народами. В результате сформировались доверительные отношения между многими странами и народами. Отмеченный процесс имеет значимость и для формирования взаимоотношений различных народностей, проживающих на территории отдельных стран. То есть проявление уважения к культурам отдельных народов, а также этнических групп, представляющих отдельную страну, а также толерантности к межконфессиональным отношениям одинаково плодотворны для всех сторон на единой административно-политической карте мира.

Разумеется, на протяжении истории интеграционные процессы между отдельными народами и странами, а также внутри отдельной страны не отличались однозначностью. Так, наряду с искренними, доверительными отношениями, в определенные периоды имели место противостояния, тяжбы и даже войны. Все эти события, хотя и открывали возможности для осуществления определенных военно-политических целей, однако являлись причиной для огромных потерь, человеческих жертв, разрушений, материальных бедствий для участвующих в конфронтации сторон. Миро-

вой опыт показывает, что даже победившей стороне после триумфа требуются годы и более для восстановления своей страны, залечивания ран. И поэтому на протяжении истории дальновидные народы как внутри стран, так и в международных отношениях конфронтациям и войнам предпочитали диалог, мир и мирное сосуществование, сотрудничество, развитие этих факторов. Все это, в свою очередь, наглядно свидетельствует о большом значении мультикультуральных ценностей в истории и судьбе стран и народов. Таким образом, когда еще слова «мультикультурализм» не было в лексиконе, человечество с древних времен ощутило значение мультикультурального образа жизни, как бы осознав необходимость предпочтительности этого пути. И поэтому еще с древности в тех странах, где преобладал, сохранялся мультикультуральный образ жизни, там реально имели место стабильная жизнь общества и длительное развитие. Эти факторы обеспечивали благополучие народов, получивших шанс для развития. Что касается стран, не достигших формирования мультикультуральных отношений, допустивших ошибки в достижении общественного равновесия, их местное население, как и соседние страны, столкнулись с кризисом, большими трудностями на самых различных уровнях. Все это обусловило тот факт, что мультикультурализм становится (и стал) движущей силой сосуществования и постоянного развития, мирной, совместной деятельности народов и стран.

Мультикультурализм – это модель сосуществования и солидарности различных народов в едином социуме.

Мультикультурализм – это диалог, основанный на взаимном доверии различных культур.

Мультикультурализм – образ толерантности в межконфессиональных отношениях.

Мультикультурализм – один из основных показателей духовно-политического богатства страны.

В Азербайджане мультикультуральный образ жизни имеет древнюю историю и большие традиции. На территории нашей страны с самых древних времен совместно проживали представители различных народов, и здесь сформировалась среда с традициями глубокой дружбы и взаимного сотрудничества. Все это нашло яркое художественное отражение в образцах азербайджанской литературы различных периодов.

Известная поэма «Семь красавиц» гениального поэта-мыслителя Низами Гянджеви (1141-1209) представляет собой монументальный образец искусства, созданный на основе мультикультуральных идей. В произведении от имени китайской, славянской, румской, индийской, хорезмской, магрибской (западной) красавиц представлены, как в азербайджанских сказках, рассказы, повествующие о наиболее интересных моментах, поучительных событиях судьбы отдельных народов. Поэма «Семь красавиц» в яркой форме демонстрирует роль, место и значение мультикультуральных ценностей в духовном мире человека и общества. «Семь

красавиц» – это прекрасный поэтический венок, символизирующий уважение и почтение к культурам различных народов. В этом произведении выражены чувства глубокого почтения к человеку вообще, независимо от национальной принадлежности и религиозных верований. Идея превознесения человека – это важнейший девиз культуры Восточного Ренессанса. Великий глашатай гуманизма Низами Гянджеви – один из могущественных творцов литературы Восточного Ренессанса. В зарождении и развитии культуры Восточного Ренессанса большие заслуги принадлежат, наряду с Низами Гянджеви, таким видным мастерам слова, как Шота Руставели, Афзаладдин Хагани, Абульгасым Фирдоуси, Саади Ширази, Мовлана Джалаладдин Руми, Амир Хосров Дахлеви, Абдурахман Джамии, Алишир Навои, Аджамии Нахчывани, Ибн Сина, Фараби, Бахманияр, Абдульгадир Марагаи и др.

Видный представитель средневековой азербайджанской литературы Имадеддин Насими (1369-1417) в высоком смысле воспел человека и человечество. Он считал необходимым дать философско-поэтическую оценку человеку благодаря его нравственному совершенству и чистым деяниям. Вообще концепция совершенного человека составляла ведущее направление в средневековой азербайджанской литературе.

В этот период в литературе стран Востока, в том числе азербайджанской, идея нравственного совершенства человека строилась в основном на любовных мотивах. Известная поэма «Лейли и Меджнун» Мохаммеда Физули (1494-1556) снискала славу одного из самых великих любовных дастанов Востока. Согласно Мохаммеду Физули, верность и любовь человека – основные составляющие его нравственной сущности. Свое отношение к человеку и времени поэт выразил «ашигским» («влюбленным») языком. Подобные газели Физули в широком смысле представляют собой любовные стихи. Можно утверждать, что функцию поэтических образцов в жанре сонета в литературе Западного Ренессанса в восточной поэзии выполняла газель. Подобно тому, как поэма «Лейли и Меджнун» считается восточной «Ромео и Джульеттой», так и газель – это сонет тюркско-мусульманского мира.

Идея почитания человека, развивавшаяся на протяжении веков, стала одним из важных факторов и показателей не только богатства его нравственного мира, но и общественной гармонии. Гусейн Джавид (1882-1941), живший и творивший в конце XIX – начале XX веков, идеализировавший любовь, возвысил ее как величайшую ценность в духовно-нравственной эволюции человека и общества. По глубокому убеждению великого мастера, «Любовь – величайшая из религий!» И это высочайшая идея мультикультурального сознания, общечеловеческих ценностей в азербайджанской литературе. Здесь отразилось не неверие в верования, а большое почтение к человечеству.

Гуманизм произведений великого писателя-демократа Джаалия Мамедгулузаде (1869-1932) следует оценивать как ведущее направление

социально-нравственных отношений в обществе данного периода. Гуманизм пьесы «Кеманча» отражает не просто добрососедские отношения, а в целом одно из важнейших человеческих качеств.

Идея дружбы народов в западно-восточном контексте, воплощенная в произведениях видного азербайджанского драматурга Джафара Джаббарлы (1899-1934), народного поэта Самеда Вургуня (1906-1956), народного писателя Мирзы Ибрагимова (1911-1993), представляет собой реальное художественное выражение человеческих взаимоотношений. Идеи сохранения и укрепления дружбы и мирного сосуществования в человеческих отношениях являются основными призывами большой литературы.

Таким образом, многовековая азербайджанская литература, ратовавшая за возвышение человечности, мирное сосуществование, взвешенность в общественных отношениях, тем самым пропагандировала готовность к диалогу и солидарности. Все эти качества, в свою очередь, наряду с национальными ценностями, усиливали и общечеловеческие критерии и нормы в азербайджанской литературе.

Этим способом литература ставила в центр внимания роль и необходимость гармонии в общественном развитии, что, в свою очередь, регулировало отношения человека и времени, создавало условия для проживания различных народов единого географического пространства в солидарности и равноправии, взаимоуважении, служении прогрессу. Вот почему одним из основных источников мультикультурального баланса в Азербайджане является литература. Многовековая азербайджанская литература всегда ставила в центре внимания человечность, дружбу, сосуществование, диалог.

Однако с сожалением приходится констатировать наличие в отдельных странах мира двойных стандартов в отношении к мультикультурализму. Наблюдаемая в ряде стран религиозная и национальная дискриминация породила в обществе противостояния и даже почву для терроризма. Почему-то в некоторых странах вместо выстраивания диалога между нациями и конфессиями делаются шаги в сторону создания конфронтаций. А страдают от этого не только сами эти страны, но и другие народы. В корне большинства трагических событий, происходящих в странах, где политика мультикультурализма и толерантности находится на заднем плане, усматриваются национальная и религиозная дискриминация. Неприемлема также дающая о себе знать во многих случаях открытая или тайная поддержка таких горьких явлений и событий. К сожалению, и в литературе таких стран не слышно мотивов протеста в отношении конфронтаций и дискриминации. Пока что слабо видна реакция большой литературы, глубоко раскрывающей причины и корни происходящих террористических актов, войн, противостояний, суть реальных трагедий в человеческих судьбах. Хотя антимльтикультуральная среда ясно проявляется в политике двойных стандартов, других отношениях, однако в литературе и искусстве резонанс этой волны не выходит на уровень мирового масштаба.

таба. Имеется серьезная потребность и в научных исследованиях, освещающих и обобщающих военно-политические, социально-экономические, культурно-социологические факторы територизма, миграционных потоков, конфронтаций, дающих прогнозы спасения человечества от этой большой беды. Кроме того, в наше время должны быть созданы научные и художественные произведения, реально раскрывающие значение и превосходство в общественном развитии мультикультурализма и толерантности. Народы, вынужденные переживать боль от пренебрежительного отношения к мультикультурализму, должны усвоить объективные уроки прошедших событий, предпринять решительные шаги для обеспечения мирного сосуществования и сотрудничества. Призыв к солидарности и диалогу – важнейшие задачи, стоящие перед большой литературой и современной наукой.

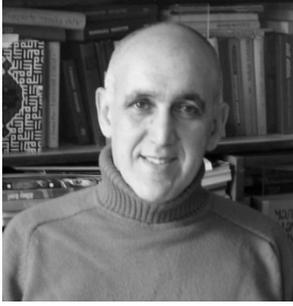
В настоящее время одним из основных духовных достояний нашей страны является мирное сосуществование в азербайджанском обществе представителей различных народов, которые живут и трудятся в единой семье. Одним из основных показателей современного развития Азербайджана является толерантная среда с прочной мультикультуральной базой, основываясь на которой Президент Азербайджанской Республики Илхам Алиев дал справедливую оценку мультикультурализму в нашей стране как «нормальному образу жизни», оказывая большую поддержку этому направлению на государственном уровне. В этом смысле в современный период в отношении к мультикультурализму в Азербайджанской Республике ведется целенаправленная государственная политика в соответствии с жизненными реальностями. Идеология азербайджанства, основы которой были заложены Общенациональным Лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым, включает в себя такие доминанты, как единство и солидарность всех народов и этнических групп, проживающих в стране. В основе единства и солидарности, межнациональных отношений в нашей стране лежит известный тезис учения видного государственного деятеля Гейдара Алиева: «У всех у нас одна Родина. Это – Азербайджан». Важным достижением суверенного азербайджанского государства является объединение всех проживающих в стране народов вокруг единой идеологии – азербайджанства, в которую они одинаково веруют и которую чтут. Эта мудрая политика творчески и последовательно продолжается Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым. Конкретным действенным результатом этой политики является стабильность и динамическая жизнь развивающегося азербайджанского общества. Объявление Президентом Ильхамом Алиевым 2016 года «Годом мультикультурализма», а также проводимые в течение этого года целенаправленные политико-идеологические и литературно-культурные мероприятия служат еще большому развитию мультикультуральных ценностей и укреплению толерантной среды.

В современный период Азербайджанская республика является в мире наглядным образцом диалога и гармонии культур и межконфессиональных отношений. Проведение VII Глобального форума Альянса Цивилизаций Организации Объединенных Наций в Баку 29-30 апреля 2016 года свидетельствует о том, что Азербайджанская республика является одним из образцовых государств в мире в указанном направлении. Проводимые в нашей стране в данном направлении культурные мероприятия, диспуты международного уровня, полученные результаты дают мощный стимул к еще большему расширению идей для нового развития в глобальном и региональном масштабе.

Азербайджан – один из основных мировых центров мультикультурализма в числе важных завоеваний XXI века. Утверждение мультикультурализма и толерантности дает толчок всестороннему и ускоренному развитию Азербайджана в современный период. Как справедливо утверждает Президент Ильхам Алиев, «Пример Азербайджана показывает, что мультикультурализм живет. Несмотря на то, что некоторые политики говорят о крахе мультикультурализма. Может, где-то он и потерпел крах, однако в Азербайджане он жив, и эти тенденции, эти идеи усиливаются, получая поддержку общественности».

Опыт Азербайджанской республики в области политики мультикультурализма и толерантности достоин считаться действенным примером, совершенной моделью современного сосуществования и солидарности народов в новую историческую эпоху.

Nəriman QASIMOĞLU

şair, tərcüməçi, şərqşünas alim

Multikultural irsimizdə dini əks-səda

Polietnik və çoxkonfessiyalı Azərbaycanda formalaşmış multikulturalizm dəyərlərinin dini müstəvidə əks-sədasının köklərini də araşdırmaq xeyli maraqlıdır və bunları milli-mədəni irsimizin məşhur nümunələrində aydın görürük.

İlk olaraq azərbaycanlıların qəhrəmanlıq dastanları sırasında yer alan ən qədim yazılı abidəsi “Kitab-i Dədə Qorqud” obrazlarının həyatında multikulturalizm yaşantılarının necə yer aldığına diqqət edək. Və öncə onu vurğulayaq ki, dastandakı qəhrəmanların müsəlman dindarlığı mühafizəkarlıqdan xeyli uzaq bir məzmunudur. Azərbaycanlıların əcdadları ilk müsəlmanların bu cür təqdimatında hətta din xadimləri zümrəsi də yer almır. Qorqud qəhrəmanlarının tapındığı din falçı, pir, molla, imam dini deyil, sözün birbaşa mənasında Quranda ifadəsini tapan xalis dindir, Tanrı dinidir. Oğuz türkünün Tanrıyla təması mistik aləmə qapılanların, məbədlərdə gün keçirənlərin, guşənişinlərin ibadətində əks məzmunudur. Bu məzmun sırf həyati müstəvidə və təktanrılığın insan üçün nəzərdə tutulan təyinatına tamamilə uyğun gəlir ki, Tanrıdan qəbul görür. Bamsı Beyrək boyunda olduğu kimi: "Ol zamanda bəylərin alqışı alqış, qarğışı qarğış idi. Duaları müstəcəb olurdu".

Kitabdakı boyların biri “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı” boyudur. Burada əhvalat belə qurulur ki, gənc Qanturalı evlənmək üçün “kafir” qızını - sarı donlu Selcan xatunu, Trabzonun xristian başçısının qızını seçir. Oğuz bəyləri üçün bu dini mənsubiyyət heç bir mənada başqalığ ifadə etmir. Qanturalının gələcək həyat yoldaşında görmək istədiyi yalnız bu keyfiyyətlərdir: “Baba, mana bir qız alı ver kim, mən yerimdən turmadan ol turğac gərək! Mən qaraqoç atıma binmədən ol binmək gərək!..”

Selcanla evlənməsinə qızın atasından icazə almaq üçün Qanturalı ağır sınaqdan keçərək özü də bir igidlik nümunəsi sərgiləməli olur, bir buğa, ardınca da bir aslanla çarpışır. Sınağını qələbə ilə başa vurub Selcan xatunla öz yurduna yola düşür. Qızını müsəlman oğuz gəncinə verdiyindən peşmançılıq çəkən Trabzon təkuru onların ardınca qoşun göndərir. İki gəncin üstünə bu dəfə

düşmən qismində qələn təkür döyüşçülərini Qanturalı ilə Selcan xatun – biri müsəlman, o biri xristian inancısı olaraq birgə dəf edirlər.

Dastan boyu Selcan xatuna dini baxımdan heç bir ögeylik sərgilənmir. Əksinə, onun qəhrəmanlığının təsvirində şəxsinə məhrəm bir münasibət ifadə olunur. Selcan obrazı qadına ailə namusu, qəbilənin şərəfi, mənəvi-əxlaqi təmizlik və qəhrəmanlıq nümunəsi kimi baxılan oğuz qadınlarının mühitində tam doğmalaşmış birisidir ki, bu keyfiyyətlərin hamısını azərbaycanlı oxucu onda görür. Və buna görə də bu xristian Selcan xatunu müsəlman oğuz qızlarından fərqləndirə bilmir. Məsələn, müsəlman oğuz qızı Banuçiçəkdən. “Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda yer alan bu obraz da Selcan xatun əlamətində bir qızıdır. Onunla nişanlanmış Bamsı Beyrək də öz atasına eyni xüsusiyyətlərə malik bir qızla evlənmək istədiyini bəyanlamışdı: “Baba, mana bir qız alı ver kim, mən yerimdən turmadan ol turğac gərək! Mən qaraqoç atıma binmədən ol binmək gərək!..” Bu gəlinlərdən biri müsəlman oğuz qızı Banuçiçək, o birisi xristian qızı Selcan xatundur. Hər ikisi Azərbaycan oxucusu üçün eyni dərəcədə doğmalılıqla dastanda tərənnüm edilir.

“Kitab-i Dədə Qorqud”da başqa bir qadın obrazı da var ki, o da dini mənsubiyyətə xristiandır, ancaq oğuz qadınlarının içində deyil, düşmən tərəfdədir. “Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda bu xristian qızı düşmən cəbhəsində olsa da, azərbaycanlı oxucunun rəğbətini qazanır. Bu, Bayburd hasarı bəyinin qızıdır. Beyrək onun atasının əsirliyində olarkən qız bu oğuz bəyinə aşiq olur. Dustaqxanada ona yaxınlaşıb deyir: “Əgər səni hasardan örkənlə aşağı sallasam, sağ-salamat ata-ananın yanına getsən, mənə burda gəlib halallığa alarsanmı?” Beyrək bu xristian qızının şəxsiyyətini uca tutduğuna görə müqəddəs oğuz andı içir: “Oğuz yurduna salamat çatsam, gəlib səni halallığa almasam, qılıncımla doğranım! Oxuma sancılım! Yer kimi çatlayım, torpaq kimi sovrulum!”. Xristian qızının əsirlikdən azad etdiyi Beyrək öz nişanlısı Banuçiçəyə qovuşur və təbii ki, xristian qızı ilə evlənmək andına xilaf çıxır. “İç Oğuz Dış Oğuz asi olub Beyrək öldüyü boy”da Beyrəyin həlak olması bu andına xilaf çıxmağının nəticəsi kimi də aldığı cəza ilə bağlı bir assosiasiya yaradır.

Qədim azərbaycanlıların cəmiyyətinə multikultural ovqat yaşantılarını gətirən obrazlar dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında da mühüm yer tutur. Çoxmədəniyyətliyə yüksək dəyər verilməsi intibah şairi Nizami dühasının mahiyyətindədir. Etiqadca müsəlman olan, beş poemadan ibarət “Xəmsə”si ilə dünya şöhrətli şair bütün əsərlərinə Allaha münacatlarla başlayır, Məhəmməd peyğəmbərin tərifini verir və bütün bunlarla bərabər başqa dinlərə elə bir məhəbbət sərgiləyir ki, bunun təyinatı böyük mənada oxucuya çoxmədəniyyətlik şüuruna sahiblənməyi bir dəyər kimi təlqin edir.

“Sirlər xəzinəsi” poemasında “Ədalətli və insafli olmağa dair” söhbətdə şair hökmdarları nəzərdə tutaraq onlara ağıllı, tədbirli, ədalətli olmağın, xalqın gözündə ucalmağın yolunu dinlərdə ifadə olunan ilahi təlimatlara əməl etməkdə görür və deyir:

Dini sevib qorumaq sənin borcundur hər gün,
Bu yolda can qoyublar haqsevərlər haqq üçün.

Maraqlıdır ki, bu misraların ardınca şair peyğəmbərlər içində nümunə kimi İsa Məsihi xatırladır:

Hər kəs ki İsa kimi duyub, sevib insanı,
İnsafı sayəsində tutub cümlə cahanı.

Poemada İsa Məsihin sevgi təliminin bir uzantısına həm də sevgili qadına münasibətin obrazlı ifadəsində rast gəlinir:

Mənim eşq bayrağım bənd olunca bir yerə,
Vəfa qoxusu gəldi başqa bir yandan yenə.

Açıq deyim: bir yarın rəyihəsi, nəsimi
Mənə ürək, can verdi İsa nəfəsi kimi.

Son sətirdə İsa Məsih möcüzələrindən birinə - İsa nəfəsilə ölümlərin dirilməsinə işarə kontekstində məşuqdan gələn sevgi impulslarının təsirlə aşıqın həyat qazanması obrazlı şəkildə vurğulanır.

Poemada təbiət təsvirlərinə aid belə sətirlər var:

İsa dilli, nisgilli ömrü bir günlük süsən
Sübhə müjdə verməkdə Musanın pak əlindən.

Burada bir günlük ömrü olan süsən çiçəyi çağa ikən dil açan İsa ilə müqayisə edilir. Bu çiçək həm də Tövratda və Quranda vəsfi keçən, Musanın cibinə salıb çıxarmağı ilə bəmbəyaz işıq saçan əli kimi nurludur, görünməyilə sübhün gəlişini müjdələyir.

Nizami öz poeziyasının multikultural təyinatına da işarə vuraraq yazır:

Hər hücrəyə köçürdüm şeiri, şəriyyəti mən
Çıxartdım meyxanədən, ucaldım sənəti mən.

Birdəfəlik tullayıb zünnar ilə xirqəni
Zahidlər, rahiblər də gəlib tapdılar məni.

Bu sətirlərdə Nizami öz poeziyasının dinindən asılı olmayaraq hamıya aid olduğunu vurğulayır və bildirir ki, onun yazıları təkcə xirqə geyinən müsəlman sufilər üçün deyil, bundan bellərinə qıldan toxunmuş kəmər – zünnar bağlayan məsihilər-xristianlar da faydalana bilərlər.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, Nizaminin din dünyasında İsa Məsihə verilən yüksək dəyər Quran mətnilə də əlaqəli görünür və oxucuda multikulturalıq ovqatını yaradan İsa Məsih və başqa obrazlara müraciətlər

Nizaminin müsəlman etiqadının bir hissəsi kimi müəyyənləşir. Quran ayələrində Adəmdən Xatəmə sonuncu peyğəmbər Məhəmmədə qədər bütün Tanrı elçiləri, o cümlədən Nuh, İbrahim, Musa, İsa və b. islam elçiləri, yəni Tanrıya təslimiyyətdə olmuş elçilər kimi təlqin edilir. Bu mənada ibrətamizdir ki, Nizami multikulturalizmi eyni zamanda bir dini etiqad ifadəsi kimi də səciyyələyə bilər.

Nizaminin “Yeddi gözəl” poemasında isə çoxmədəniyyətli mühitin həyatı bir mənzərəsi ilə rastlaşırıq. Müəllif yeddi iqlimdən olan fərqli inanc sahibləri qadın tiplərini – hind, rum, slavyan, Məğrib, Xarəzm, Çin, türk qadınlarını hökmdar Bəhramin ətrafında bir araya gətirir və bu qadınlar ona dünyanın müxtəlif bölgələrində baş vermiş əhvalatları nəql edirlər. Əsəri tədqiq edən müasir araşdırmaçılar burada orta çağ dünyasının kosmik modelinə diqqət çəkir, bu modeldə məkanın yeddi iqlimə bölündüyü, hər iqlim və hər iqlimdəki ölkənin göyün bir qatına uyğun sayıldığını, yeddi gözəlin də ayrı-ayrılıqda mənsub olduqları iqlimlərə uyğun simvollarla bəzədilmiş saraylarda yerləşdirilməsini qeyd edərək maraqlı qənaətlərə gəlirlər. Qənaətlərdən biri budur ki, əsərin baş qəhrəmanı Bəhramin hər iqlimə aid bilinən ulduzun rəngində geyinərək həmin sarayları ziyarətini kosmik harmoniyaya qoşulmanın simvolu kimi qavramaq lazım gəlir. Əsərdə Bəhramin bir şəxsiyyət kimi kamilləşməsi prosesi də gedir. Və bu kamilləşmənin məhz multikultural mühitədən keçərək baş tutması oxucuda şüuraltı olaraq o fikri möhkəmləndirir ki, ümumən bəşərin real tərəqqisində multikulturalizmin alternativiyoxdur.

Ümumiyyətlə, dahi Nizaminin bədii təfəkkürü multikulturalizm impulsları ilə yüklü bir məzmununda olduğundandır ki, onun milyonlarla müsəlman oxucusu, öz dillərinə tərcümələrdə onun əsərlərini oxuyan xristianlar, yəhudilər, buddistlər və b. zaman-zaman bu ovqatı yaşamaq olurlar. Makedoniyalı İsgəndərə həsr etdiyi “İsgəndərnamə” poemasında yunan fətehi öz vətəninə görmədiyi bir çox real hadisələrə həyatın möcüzələri kimi baxır. Əsərdə ən əhəmiyyətli mədəni hadisə İsgəndərin “başsızlar” ölkəsinə gəlib çıxmasıdır. O, buradakı insanların həyatı, düşüncəsi, bərabərliyə əsaslanan ictimai idarə üsulunu gördükdə heyrət edir. Nəhayət, İsgəndər şimal zülmətində dirilik suyunun olması xəbərini eşidir və oraya yol tapmaq istəyir, əbədi həyat axtarır. İsgəndər Xızır peyğəmbərlə zülmətə gedərkən yolu azır, Xızır isə əbədiyyət suyunu tapıb içir və bu haqda İsgəndərə xəbər verir. Beləliklə, İsgəndər Yunanıstanda deyil, Şərq səyahətləri dövründə görüb öyrəndiyi Şərq mədəniyyətləri, Şərq elmi-fəlsəfi dünyagörüşü nəticəsində əqli təkamülün zirvəsi olan peyğəmbərlik məqamına yüksəlir. Bu cəhətdən “İsgəndərnamə” Nizaminin bədii-fəlsəfi yaradıcılığında son kamil intibah əsəridir.

Nizami bu əsərini qələmə alarkən o dövrdə müxtəlif dillərdə olan qaynaqları oxumuş və tarixilik kontekstində təsvir etdiyi hadisələrin məzmununda öz ideallarını səsləndirmişdir. Nizaminin mütaliə dairəsi heyrət doğurur. Təkcə elə dini mətnlərin mütaliəsinə gəlincə, müəyyən edirsən ki, etiqadca müsəlman olan Şeyx Nizami təkcə Quranda təktanrılığın müqəddəs qaynaqları kimi təqdim olunan Tövrat və İncili oxumayıb. Bu mənada

oxuduqları sırasında kilsə tərəfindən rəsmən qəbul edilməyən erkən xristianlığın apokrifik mətnləri də yer alır. Əsərin girişində yazır:

Daxmada gecənin hörüklərindən
Yeddi rəng ipəklər toxuyuram mən.
Bu lacivərd küpdən mən də İsatək
İplər çıxarıram hər an rəngbərəng.

İncilin əlimizdə olan 4 variantının heç birində İsa Məsihlə bağlı küpdən rəngli iplərin çıxarılması əhvalatına rast gəlinmir. Əhvalatın təsviri isə apokrifik İncil mətnində verilir. O qəbildən olan dini qaynaqların birində ki, bu, rəsmi xristian dini dairələri tərəfindən etibarsız sayılır. Əhvalat İsanın uşaqlıq çağına aiddir. Həmin o apokrifik mətnə qeyd olunur ki, İsa Salem adlı bir boyaqçının dükanına gəlir. Dükanda olan bütün parçaları götürüb içində tünd mavi boya mayesi olan küpün içinə atır ki, onları rəngləsin. Boyaqçı görəndə və düşünəndə ki, bu oğlan ona iş açıb, bütün parçalar bir rəngə boyanıb korlanıb, hirsələnərək İsanı tənbeh edir. İsa isə sakit dayanır və arxayındır ki, küpün içindəki boya parçaların hər birini nəzərdə tutulduğu rəngə boyayacaq. Elə də olur. O parçaları bir-bir küpdən çıxaranda bunlar tünd mavi rəngini dəyişib möcüzəvi bir şəkildə boyaqçının nəzərdə tutduğu rəngləri alır.

Nizami isə bu əhvalata istinadla yaratdığı obrazlı ifadə ilə bildirir ki, ağır intellektual zəhmət bahasına seçdiyi sözlərin zəngin mənə çalarları var.

Nizami İsa Məsihə sevgisini “İsgəndərnamə”nin “İqbalnamə” hissəsinin başlanğıcında ifadə etdiyi kimi, sonunda da bundan bir obraz kimi yararlanır:

Dəryamdan iki dürr olubdur əyan,
Onlardır üzümü mənim ağardan:
Biri Məryəm kimi ismətli pəri,
İsanın nurilə parlar o biri.
Birinin çöhrəsi Aytək münəvvər,
Birinin ürəyi Güntək nur çilər.
Müqbil, İqbal adlı iki hindli qul
Göndərdim hüzurə, olaydı məqbul.
Gəldi hər ikisi şah xidmətinə,
Məsəldir, yaqutu saxlar xəzinə.
Qızını mehrlə köçürər ana,
Qardaş duvaq salar onun başına.
Hüzurə göndərdim bu gəlini mən,
Qardaşı tutmuşdur onun əlindən.
Canımı yollayıb bir peşkəş kimi,
Qoşmuşam mən ona ciyərpərəmi.

Əlbəttə, bu misralardakı obrazların anlaşılması indiki oxucular üçün çətin gələ bilər. Bu misralar əsərin ithaf edildiyi hökmdar Məlik İzzəddinə yazılan mədhiyyədə yer alır. Nizami “İqbalnamə”ni dəyərləndirmək üçün ona

göndərdiyini yazır. Burada Məryəm kimi ismətli gəlin xüsusiyyətini saxlayan əsərin özüdür ki, müəllifin canı da oradadır. Əsəri hökmdara aparan İsa Nizaminin oğludur. Və Nizami öz oğlunun üzündə İsa nurundan pay olduğunu da fəxarətlə yazır.

İsa Məsihi azərbaycanlılara doğmalaşdıran digər bir qaynaq dahi şairimiz Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasıdır. Əsərin əvvəllərində Qeysin doğulmasının təsviri var. Təsvir belə verilir ki, yoxdan pak bir oğlan uşağı dünyaya gəlir. Və bu uşağın kamil gözəlliyi var, idraki körpəliyindən İsa kimi kamildir:

Əlqissə, ədəmdən oldu peyda
Bir tifli-müzəkkərü müzəkka.
Xurşid kimi kəmalə qabil,
İsa kimi tiffilikdə kamil.

Sonra təsvir belə davam edir ki, körpə doğulan andan öz halını anlayır, gələcək aqibətini elə o andan dərk edərək fəryad çəkir. Füzuli körpə Qeysi İsa Məsih kimi danışdırır və müəllifin bu ədəbi priyomu İsanın çağalıqdan dil açıb danışması möcüzəsilə assosiasiya yaradır. Körpə Qeysin dilindən səslənən sözlər İsa Məsihin xristian qaynaqlarında ifadə olunan missiyasına oxşar bir məzmunu obrazlı tərzdə ifadə edir. Xristian təliminə görə, Adəmin suç işləməsilə bəşəriyyət əbədi bir günah içindədir. İnsanların günahlarının bağışlanması və onun adıyla saleh əməllərdə bulunaraq əbədi xilasa nail olmaları üçün İsa Məsih çarmıxa çəkilmişdir. Körpə Qeys hal diliylə belə deyir:

...Ey cəfaçı dünya!
Bildim qəmini sənin ki, çoxdur,
Qəm çəkməyə bir hərif yoxdur.
Gəldim ki, olam qəmin hərifi,
Gəl təcrübə eylə mən zəifi!
Hər qanda qəm ola, qılma ehmal,
Cəm eylə, dili-həzinimə sal!
Həm ver mənə qəm yemək kəməli,
Həm aləmi qəmdən eylə xali!

Beləcə, Füzuli İsa Məsihin bütün insanlığın günahlarını öz üzərinə götürməsilə Qeysin dünyanın bütün qəmlərini öz üzərinə götürməsi arasında məhrəm bir paralel aparır. Maraqlı burasıdır ki, müsəlman etiqadlı Füzuli bu məqamda müsəlman teologiyası baxımından bilərəkdən yanlışlığa gedir, çünki İsa Məsihin çarmıxa çəkilməsi məsələsi Quran-da qəbul edilməyən bir aqibətdir. Poetik məramını xristian teologiyası prizmasından təqdim edən Füzulinin bu teoloji “yanlışlığı” oxucuya təlqin edilən multikulturalizm ovqatına gözəl bir naxış vurur.

Füzulinin qəzəllərində də İsa Məsihlə bağlı təşbehlər var. Bunların biri onun “Ey mələksima ki, səndən özgə heyrandır sana” misrası ilə başlayan çox məşhur qəzəlindədir. Buradakı

Aşiqə şövqünlə can vermək ikən müşkül deyil,
Çün Məsihi-vəqtsən, can vermək asandır sana, –

beytində aşıqın öz məşuquna can verməsi, onun yoluna fəda olması ona görə asandır ki, aşıq də çarmıxa çəkilməklə Müqəddəs Tanrı Ata-ya qovuşan İsa kimi sevgili bir ovqat yaşantıları içindədir.

İsa Məsihin xatırlanmasına daha çox Nəsiminin şeirlərində rast gəlirik. Səbəb isə onun hürufilik əqidəsilə bağlıdır. Məsələ bundadır ki, Quran-da “Tanrının Məryəmə atdığı kəlmə” kimi tanıtılan İsa Məsihə İncildə də Tanrı sözü kimi tərif verilir. Nəsimi özünün haqq sözünü Tanrıdan gələn haqq kəlməsi kimi car çəkdiyindən İsanın biri digərinə uyğun bu islam və xristian teoloji təqdimatından yararlanaraq deyir:

Nəsiminin sözü gərçi dəmi-İsadır, ey münkir,
Sənə kar eyləmz, niçün ki, yoxdur həqqə iqrarın.

Digər bir klassik Azərbaycan şairi, hökmdar, Səfəvilər dövlətinin banisi Xətəinin şeirlərində də İsa Məsihə müraciətlər var. Bunların birində şair deyir:

Ey Məsiha, bəndəni kuyində yad et bir nəfəs,
Bu Xətayini yerin hicrində toprağ etməgil.

Sevgili qadına “Məsiha” müraciətilə edilən xitab Tanrı-bəndə münasibətləri silsiləsindən, İsa Məsihin sevgi təlimi kontekstində dini anlamda bir assosiasiya da yaradır, İsanın mübarək və məhrəm obrazını azərbaycanlı oxucuya sevdirə bilir.

Azərbaycanlıların multikultural şüuraltısında İsa Məsihin peyğəmbər yeri o qədər məhrəmdir ki, bunun bir nümunəsini on yeddinci əsr Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi Rükəddin Məsud Məsihinin ləqəbində də görürük. O, dövrünün tanınmış şairi olmaqla yanaşı, həm də istedadlı həkim imiş. Bizə gəlib çatan əsəri ana dilində yazdığı “Vərqa və Gülşa” poemasıdır. Araşdırmaçıların yazdığına görə, atası kimi bir müddət Şah Abbasın sarayında həkimlik edən Məsihi sonra onun müşaviri olur. Şahla arası dəydiyindən Hindistana üz tutur və iyirmi il orada yaşayandan sonra vətəninə qayıdır. Məsihi o zamanın Hindistanında da müəyyən mənada gəlişməkdə olan multikultural bir ortamda fəaliyyət göstərirmiş və tədqiqatçıların yazdığına görə, Hindistanda hökm sürən türk-moğol şahlarının ağıllı, mütərəqqi siyasətindən, bütün dinlərə eyni gözlə baxmasından razı qalıbmış. Bəziləri şairin “Məsihi” təxəllüsünü onun həkimlik fəaliyyətilə əlaqələndirirlər. O mənada ki, Rükəddin bu adı İsa Məsihin xəstələri sağaltmasına işarə olaraq götürübmüş. Bununla belə, daha çox şair kimi tanınan bir azərbaycanlının Məsihi (bu söz xalq içində həm də xristian

anlamında qavranılır) təxəllüsü hələ o zamanların Azərbaycan toplumlarında başqa dinlərə, xüsusən təktanrılıq dinlərinə doğma münasibətin təbii bir hal kimi geniş yayılmasından xəbər verir.

Azərbaycanlıların multikulturalizmi sonrakı dövrlərin, Rusiya işğalına məruz qaldıqları zamanların da sınağından uğurla çıxdı. O zamanların ki, müsəlmanlar arasında xristianlığın yayılması müstəmləkə üsuli-idarəsinin dini-ideoloji istiqamətini müəyyənləşdirirdi. Çar Rusiyasının dini ədavət yayan imperiya siyasəti Azərbaycan ərazisində çoxkonfessiyalıq mühitində problemlər yaratsa da, bunlar cəmiyyətdə dərin kök sala və əhalinin şüuraltısına əsrlər uzununu möhürünü vurmuş multikulturalizm dəyərlərini xələldar edə bilmədi. İsa Məsih şəxsiyyəti Azərbaycanın görkəmli aydınları, sənət adamlarının şüurunda əzəlki doğmalığını saxladı və əsərlərində təbliğ edildi. Bunun ədəbi irsimizdə əksini tapan gözəl nümunələri var. Biri Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” dramıdır.

Şeyx Sənanla bağlı əhvalatda onun şahidi oluruq ki, bu mütərəqqi müsəlman gənci, icma lideri, ətrafındakı insanların sevimlisi olan şəxs xristian din xadimlərinin onu alçaltması qarşılığında tolerantlığa söykənən etiqadını bada vermir və əksinə, elə bir tövr sərgiləyir ki, çoxmədəniyyətliyin, necə deyirlər, teolojisindən qaynaqlanan bu etiqadın möhtəşəm bir nümunəsini təqdim edir.

Gürcü qızı Xumara aşiq Şeyx Sənan onunla evlənmək müqabilində qızın keşiş atasının şərtlərilə razılaşıb: donuz otarır, şərab içir. Papaz cibindən xaç çıxarıb ona verir ki, boynundan assın və dinindən döndüyünü beləcə ictimaiyyət qarşısında təsdiqləsin. Şeyx Sənan xaçı boynundan asır və deyir:

İbn Məryəm asıldı darə, fəqət
Onu təkrarə varmıdır hacət?
Bumu İsanın ərşə meracı?
Bən nəyim şimdi? Canlı dar ağacı...

İbn Məryəm – Məryəm oğlu İsa Məsihdir. Xaçı İsa Məsihin çarmıxa çəkilməsinin simgəsi kimi qəbul edən ənənəvi dinçilərə bu müsəlman icma lideri istehza ilə xatırlatmaq istəyir ki, İsa Məsih bu xaç simgəsilə bağlı tutulan şərtlikdən xeyli ucadadır, xaçı boynundan asmaqla, yəni İsanı bu şərtiliyin səviyyəsinə endirməklə onun meracını, göylərə yüksəlişini anlamırlar. Bu hikməti anlamayan insanlar mahiyyət etibarilə dar ağacları funksiyasını daşıyırlar. Keşişlər onun xaç asmağın mənasız şərtiliyi kontekstində İsa ucalığından danışmasını istehza kimi qəbul edirlər və bunu ona irad tuturlar. Şeyx Sənan isə bu iradı sadəcə belə cavablayır:

Xayıb, onsuz da həzrəti-İsa
Bizcə, ən möhtərəm, böyük sima...

Diqqət çəkən bir məqam odur ki, Şeyx Sənanın xaç asmağını öz dindəşləri da sinirə bilmirlər. O da pərişan dostlarına deyir ki, asdığı gümüş parçasından başqa şey deyil. Əslində Şeyx Sənan öz dindəşlərinə da din dərəsi

keçir ki, imanlarını çalışıb şərtliklərin fəvqündə tutsunlar. Bu səhnədə Şeyx Sənan həm öz dostlarından, həm də onu alçaltmağa çalışanlardan ucada dayanır.

Və onu ənənəvi islamın və ənənəvi xristianlığın fəvqündə saxlayan səbəb əslində multikulturalıq şüuruna impulslar verən monoteizm teolojisinin mahiyyətindən gəlir. Şeyx Sənana təkid ediləndə ki, xaçı boynundan asandan sonra Quran-ı yandırsın, bu yerdə onun karına gələn yenə də çoxmədəniyyətliliyə təkan vermiş monoteizm məntiqinin ucaldığı İsa Məsihdir. İsa Məsihi peyğəmbər kimi əziz tutan Şeyx Sənan keşişləri bu məntiqlə də məğlub edir:

Hökmi-Quranı tutmayan məğrur
Onu atəşdə yaqmış ədd olunur.
Bir də bihudə etdiyın israr,
Bunda İsa və Məryəmin adı var.

Yuxarıda Azərbaycanda multikultural mühiti təhdid edən dövrdən yazmışdıq və şəksiz ki, həmin dövrdə multikultural dəyərləri xələldar etməyə yönəlik müstəmləkəçi çar Rusiyasının “ayır, buyur” siyasəti də aktiv idi. Bu ağır imtahan dövrünün reallıqlarını əks etdirən əsərlər içində dünyada bestsellerə çevrilmiş məşhur bir Azərbaycan romanı da var: “Əli və Nino”. İlk və həqiqi müəllifliyin Stalin repressiyalarının qurbanı olmuş milliyyətə azərbaycanlı Yusif Vəzir Cəmənəzəminliyə məxsus olduğuna dərinəndən inanıram. Bu barədə mübahisələrə toxunmadan diqqəti müsəlman Əli ilə xristian Nionun sevgi macərası üzərində qurulan romanda Azərbaycan paytaxtı Bakıda yaranan multikultural bir mühitin maraqlı təsvirlərinə yönəldərdim. Bu mühitin qəhrəmanları arasında hətta etnik azərbaycanlıların da hamısı müsəlman deyil. Onlardan biri bəhailik dinini qəbul etmiş məşhur Bakı milyonçusu, neft maqnata Ağa Musa Nağıyevdir. Romanda Azərbaycanın siyasi elitasına daxil insanların toplaşdığı bir yığıncaqda dövrün gərgin siyasi təlatümlərinə münasibət bildirən bu nüfuzlu şəxs deyir: “Mən yaşlı bir adamam... Gördüklərim, eşitdiklərim məni çox kədərləndirir. Ruslar türkləri öldürürlər, türklər ermənilərlə vuruşurlar. Ermənilər isə bizim kökümüzü kəsməyə can atırlar. İndi biz də ölkəmizdən rusları təmizləməyə çalışırıq. Bunun yaxşı olub-olmadığını bilmirəm. Biz Zeynal ağanın, Mirzə Əsədullanın, Əli Əsədullanın, Fətəli xanın xalqımızın taleyi barədə fikirlərini dinlədik. Mən onların məktəblərimizin, ana dilimizin, xəstəxanalarımızın və azadlığımızın son dərəcə qayğısına qaldıqlarını bilirəm. Bu, pis şey deyil! Amma orada yalnız boş şeylər tədris edilirsə, o məktəb kimə və nəyə lazımdır? Bədəni müalicə edib, ruhu yaddan çıxardan xəstəxananın nə faydası var? Bizim ruhumuz Tanrıya doğru getmək istəyir. Düzdür, hər bir millət özünə məxsus bir tanrısı olduğuna inanır. Lakin mənim fikrimcə, keçmiş neçə-neçə uluların diliylə desək, özünü bizə tanıtmış olan Tanrı birdir. Buna görə də mən eyni zamanda həm Həzrəti İsayaya, Musaya, Konfusiyə, Buddaya, həm də Məhəmməd peyğəmbərə inanıram. Biz hamımız bir Tanrıdan törənmişik və Bab yoluyla onun yanına dönəcəyik. Bunu xalqa bildirmək lazımdır ki, nə qara var, nə də ağ. Çünki qarada ağ, ağda da qara vardır. Ona görə də məsləhət görürəm: gəlin elə bir iş görməyə ki, dünyada

kimsəyə zərər dəysin. Çünki bizim hər birimiz hər ruhun bir parçasıyıq və hər ruh da bizim bir parçamızdır”. Bu sözləri deyən sadəcə romanın çoxsaylı qəhrəmanlarından biri deyil, həm də azərbaycanlıların kifayət qədər tanıdığı real tarixi şəxsiyyətlərdən biridir. Romanda əksini tapan bu məzmunlu çıxışlar XX əsrin əvvəllərinin Bakı mühitində tamamilə normal qarşılanır və təqdir görürdü.

Çoxkonfessiyalığın Azərbaycan multikulturalizminə verdiyi töhfələr ölkəmizdəki toponimlərdə də iz qoymuşdur: Gədəbəydə İsalı kəndi, Zərdabda Aşağı Məsihli və Yuxarı Məsihli kəndləri, Gürcüstan ərazisində əhalisi yalnız azərbaycanlılardan ibarət və gürcülərin Daqaruxlo, azərbaycanlıların Dağ Arıxlı dediyi, amma tarixi sənədlərdə “Məryəmli” kimi keçən kənd, Şuşada İsa bulağı və s.

Multikulturalizmin mədəni irsimizdə dini əks-sədasından danışanda mövzunu əsasən klassik ədəbiyyat və folklor nümunələri üzərində qururuq, incəsənətin başqa növlərinə bir qayda olaraq toxunmuruq. Səbəb odur ki, Azərbaycan professional musiqi ənənəsi, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və s.-nin inkişafı əsasən sovet dövrünə təsadüf etmişdir ki, bütün sahələrdə olduğu kimi, sovet dövrü ədəbiyyatı və incəsənətimizdə dini obrazların tərənnümünə ümumi bir qadağa qoyulmuşdu. Hərçənd bizə məlumdur ki, Ü.Hacıbəyov “Şeyx Sənan” dramının motivləri əsasında opera yazıbmiş, ancaq bəlli olmayan səbəblərdən indiyədək üzə çıxmamış qalır. H.Cavidin oğlu, istedadlı gənc bəstəkar Ərtoğrul Cavid də bu dram üçün musiqi bəstələyirmiş, deyilənə görə, yarımçıq qalıb.

İsa Məsihin incəsənət nümunələrində az da olsa yenidən tərənnümü Azərbaycanın milli müstəqillik illərinə aiddir. Fərhad Bədəlbəylinin “Ava Maria” əsərini bu mənada musiqimizdə ilk nümunə saymaq olar. Rəngkarlıqda İsa Məsihi canlandıran çox istedadlı rəssam həyatdan vaxtsız getmiş Ucal Haqverdiyev olub. Maraqlıdır ki, bu etnik azərbaycanlı pravoslavlığı qəbul etmişdi və həyatının son illərində kilsə freskalarını da çəkirdi. Belə bir rəssamın son dövrlərdə Azərbaycanda yaradıcılıq fəaliyyətini həm də əslində ölkənin əsrlərcə formalaşmış multikulturalizm mühitinin maraqlı faktlarından saymaq lazım gəlir.

Yeri gəlmişkən, son dövrlər ölkəmizdə multikulturalizmə islam teolojisi baxımından da töhfələr verilmişdir. Bu sətirlərin müəllifinin “İsa Məsih”, “Yamanlığa yaxşılıq: Bibliya və Quran işığında” başlıqlı tədqiqatları, “Bibliya və Quranda Eko-Teologiya Uyğunluqları” monoqrafiyası, eləcə də “İslamda etiqad azadlığı məsələsi” mövzusunda çoxsaylı məruzə və çıxışları dini durumda da multikultural ovqatın yayılmasına xidmət etmişdir.

Azərbaycan öz milli müstəqilliyini qazandıqdan sonra İsa Məsih obrazı bir daha poeziyaya qayıtmağa başlayır. Klassik poeziya nümunələrindən fərqli olaraq, indiki şairlərin İsa Məsih təliminə müraciəti dövrün ağrı-acılarına sevgiyə üstün gəlməyin zərurətini car çəkməklə bağlıdır. Görkəmli Azərbaycan şairi Vaqif Bayatının bir şeirində olduğu kimi:

Min ildi, milyon ildi
Sənə sarı qaçıram,
ayaqlarım sevinir,

yolum sevinir, Allah.
Hər gün Sənin Göyünə
mismarlanır qollarım,
mismarlanır, dincəlik,
qolum sevinir, Allah.
Sevgin, yalnız sevgin var
qollarımın gözündə.
Bəs nədən əzab gəzir
qolumu dəlib yaran
mismarların üzündə?!..

Sovetlərin vaxtilə qadağan etdiyi dini dəyərlərin milli müstəqillik dövründə bərpası zamanında belə şeirlər tamamilə yeni bir ovqatda multikulturalizmə xidmət edir. Müasir Azərbaycanın başqa bir şairi də bu mövzuda qələm çalıb. Bu, digər bir görkəmli şairimiz Ramiz Rövşəndir. Onun “Çarmıxdakı İsa” adlı bir şeiri var. Bu şeirdə onun İsa Məsihə münasibəti Füzulidə olduğu kimi islam teolojisi ilə səsleşmir, çünki müsəlmanlar çarmıxa çəkilən şəxsin İsa olduğuna inanırlar, Quran-da yazıldığı kimi, həmin şəxsin bir başqası olduğunu düşünürlər. Ramiz Rövşən isə xristianlıqda Ata-Oğul-Müqəddəs Ruh üçlüyü ilə assosiasiya yaradan misralarında belə deyir:

Mən sənin oğlunam bu yer üzündə,
həsrətinlə göyə çox baxdım, Allah.
Axır ki, arzuma çatdım deyəsən,
ayağım üzüldü torpaqdan, Allah.

Daha yerlə göyün arasındayam,
çarmıxa çəkilib qalmışam daha.
Mismarlanıb ayaqlarım, əllərim,
özüm öz tabutum olmuşam daha.

Əlbəttə, şeirdə İsa Məsih ümumiləşmiş İnsan obrazıdır, Yer kürəsindəki əzablardan qurtulub Tanrıya qovuşmağa can atan İnsan obrazı ki, poetik təcəssümünü İsada tapır. Və bu şeir dini şeir də deyil. Ancaq müsəlman oxucularına xristian teologiyası prizmasından xitab edən şair dini tolerantlığa da, multikultural mühitə də beləcə öz töhfəsini vermiş olur.

İkinci MAHMUD

yazıçı, publisist

Taleyini Azərbaycana etibar edənlər

Bioloji varlıq kimi insan həyatının bircə mənası var: yaşamaq uğrunda mübarizə. Təbiətdən cəmiyyətə, mağaradan göydələna doğru inkişaf insan həyatına yeni məna qatır, bu gün insan oğlu yalnız bircə şeyə can atmaqda: daha yaxşı yaşamaq. Yaşamaq uğrunda mübarizə daha yaxşı yaşamaq uğrunda mübarizəyə çevrilir...

Bir neçə ay öncə, dəqiq desəm, keçən yay həftəlik meyvə-tərəvəz yarmarkalarının birində Malik adlı adamla tanış oldum. Bazarın düz ortasında mexaniki üsulla fırlanan itiləmə dəzgahı qoymuşdu. Çarx daşını ətçəkən maşına elə ustalılıqla birləşdirmişdi ki, dəstəyi fırladanda daş da fırlanırdı, özü də çox sürətlə. Düzü, xeyli müştərisi vardı, adamlar evdən gətirdikləri məişət bıçaqlarını, ət baltalarını itilətmək üçün növbəyə durmuşdular.

Əfqanıstanlı Malik Azərbaycana səlis danışsa da, nitqindəki qərribə aksent diqqətimi çəkdi. Yaxınlaşıb onu söhbətə tutdum. Məlum oldu ki, 6 ildir Bakıda yaşayır. Əfqanıstanda yaşayan etnik qruplar haqqında az-çox məlumatım vardı. Bilirdim ki, Taliban rejimi dövründə əfqan xalqını təşkil edən iki böyük etnik qrup – puştular və xəzərlər, yumşaq desək, mehriban dolanmayıblar. Gözləri qıyıq idi Malikin, xəzər olduğu şübhə doğurmurdu. Soruşdum, təsdiqlədi.

Malikin gözlərində dərin kədər vardı, ancaq bu, tək-cə vətən həsrətindən, qürbət sıxıntısından doğan kədər deyildi... Bir anlıq Azərbaycanda yaşayan etnik qruplar arasındakı qarşılıqlı hörmətə, həm də hansısa inzibati yolla tənzimlənən hörmətə yox, sırf səmimi hörmət-izzətə görə qürur duyduğum özümüzə – talışlı-ləzgili, avarlı-udili, ruslu-yəhudili Azərbaycan xalqı ilə.

Malikdən Azərbaycana hansı səbəbdən gəldiyini soruşdum. İkicə kəlməylə cavab verdi: “Puştular ermənidir!” Baxdım ki, Malik də artıq dönüb olub bizlərdən biri, “erməni” sözünün neqativ anlamı onun da düşüncəsində kök salıb. Elə bu vaxt ağılıma belə bir fikir gəldi: Azərbaycana pənah gətirmiş miqrantlar, onların yaşam tərzi, bizim cəmiyyətə adaptasiya olunub-olunmamaları ilə bağlı araşdırma aparmaq, onların gözüylə Azərbaycan cəmiyyətinə baxmaq.

Kasıb Hindistanın qızılı qadınları

İlk həmsöhbətim Suracdır. Hindistandan gəlib. Artıq 4 ildi Bakıdadır. Metronun “Nərimanov” stansiyasının çıxışında küçə ticarəti ilə məşğul olur. Deyir, nə gəldi satıram, əsas budur ki, xırda şeylər olsun. Şübhəli nəzərlərlə məni süzür, xatasız adam olduğumu yəqinləşdirəndən sonra içində cürbəcür təsbəhlər, saatlar, breloklar olan balaca qutunu göstərib əlavə edir: “Polis gələndə tez qaçırım...”

Azərbaycana gəlməyinin səbəbini soruşuram. Deyir, qızım xəstə idi, bir müddət tikintidə işləyib pul göndərdim, sağaldı. İndi də ticarətlə məşğul olur. Hindistandakı dolanışıqdan gileyənir. Bir anlıq gözümün qabağına hind filmləri gəlir: oxuyub-oynamaqdan yorulmayan şən, pozitiv qəhrəmanlar, təmtəraqlı saraylar, qızıl saplarla işlənmiş sariyə bürünən hind gözəlləri... Suracın yarasına duz səpirəm: “Xəbərin varmı ki, hind qadınlarında olan qızıl kütləsi bütün Avropanın qızıl ehtiyatının 10 faizi qədərdir?” Deyəsən, məni anlamır. Fikri qabağındakı qutudadır. Başqa bir bədbin statistikanı xatırlayıram: dünyadakı yoxsulların nə az, nə çox – düz 40 faizi Hindistanda yaşayır...

Ölkəsində həyat səviyyəsini yüksəltmək, əhalisinin ən xırda ehtiyaclarını ödəmək, adicə tualet problemini həll etmək əvəzinə kosmik araşdırmalara, nüvə başlıqlarının istehsalına xərc qoyan populist Hindistan hökumətini qınaya-qınaya Suracın yanından uzaqlaşırım. Sağollaşmamışdan qabaq heç vaxt istifadə etməyəcəyimi bilə-bilə, Suracın əminlikə “orcinal, orcinal” deyə mənə sırımağa çalışdığı “Roleks” markalı bir saat almağı da unutmuram. Özü də üçcə manata...

Hindistanlı ilə pakistanlının Azərbaycan dilində anlaşması

Səlim Nəvazeşi Pakistan vətəndaşdır. Metronun “Memar Əcəmi” stansiyası yaxınlığındakı internet-kafedə rastlaşırım onunla. Zaldan pərdəylə ayrılmış balaca hücrədən səsi gəlir. Kafenin administratoru deyir, Səlim hər gün gəlir bura. Son vaxtlar gecələr də burda qalır, gecə saat 12-dən səhər 8-ə kimi gecələməyinin müqabilində cəmi bir manat ödəyir.

Səlimin hücrədən çıxmağını gözləyirəm. Söhbətləşməyə birtəhər razı salıram. 25 yaşı var. Nə işlə məşğul olduğunu soruşuram. Deyir, kafel-metlax ustasının yanında fəhləlik eləyirəm. Azərbaycana hansı səbəbdən gəldiyi ilə maraqlanıram. Cavab yeni deyil: Yoxsulluq. Söhbət əsnasında qərribə bir detal diqqətimi çəkir: Səlim “Xutor” adlanan kvartalda, hindistanlı miqrantla eyni həyətdə kirayədə qalır. Hindistanlı ilə pakistanlının bir damın altında yaşaması mənə çox qərribə görünür. Səlim məsələyə aydınlıq gətirir: “Şəxsən mənim hindistanlılarla problemim yoxdur. Lap yaxşı yola gedirik. Orada düşmən olsa da, burada dostuq. Özü də qonşum ailəlidir. Tez-tez məni yeməyə dəvət edirlər”. Mən onların hansı dildə danışdıqlarını soruşuram. Məlum olur ki, qərrib qonşular Azərbaycan dilində anlaşırlar!

Beləcə, cəmiyyətimizdəki tolerantlıq atmosferi iki düşməni dosta çevirib, dilimiz onların arasında körpü salıb...

Koreyalılar niyə xaş yemirlər?

Azərbaycanda miqrantların problemləri ilə məşğul olan hansısa cəmiyyətin, QHT-nin fəaliyyət göstərüb-göstərmədiyini ilə maraqlanıram. Bilirəm ki, Dövlət Miqrasiya Xidməti bu işlə məşğul olan rəsmi dövlət qurumudur. Lakin mənə daha çox məsələnin mədəni-kultural tərəfləri ilə məşğul olan təsisatlar maraqlandırır. Fikrimcə, bu, çox ciddi məsələdir. Bildiyimiz kimi, Koreya və yapon mətbəxində qurbağa ətindən geniş istifadə olunur. Bir azərbaycanlıya bu, iyrənc görünə bilər. Demə, koreyalılar da bizim mal dırnağından hazırlanan xaşımızdan iyrənirlər. Mənə məsələnin məhz bu tərəfi maraqlıdır: yad mədəniyyətlər qarşılaşanda tərəflər özlərini necə aparırlar? Bakıda yaşayan çinlilərin küçə itlərini ovlayıb ətindən kabab bişirdikləri haqqında əhvalatları eşidənlər, yəqin ki, çoxdur.

Uzun axtarışdan sonra miqrantların problemləri ilə məşğul olan QHT-ni tapıram. Təşkilat rəhbərliyi mənə bir neçə miqrant qadınla görüşdürməyi boynuna götürür. Mənə məlumat verirlər ki, bu təşkilatı BMT maliyyələşdirir. Qurumun əsas məqsədi Azərbaycana pənah gətirmiş miqrantlara yardım etmək, onların Azərbaycan dilini öyrənməsinə kömək göstərməkdir. Burada miqrantların uşaqları üçün pulsuz dil kursları təşkil edilir. Əfqanıstan, Pakistan, Hindistan, İran və başqa Asiya ölkələrindən olan uşaqlar eyni sinifdə, yanaşı partalarda Azərbaycan dilini öyrənir, ölkəmizin mədəniyyəti ilə yaxından tanış olurlar. Kompüter kursları da pulsuzdur. Eyni zamanda miqrant qadınlar burada təşkil edilmiş balaca tikiş emalatxanasında çalışa bilərlər. Tikiş üçün lazım olan bütün materialları Qərb ölkələrinin Bakıdakı səfirlərinin xanımları alıb gətirirlər. Mənə deyildiyinə görə, səfir xanımlarını birləşdirən hansısa təşkilat da fəaliyyət göstərir.

Təəssüf ki, haqqında danışdığım QHT ilə bağlı bundan artıq məlumat verə bilməyəcəyəm. Bu, təşkilat rəhbərliyinin öz istəyidir. Burada görülən işlər məndə o qədər xoş təəssürat yaratmışdı ki, reportajımın çox hissəsini bu qurumun fəaliyyətinə həsr etmək istəyirdim. Ancaq QHT-nin rəhbərliyi bu istəyimi qəti etirazla qarşıladı. Belə başa düşdüm ki, onlar bu işləri reklam xatirinə yox, sırf humanist mülahizələrə görə həyata keçirirlər.

Odur ki, verdiyim sözü tuturam, əlavə heç bir məlumat vermədən burada görüşdüyüm miqrant qadınlara söhbətə keçirəm...

Qışqırmaq kişinin vəzifəsidir?

“Şukba”, – həmsöhbətim özünü belə təqdim etdi. Çeçenistandır. On ildən çoxdur Bakıda yaşayır. Deyir ki, biz bura gələndən bəri Bakı çox dəyişib. Şukbanın həyat yoldaşı ev təmiri ilə məşğuldur. Dolanışıqdan narazılıq eləmir. Deyir, özümə çoxlu rəfiqə tapmışam, tez-tez görüşüb qeybətləşirik.

– Necə bilirsiniz, Azərbaycan qadını ilə çeçen qadının fərqi nədir? Yəni çeçen qadının ailədə rolu nədən ibarətdir?

– Biz islam qaydaları ilə yaşayırıq...

Gülümsəyirəm. Şukba etiraz edir:

– Yox, mən vəziyyətimdən razıyam. Bilirsiniz, islam qaydaları ilə yaşamaq əslində çox rahatdır. Qadının da, kişinin də ailədə rolu müəyyənləşib. Hər şeyə

Ərim qərar verir. Nəyimə lazım, özü bilər! Bu məni məsuliyyətdən azad eləyir. Sizin qadınlarsa başlarını cəncələ salırlar...

– Təsadüfən kişi sizi o vaxt götürüb qaçmayıb ki?

– Hə, bizdə belə bir adət var. Düzü, daha bu adət aradan qalxıb. İndi qız qaçıranı bir milyon rubl cərimələyirlər. Amma mən qoşulub qaçmamışam. Yaxşı ki, qız qaçırmaq qadağan olunub.

– Yaxşı, bəs kişi acıqlananda üstünüzə qışqırımı (əslində “döyürmü” demək istəyirəm)?

– Əlbəttə! Qışqırmaq kişinin vəzifəsidir.

– Nə əcəb geri dönməmişiz? Axı indi orada sakitçilikdir.

– O sizə elə gəlir. Orada vəziyyət əvvəlkindən də pisdir... Burada isə gecə parkda da yatsan, bilirsən ki, başına bir iş gəlməyəcək.

– Bəs sizin yeməklərlə bizim yeməklər arasında nə fərq var?

– Sizin yeməklər daha gözəldir. Bizimkilərin çoxu xəmərdən hazırlanır.

Cəmi bir-iki növ yeməyimiz var. Sizdə isə çeşid çoxdur. Ən çox da lülə-kababı xoşlayıram.

– Siz də burada Azərbaycan dili kurslarına gedirsiniz?

– Yox, düzü, ehtiyac da yoxdur, burada hamı rusca bilir. Açıqı, mən heç çeçen dilini də əməlli-başlı bilmirəm. Amma uşaqlar Azərbaycan məktəbinə gedirlər. Qızım sizin dili çox sevir, bir dəfə lap balaca olanda pəncərədən çölə baxırdı. Baxdı, baxdı, sonra gəlib Bakı haqqında şeir yazdı. Özü də Azərbaycan dilində yazmışdı şeiri...

Bizim çörəklər dadsızmış...

Niki Nicat İrandan gəlib. Xuzistan adlı balaca şəhərdən. 9 aydır Bakıdadır. Deyir, ərim Təbrizdəndir, əvvəl özü buralara gəlib-gedirdi, sonra bizi də gətirdi. Fotoşəklini çəkməyə güc-bəla ilə razı salıram, qorxur ki, birdən ərinə xoş gəlməz. Razılıq verəndə isə belə deyir:

– Çək, eybi yox, bəlkə kimsə bizə kömək eləmək istədi...

Niki xanım vəziyyətdən bir o qədər razı deyil. O fikirdədir ki, burada iranlıları sevmirlər, çünki:

– İş tapa bilmirəm, heç yerdə iş vermirlər mənə. Halbuki yaxşı saç ustasıyam...

Söhbəti məişətə gətirməyə çalışıram:

– Bəs yeməklərimiz necə, xoşunuza gəlirmi?

– Yeməklər pis deyil, amma sizin çörəklər çox dadsız olur, hələ də öyrəşə bilmirəm.

“Ərə gedəndə 14 yaşım vardı, ərimi ilk dəfə toyda gördüm...”

Əzizə Heydəri artıq bir neçə ildir Bakıda yaşayır. Azərbaycanda danışa bilməsə də, dilimizi tam başa düşür. Azərbaycanda hansı qəribəliklərlə rastlaşdığını soruşuram. Deyir: “Bir dəfə Novruz bayramında evimizə papaq atmışdılar. Qorxdum. Sonra qonşular dedilər ki, bu, sizin adətinizdir. Əfqanıstanda belə adət yoxdur”.

Əzizə xanım fotoşəklini çəkməyə razılıq vermədi, deyəsən, bunun ona problem yarada biləcəyindən ehtiyatlanırdı. Deyir, Əfqanıstanda hər an ölüm təhlükəsiylə üz-üzəydik, burada heç olmasa bilirik ki, bizi öldürməyəcəklər.

Dərzidir. Əsasən buradakı əfqan ailələrdən sifariş götürür. Bakıya əri ilə birgə gəlibmiş, ancaq burada boşanıblar, daha doğrusu, əri onu atıb gedib. İndi ərinin harada olduğunu bilmir. Uşaqları tək böyüdür. Dediynə görə, hər ay buradan 100 manat yardım alır.

Təhsili ilə maraqlanıram. Gülür. Deyir, beşinci sinfədək məktəb görmüşəm: “Ərə gedəndə 14 yaşım vardı, ərimi ilk dəfə toyda gördüm”. Niyə məhz Azərbaycanı seçdiyini soruşanda deyir ki, bizimçün hara getməyin fərqi yox idi, təki Əfqanıstandan çıxma bilək...

Pakistanda qadın özünə ər seçə bilməz

Şaziya Malik Pakistanın Multan şəhərindəndir. 4 uşağı var. Bakıya gəldiyi 10 aydır. Dediynə görə, əri küçə ticarəti ilə məşğul olurmuş, vaxtaşırı Pakistana gedib xına gətirirmiş. Son gedişindən sonra ondan xəbər çıxmayıb. Deyir, ola bilsin, onu öldürüblər.

Pakistanı tərək etmələrinin səbəbini soruşuram. Məlum olur ki, əri etiraz aksiyalarında iştirak etdiynə görə təqib olunurmuş. Dolanışığı ağırdır. Göz yaşlarını saxlaya bilmir, deyir, bir dəfə məni küçədə dilənçi bilib ovcuma pul qoydular, onda lap sarsıldım. O ağladığı müddətdə mən susuram...

Sonra Azərbaycan xalqından razılıq eləməyə başlayır. Deyir, Pakistanda qadını adam yerinə qoymurlar, avtobusda kişilər az qalır belimizə minsinlər: “Burada işə vəziyyət tam başqadır: metroda, avtobusda kişilər çəkilib qadına yol verirlər, yer verirlər”.

Azərbaycan toyunda olub-olmadığını soruşuram. Deyir, toylarınızda olmamışam, amma bir dəfə qonşumuzun oğlu əsgərlikdən gəlmişdi, məni də qonaqlığa çağırdılar: “Çox xoşuma gəldi yeməkləriniz. Ancaq Pakistan yeməklərinə baxanda siz çox duzlu yeyirsiniz”.

Şaziyanın dediynə görə, Pakistanda qadının özünə ər seçmək hüququ yoxdur. Qızı ərə verəndə gərək bütün qohumlardan razılıq alasan.

Bu yerdə onun yanımızda durub söhbətimizə qulaq verən 7 yaşlı qızına işarə ilə soruşuram:

– Deyirsiniz ki, Azərbaycan kişiləri yaxşıdır. İstərdinizmi qızınız azərbaycanlı oğlanla evlənsin?

Gülür:

– Mümkün deyil. Bununçün mən gedib Pakistandakı bütün qohumlarımdan icazə almalıyam...

– Adətlərimiz arasında ən əsas fərq nədir, sizcə?

– Məsələn, Pakistanda buradakının əksinə olaraq qız evi oğlan evinə elçi düşür, toyun bütün xərcini də qız tərəf çəkir.

Bu yerdə zarafat eləməkdən özümü saxlaya bilmirəm:

– Hayıf ki, artıq evliyəm, yoxsa gedib pakistanlı qız alardım.

Şaziyanın üzünə təbəssüm qonur...

Əfqanlar bizə qız vermirlər

Mənim pakistanlı gəlin axtarışına çıxdığım məqamda Mehriban Əhmədi söhbətimizə müdaxilə edir:

– Ancaq əfqanlar azərbaycanlılara qız vermirlər...

Mehriban xanım azərbaycanlıdır. Əfqanıstanlı oğlanla evlənib. Dediynə görə, sevgi əsasında ailə qurublar. Həyat yoldaşı kafel ustasıdır. Böyük qızının 20 yaşı var. Soruşuram ki, bəs siz öz qızınızın azərbaycanlı oğlana ərə getməsinə razısınız mı? Deyir, mən razıyam, amma ərim razı olmaz, əfqanlar başqa millətə qız vermirlər.

Xahis edirəm ki, sualımı Əzizə Heydəriyə də tərcümə eləsin:

– Əzizə xanım, niyə əfqanlar başqa millətə qız vermirlər, axı özgə millətdən qız alırsınız?

– Səbəbini dəqiq bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, kimsə başqa millətə qız verəndə ona pis baxırlar...

“Məni bir azərbaycanlı oğlan istəyirdi..”

Təmənna Şərifli tərcüməçimizdir. Düzü, əvvəlcə onu azərbaycanlı bilmişdim, çünki dilimizdə təmiz danışır. Sonra məlum oldu ki, əfqan qızıymış. Artıq 15 ildir Bakıdadır, məktəbə də burada gedib. Ali təhsil almağı çox istəyirmiş: “Amma burada Azərbaycan vətəndaşı olmayanlar ödənişsiz təhsil ala bilməzlər. Ailəminsə təhsil haqqını ödəmək imkanı yox idi. İndi artıq gecdir, ailəliyəm...”

Soruşuram ki, azərbaycanlı oğlanla ailə qurmusan, yoxsa əfqanla? Deyir, məni bir azərbaycanlı oğlan istəyirdi, atam razı olmadı: “Bizdə belə şeyləri ata həll edir. Odur ki, əfqan oğlanla evlənəsi oldum”.

Urdu dilini haradan bildiyini soruşuram, deyir, filmlərə baxa-baxa öyrənmişəm...

Qadınlarla xudahafizləşib (elə belə də deyirəm: “xudahafiz”) dəhlizə çıxanda Fərzadla rastlaşırım. Fərzad Əzizi də Əfqanıstandandır. İki ilə yaxındır Bakıdadır. Deyir, burada onlara çox hörmətlə yanaşırlar. Fərzadın atası 1991-92-ci illərdə Qarabağ cəbhəsində döyüşüb.

Soruşuram ki, Əfqanıstanı hansı səbəbdən tərk eləmişiz? Deyir, orada insanları ikicə şey maraqlandırır: yemək tapmaq və sağ qalmaq: “Hətta yemək tapmaq daha asandır. Səhər evdən çıxan adam axşam yuvasına dönəcəyinə əmin deyil. Odur ki, hamı evdən doğmaları ilə halallaşib çıxır. Burada isə bizi belə təhlükə gözləmir”.

Fərzad da şəkil çəkəndən razılıq vermir. Soruşuram ki, bəlkə Azərbaycana müvəqqəti gəlmişən, buradan hansısa Avropa ölkəsinə getmək istəyirsən? Deyir, yox, Azərbaycanda qalmağa qərar vermişəm:

– Mən müsəlmanam. Qorxuram ki, Avropaya getsəm, nəvə-nəticəm islamdan uzaqlaşar. Məni hər məsələdən çox bu düşündürür, ona görə də Azərbaycanda qalacam.

Müxtəlif ölkələrdən gəlmiş həmsöhbətlərimi birləşdirən bir cəhət var: onlar Azərbaycandakı tolerantlıq mühitində, etnik-mədəni rəngarənglik atmosferində, qorxudan, təhlükədən, təcavüzdən, ölümdən uzaqda mənəvi rahatlıq tapıblar. Özlərinin də, övladlarının da taleyini bizə etibar eləyiblər. Qalır yerli şəraitə tam uyğunlaşmaq, Azərbaycan cəmiyyətinə qaynayıb-qarışmaq. Bu da zaman məsələsidir...

Qara ƏHMƏDOV

(1928-2003)

*AMEA-nın müxbir üzvü,
tarix elmləri doktoru, professor*

Bugünə necə gəlib çıxmışıq

Silahlar*

Ə n qədim zamanlardan silah, əmək aləti kimi, insanın yaşaması üçün ən vacib vasitələrdən biri olub. Məlumdur ki, ulu əcdadlarımız bitki kökləri və cır meyvə toplamaqla bərabər, ovçuluqla da məşğul olublar. Təbii şəraitdən asılı olduqlarından bəzi yerlərdə ovçuluq onların yeganə qida mənbəyi idi. Toplayıcılıqla məşğul olmuş qədim insanların həyatında əmək aləti nə qədər mühüm rol oynayırdısa, ovçuluqla dolanan insanların da həyatında silah o qədər böyük əhəmiyyətə malik idi.

İlk dövrlərdə, əlbəttə, silahlar alətlərdən çox az fərqlənirdi. İnsan heyvanı ovlamaqdan çox ondan müdafiə olunmaq üçün silahdan istifadə etməli olurdu. Lap qədim dövrlərdə adi daş və ağac dəyənəklər onların ilk silahları idi. Rastına heyvan çıxdıqda ondan müdafiə olunmaq və yaxud onu öldürmək üçün insan yaxınlığında olan, əlinə keçən ağac və daşdan istifadə edirdi. Belə əlbəyaxa vuruşmalarda ibtidai əcdadlarımız ağac və daşların xassələrini öyrənir, onların hansının müdafiə və hücum üçün daha əlverişli olduğunu təcrübədən keçirirdilər. Beləliklə, ibtidai insan rast gəldiyi təsadüfi ağac və daşdan deyil, onun üçün daha münasib olanlarını seçib silah hazırlayırdı. İbtidai insan anlayırdı ki, qovaq, söyüd tez sınır, palıd, dəmirağac isə möhkəmdir, çağan, murdarça çubuq üçün, zoğal və qaragilə isə dəyənək üçün daha yararlıdır və s. Eləcə də daşlar. Daşlara bələd olduqca onlardan hansının alət və silahın

* Qara Əhmədovun "Bugünə necə gəlib çıxmışıq» kitabından olan yazının I fəslə (İlk alətlər) "Multikulturalizm" jurnalının 1-ci sayında dərc edilib.

hazırlanması üçün yararlı olduğu da aydınlaşdı. Təsadüfi deyil ki, ilk alət və silahlar nəinki hazırlanmış daşların cinsinə, hətta formalarına görə də çox yaxın olub. Arxeoloqlar ən qədim dövrlərə aid olan “çaydaşı mədəniyyəti”nə məxsus tapıntıların hansının alət, hansının silah kimi istifadə edildiyini ayırmaqda çətinlik çəkirlər. Bəziləri, məsələn, ilk daş çapacaqlar müxtəlif məqsədlər, o cümlədən ov üçün istifadə olunurdu.

Əl çapacaqları orta Paleolit-mustye dövründə xeyli uzun formada düzəldilirdi və arxeoloqlar, bir qədər şübhə etsələr də, belə daş “alətləri” nizə ucluqları adlandıırırlar. Maraqlıdır ki, ilk daş nizə ucluqlarının vətənlərindən biri Afrikadan sonra Qafqaz hesab edilir. Deməli, iri heyvan ovunun ilk tətbiq edildiyi yerlərdən biri də o vaxtlar heyvanat aləmi ilə çox zəngin olan Qafqaz olub. Bakı yaxınlığındakı Binəqədi kəndində daş dövründə qır təbəqəsinə batıb qalmış heyvanların sümükləri tapılıb. Burada mağara şiri, mağara ayısı, gərgədan, canavar, tülkü, at, öküz, maral sümükləri var. Azıx mağarasında isə 70 növ heyvan sümüyü aşkar edilib.

Qədim insan heyvanat aləmi ilə daha çox təmasda olduğundan ətrafında yaşayan heyvanları yaxından tanıya bilirdi. İbtidai insan çevik və cəld hərəkətləri ilə bəzi heyvanları heç silah işlətmədən də ovlaya bilirdi.

Etnoqrafların müşahidəsinə görə, dovşan qaçarkən yana atılmazdan qabaq qulağını belinə sıxır. Təcrübəli ovçu bu əlaməti nəzərə alaraq onun hansı tərəfə atılacağını vaxtında müəyyən edir və dovşanı qabaqlayıb çaparaq tutur. Dovşan rəngini mühitə uyğun dəyişməklə vəhşi heyvanlardan qorunur. İnsanın gözü heyvanınkindən daha iti gördüyündən dovşanı hər şəraitdə tez seçir. Səriştəli insan maralı qova-qova yora bilir. Çünki maral tez tövşüyür, dayanıb nəfəsini dərməyə məcbur olur. Bəzi quşları qəflətən üstələyib uçmağa imkan vermədən tutmaq olur və s.

Lakin o dövrlərdə ən münasib ov sürək ovu idi. Bakıdan 60 km cənubda – Qobustanda Böyükdaş və Kiçikdaş adlanan, yanları uçurumlu, üstü isə düzənlik olan hündür qayalıqlar var. Vaxtilə babalarımız bu qayalardan sürək ovu üçün istifadə edirmişlər. Ətrafda olan heyvanları qovub qayalıqların üstünə çıxarıb, əldə məşəl və silahla onları uçuruma qısnayıb ovlayırmışlar. Qobustan qayaüstü rəsmlərində belə ov səhnələrinə hər addımbaşı rast gəlinir.

Əlbəttə, qədim daş dövründə alətlər kimi, silahlar da hələ yeknəsəq idi. Əhali böyük sürülər şəklində yaşayır, əsasən iri heyvanları ovlamağa maraq göstərirdi. Arxeoloji qazıntılardan məlum olur ki, daş uclu nizənin ardınca Üst paleolit dövründə daş cida, daş qılınc və daş bıçaq icad olunub.

Mezolit dövründə mexanizmlə işləyən ilk iki mühüm silah növü – kaman-ox və nizəatan ling kəşf edilib. Bu, tədricən toplanan insan enerjisinin başqa əşya vasitəsilə istifadə olunmasının ilk tətbiqi idi. Belə ki, ovçu öz qüvvəsini aramsız olaraq kamanın dartılmasına sərf edir, bütün toplanan güc kamandan ox buraxılanda istifadə olunur və oxun sürətli, deməli, daha uzağa uçmasına gətirib çıxarırdı. Lingdən istifadə isə, bir növ, insanın qolunu “uzadırdı”, lingin bir ucuna zərbə endirdikdə, o biri ucuna tuşlanan nizənin daha uzaq məsafəni qət etməsinə imkan yaradırdı. Eyni sözü ilk sapand haqda da

demək olar. Sapandı ulu əcdadlarımız ağac sıyırımından, heyvan dərisindən düzəldirdilər. Ortası enli, qolları isə xeyli dar olan belə sıyırım və gön lentin enli yerinə daşı qoyub, bir ucunu halqalayıb barmağına keçirir və sapandı bərk fırladaraq o biri ucunu buraxırdılar. Beləliklə, qolların uzunluğu və fırladılmanın sürətindən asılı olaraq daş daha uzaq məsafəyə atılırdı. Dədə Qorqud dastanında Qaraca çobanın qoyunları sapanda qoyub düşmənin üzərinə yağdırdığı səhnəni, yəqin ki, təsəvvürünüzə gətirirsiniz. Sapandan istifadə ən gec Mezolit dövrü kəşflərindən biridir. Bütün bu kəşflər heyvanları əlbəyaxa deyil, uzaqdan ovlamaq imkanı yaradırdı.

Qobustanda aparılan qazıntılar zamanı tapılmış, Mezolit dövrünə aid ox uclarının və yaxud kəsər hissələrinin daş qəlpələrdən düzəldildiyi müəyyən edilib. Belə oxların kamanla atıldığı arxeoloqlarda heç bir şübhə yeri qoymur. Deməli, hələ miladdan 10-7 min il əvvəl Azərbaycanda kamandan geniş istifadə edilirmiş. Maraqlıdır ki, Qobustan qayalarında ox-yayla ov səhnələri hər addımbaşı təsvir olunur. Ox və kamanın tətbiqi ovçuluğun, xüsusilə quş ovunun inkişafını köklü şəkildə sürətləndirib.

İlk ev heyvanı hesab edilən itin əhliləşdirilməsi də Mezolit dövrünə aiddir. Alimlər belə güman edirlər ki, Mezolit dövrünün insanları ov zamanı öldürdükləri vəhşi heyvan və quşları parçalayıb yeyərkən vəhşi itlər onları daim müşayiət edər, atılan sümükləri, ət parçalarını yedikcə insanlara yaxınlaşardılar. Nəticədə itlər ov edən insanların yaxın köməkçisinə çevrilirdilər. Buna görə də itin əhliləşdirilməsi ovçuluq dövrünün ən mühüm nailiyyətlərindən sayılır. It ilk zamanlar, əsas etibarilə, tula kimi istifadə olunurdusa, sonralar, yəni əkinçilik və maldarlıq dövründə “çoban”, ev-eşik gözetçisi, şimal rayonlarında, qarlı yerlərdə isə qoşqu heyvanı kimi əvəzənilməz əhəmiyyətə malik oldu. İndi də it insanın ən yaxın köməkçisi kimi həmin vəzifələri yerinə yetirməkdədir.

Neolit (yeni daş) dövründə (miladdan öncə VII–V minilliklər) tarixdə ilk dəfə olaraq insanlar daşları cilalamağı öyrəndilər. Bu da nəinki daşlardan düzəldilən əmək aləti və silahların gözəl olmasına, həm də onların kəsərliyinin artmasına gətirib çıxardı. Daşdan düzəldilmiş silahların – oxun, nizənin ucunu, mizrağın kəsər hissəsini vaxtaşırı itiləyir, bəzən isə alət və silahı bütövlükdə cilalayırdılar. Cilalama həm də insanlara yeni daş növlərindən – diorit, serpantin, nefrit, şifer, şist süxurları və s.-dən istifadə etmək imkanları yaratdı. Neolit dövründə cilalama ilə bərabər, daşları mişaralamaq və kəsmək üsulu da kəşf olundu. İnsanlar dişəklili çaxmaqdaşı ilə, qum və iplə, qum və sümüklə daha yumşaq cinsdən olan daşları kəsməyi öyrəndilər. Bu isə alət və silahları müxtəlifləşdirmək üçün yeni imkanlar açdı.

Daşda deşik açmaq üsulunu da insanlar Neolit dövründə öyrəniblər. Görünür, ilk deşikli alətlər olan daş gürz və daş toppuz bu dövrün kəşflərindəndir.

Daş baltalarda olduğu kimi, gürz və toppuzlarda da deşik açmaq üçün insanlar heyvanın lülə sümüklərindən məharətlə istifadə edirmişlər. Bunun üçün lülə sümüyünü daş üzərində şaquli vəziyyətdə daim fırladır və alınan çökəkliyə vaxtaşırı qum tökürdülər. Belə deşikli toppuz nümunələri Naxçıvanda Kültəpə

qazıntılarının alt təbəqəsindən, Ağdam rayonunda Çalağantəpədən və Qarğalar-təpədən məlumdur. Maraqlıdır ki, Qarğalartəpədən tapılan toppuz daha çətindeşilən obsidiandan düzəldilib. Mütəxəssislərin fikrincə, bu, bütün Cənubi Qafqaz və Ön Asiyada ilk təsadüfdür ki, toppuz obsidiandan düzəldilib.

Eneolit (mis-daş) dövrünə (miladdan əvvəl V–IV minilliklər) aid olan bu toppuzlar o qədər mükəmməl formaya malikdir ki, onların daha kobudlarının hələ Neolit dövründən istifadə edildiyi şübhə doğurmur. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycanda və ümumiyyətlə, Qafqazda Neolit dövrü abidələri çox zəif öyrənilib. Şimali Qafqazda (məsələn, Nalçikdə) belə toppuzlar artıq Neolit abidələrindən məlumdur. Arxeoloqların müşahidələrinə görə, Neolit dövründə işlədilən daş ox uclarının yerini Eneolit dövründə yumru və yumurtayabənzər sapand daşları tutub. Bunun səbəbləri hələ aydınlaşdırılmayıb. Ümumiyyətlə, sapand daşları – mərmilər Cənubi Qafqaz və xüsusilə Kür sahili boyu ərazilər üçün səciyyəvi silahlar olub. Düzən yerlərdə sapand daşlarını gil sapand mərmilər əvəz edib.

İlk metal – mis kəşf edildikdən sonra silahların bəzi növləri metaldan hazırlanmağa başlanıb. Kültəpənin eneolit təbəqəsindən misdən düzəldilmiş ox ucu, kiçik xəncər və bıçaq tapılıb. Bunlar Cənubi Qafqaz ərazisində tapılmış ən qədim metal silah nümunələridir.

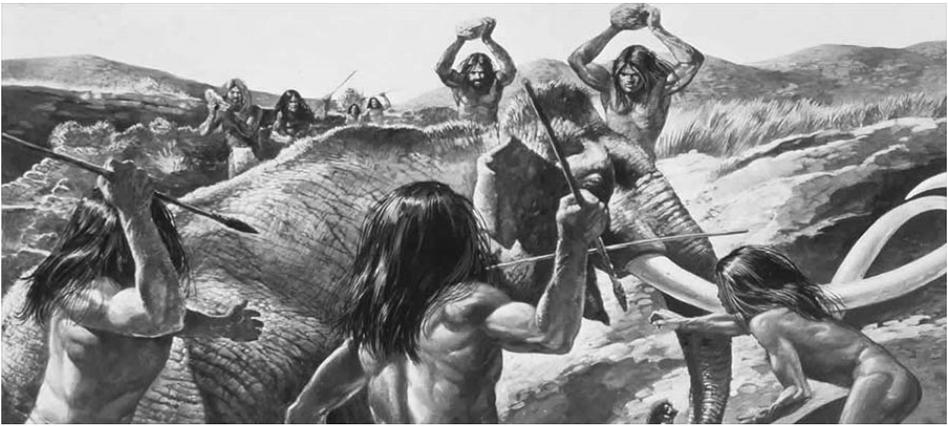
Arxeoloji qazıntılar və metalın spektral analizi nəticəsində müəyyən edilib ki, Azərbaycanda miladdan əvvəl III minillikdə arsenli tuncdan, II minillikdə isə qalaylı tuncdan silah istehsalı başlanıb. Lakin hələ də daş ox ucları, daş və sümük nizə ucluqları, daş toppuzlar sıradan çıxmamışdı. Metaldan əsas etibarilə xəncər və nizə ucları, cida hazırlayırdılar. Metal nizələrin dəstəyi tiyənin ortası boyu uzanan və ucdan küpə doğru enlənən boruya geydirilirdi. Metal nizə uclara əsası ağacdan, kəsər hissələri isə daş qəlpələrdən quraşdırılmış, Daş dövrü nizələrinin ənənəvi formasını davam etdirirdilər. Qobustanda tapılmış, miladdan əvvəl III minilliyin ikinci yarısına aid olan çaxmaqdaşdan ensiz söyüd yarpağı formasında düzəldilmiş nizə ucu da bu formanın sonralar metal nizə uclarında davam etdirildiyini açıq-aşkar göstərir. Azərbaycanın boru əsaslı metal nizə ucluqları miladdan əvvəl XX–XVIII əsrlərə aid edilir və bütün Cənubi Qafqazda hələlik ən qədim nümunələr hesab olunur.

Azərbaycandan tapılmış İlk tunc dövrünə aid xəncərlər isə yastı metal təbəqəsindən döymə üsulu ilə uc hissəsi xeyli sivri üçbucaq formasında düzəldilib. Onlar əsasındakı çıxıq vasitəsilə ağac dəstəyə bənd edilirmiş. Tiyəni dəstəyə bərkitmək üçün bəzilərinin enli qurtaracağındakı dəstək çıxığına dəşiklər də açılmış. Belə tiyələr, söz yox ki, mismarlandığı üçün dəstəkdə daha möhkəm dayanırmış.

Daş ox ucları başlıca olaraq çaxmaqdaşı və obsidiandan hazırlanırdı. Onlar bir ucu sivri üçbucaq formasında olub, dəstəyə bənd edilən tərəfinin, yəni əsasının çıxıqlığı, gəzli və düz olmasına görə fərqlənir. Maraqlıdır ki, Azərbaycanın bir sıra yaşayış yerlərində (məsələn, Babadərvişdə) onların hazırla-

nırkən yarımçıq qalmış nüsxələri də tapılıb. Bu da yerli istehsalı təsdiq edən gözəl faktıdır.

Qobustan Əlikəməktəpəsi və digər abidələrdən tapılmış metal silahların ən geniş işlədilməsi Tunc dövrünün sonu – Dəmir dövrünün əvvəllərinə aiddir (miladdan əvvəl II minilliyin ikinci yarısı – I minilliyin əvvəlləri). Bu dövrdə xəncər və nizələr müxtəlifləşir, qılınc, yaba və təbərzin balta tipli silahlar meydana gəlir. Qəlibdə tökmə üsulu ilə silah hazırlamaq geniş tətbiq edilir. Qılınc və xəncərlərin əksəriyyətinin dəstəkləri də metaldan düzəldilir və elə formada olur ki, döyüş zamanı əldən çıxmasın, düşmən bədəninə sancdıqda isə yumru və yaxud iki yana enlənən başlığından basmaqla xəncəri daha dərinə yeritmək mümkün olsun.

Dəstəklər həm tiyə ilə birlikdə istehsal edilir, həm də, adətən, kəsmə naxışı olan ağacdan düzəldilib tiyəyə bənd edilir və ağac dəstəyin başına yumru metal bəzək geydirilir. Xəncərlər tiyə və dəstəklərinin ölçülərinə, gövdələrinə zehlərin, dəstəklərinin başlıqlarında naxışların müxtəlifliyinə görə fərqlənirdi.

Rast gəlinən təbərzin baltalar əsasən birağızlıdır. Lakin tək-tək hallarda ikiəğızlı baltalara da təsadüf olunur. Təkağızlı təbərzinlər küplərinin quruluşu, naxışları və üstündəki çıxıqlarına görə fərqlənir.

Qanadlı ox ucları da bu dövrün xarakterik silahlarındanıdır. Belə ox ucları düşmən bədənində sancılarsa, onu cərrahiyyə əməliyyatı olmadan çıxarmaq mümkün deyil, geri çəkəndə şişuclu qanadlar ətə ilişir və yaranı daha da genişləndirir.

Son tunc və ilk dəmir dövrü silahlarından bəhs edərkən onların tətbiqi üsullarından qısa da olsa danışmaq lazımdır. Məlumdur ki, hərbi məqsədlə atdan istifadə olunana qədər bütün dövrlərdə silahı piyadalar işlədirdi.

İstər ovda, istərsə də hərbdə atdan nə vaxt istifadə olunduğu hələ dəqiq müəyyənləşdirilməyib. Elmə məlum olduğuna görə, şumerlər miladdan 2000 il, misirlilər 1400 il, babillilər isə 1200 il əvvəl minik atından istifadə edirmişlər. Azərbaycanda hələ miladdan əvvəl IV minillikdə atın əhliləşdirilməsi Cəlilabad

rayonunda Əliköməktəpəsi yaşayış yerində aparılan qazıntılar zamanı tapılan at sümükləri əsasında sübut edilib. Bu tapıntıya qədər mütəxəssislər belə hesab edirdilər ki, at ilk dəfə miladdan əvvəl IV minilliyin sonlarında Cənubi Rusiya düzənliklərində, indiki Ukrayna ərazisində əhliləşdirilib. Şimali Qara dəniz sahillərində həmin dövrün yaşayış yerlərində aparılan qazıntılar zamanı toplanmış at sümüklərinin 60 faizi əhliləşdirilmiş atlara məxsusdur. Maraqlıdır ki, yaşayış yerinin birində at kəlləsi dəfn olunub. Deməli, həmin dövrdə artıq ata sitayiş vardı. Qobustan qaya təsvirləri içərisində təxminən həmin dövrlə səsleşən atlı təsvirlərinə rast gəlinir. Görünür, bu atlar çılpaq minilir, onların idarə olunması üçün hələlik burunraq və çatıdan istifadə edilirmiş. Elmi ədəbiyyatda mövcud olan məlumata görə, qantarğanın yaşı 5000, mahmızın yaşı 2000, üzənginin və nalın yaşı isə 1500 ildən çox deyil. Avropada nal IX əsrdən istifadə olunmağa başlanıb, XII əsrdə isə hər yerdə geniş yayılmışdı.

Əlbəttə, burunraqla minilən atları hərbi məqsədlə mürəkkəb döyüş şəraitində idarə etmək böyük çətinlik yaradardı. Bizə elə gəlir ki, atın hərbi məqsədlə istifadəsini metal ağızlı qantarğaların tətbiqindən hesablamaq lazımdır. Belə qantarğa ağızlıqlarına Azərbaycanda məhz Son tunc və İlk dəmir dövrü abidələrində rast gəlinir. Həm də Azərbaycandan tapılan qantarğa ağızlıqları bütün Cənubi Qafqazda ən qədimi hesab edilir. Çox maraqlıdır ki, silah hazırlamaqda dəmirdən istifadə ilə hərbdə atdan istifadə zaman etibarilə eyni dövrə təsadüf edir. Görünür, dəmirdən düzəldilən silahlar süvarilər üçün daha yararlı idi. Hər halda hərbdə atın tətbiqi döyüş texnikasında böyük dönüş yaradıb. At uzaq məsafəni qət etməkdə, istənilən zaman istiqaməti dəyişməkdə, döyüşçünün silah yükünü artırmaqda və bir sıra digər işlərdə süvarinin dadına çatırdı. Təsadüfi deyil ki, mütəxəssislər hərbi arabalarını qədim müharibələrin tankı adlandırırlar.

Bütün heyvanlardan fərqli olaraq atın alt çənəsində qabaq dişləri ilə arxa dişləri arasında dişsiz damaq boşluğu var. Cilovu dartdıqda metal ağızlıqlı qantarğa həmin boşluqda damağa toxunur və atı idarə etmək işini olduqca asanlaşdırır. Odur ki, at nəinki hərbi arabalarında, həm də minik vasitəsi kimi misilsiz üstünlüklərə malik idi. Hərbi arabasında dayanan iki döyüşçünün biri atı idarə edir, digəri isə əlləri tam azad olduğundan istədiyi tərəfə dönür, düşməne ox-yay və nizə vasitəsilə zərbələr endirə bilirdi. Süvari döyüşçü isə uzun tiyəsi olan qılıncdan, uzun saplı toppuzdan və nizədən daha səmərəli istifadə etmək bacarığına malik olurdu. At belində düşməni kəməndə salmaq da mümkün idi. At həm də yaxşı üzə bilir, sahibinə sadıq və itaət göstərən heyvandır.

Azərbaycanda aparılan qazıntılar zamanı arxeoloqlarımız sahibi ilə birlikdə dəfn olunmuş at olan çoxlu qəbir abidələri aşkara çıxarıblar. Dəmir dövrünün başlanğıcına aid edilən atla dəfn olunmuş kişi qəbirlərində çoxlu silaha da rast gəlinir. Lakin atsız kişi qəbirlərində silaha, demək olar ki, təsadüf edilmir. Bu vəziyyət həmin dövrdə süvarilərin xüsusi hərbiçilər silki təşkil etdiyini aydınlaşdırır.

Arxeoloji ədəbiyyatda göstərilir ki, süvarilərin ilk dəfə ayrıca bir qoşun növü kimi meydana çıxmasında midiyalıların böyük rolu olub. Qəbirlərdən

tapılmış qantarğa ağızlıqlarının – gəmlərin quruluşundan məlum olur ki, qədim Azərbaycanda müxtəlif növ at cinsləri yetişdirilmiş. Mütəxəssislər müasir Qarabağ at cinsinin Midiya atlarının nəslə və bütün Asiya at cinslərinin əcdadı olduğunu qeyd edirlər. Müəyyən olunub ki, qantarğa ağızlıqlarının yanları daha çox dəyişikliyə məruz qalıb. Bu yanlıqlar ilk vaxtlar ağac və sümükdən, sonralar isə metaldan düzəldilirdi. Ağac yanlıqlar bizə qədər qalmayıb. Sümük yanlıqlar isə miladdan əvvəl IV minillikdən məlumdur. Son tunc və İlk dəmir dövərində bu yanlıqlar ağızlığın gəmi ilə birlikdə metaldan istehsal olunurdu.

Süvari qoşun növünün yaranması dəmirin kəşfi, dəmirdən silah istehsalı ilə əlaqədar meydana gələ bilirdi. Çünki dəmir daha çox tapılan və daha ucuz başa gələn metal idi. Texnika tarixinə aid yazılan ədəbiyyatda dəmiri “demokratik metal” adlandırırlar. Arxeoloji qazıntılar göstərir ki, silah istehsalında dəmirdən birdən-birə istifadə edilməyib. Əvvəllər ondan silahların tiyə hissələrini, sonralar isə bütövlükdə silahı düzəldiblər.

Məlumdur ki, hücum silahları kəşf edildikcə ona qarşı müdafiə ləvazimatı da yaradılıb. Ən mühüm müdafiə ləvazimatı qalxan, zireh və dəbilqə hesab olunmalıdır.

Azərbaycanda aparılan qazıntılar zamanı daş, tunc və dəmir silahlar kifayət qədər tapıldığı halda Antik dövrə qədərki abidələrdə qalxan, zireh və dəbilqəyə təsadüf edilmir. Görünür, bu döyüş ləvazimatı o zamanlar gön və ağacdan düzəldilmiş. Miladdan əvvəl V əsrdə yaşamış, tarixin atası hesab olunan Herodot yazır ki, Albaniya ərazisində kaspilər yaşayır, onlar keçici dərisi geyinir, yerli kaman və fars qılıncı ilə silahlanırlar.

Miladın başlanğıcında yaşamış Strabon albanların zireh geymələrindən, böyük qalxanlardan, nizə və oxdan istifadə etmələrindən yazır. Strabonun dediyinə görə, albanların dəbilqəsi heyvan dərisindən düzəldilirdi. Lakin arxeoloji qazıntılar zamanı arxeoloqlar İsmayilli rayonu ərazisində alban dövrünə aid tunc təbəqədən döymə üsulu ilə hazırlanmış dəbilqə tapıblar. Dəbilqə şiş papaq formasında olub, baş və qulaqları müdafiə üçün çox əlverişlidir. Bu dəbilqə metalının spektral analizi və forması həmin dövrə aid başqa dəbilqələrdən fərqlənir və mütəxəssislər haqlı olaraq onun Albaniyanın özündə istehsal edildiyini göstərir. Deməli, artıq Antik dövrdə qədim Azərbaycanda müdafiə ləvazimatı – zireh, dəbilqə və qalxan məlum idi. Görünür, dəmirin tətbiqi ilə bu silah ləvazimatı da geniş istifadə olunmuş.

Tunc baha başa gəldiyindən çox məhdud miqdarda ordunu silahla təmin etmək mümkün idi. Dəmir isə daha böyük ordu dəstələri saxlamağa imkan yaratdı. Nəinki hücum, həm də müdafiə silahlarının istehsalı mümkün oldu. Təkcə piyada yox, həm də süvari qoşun dəstələrini silahlandırmaq işi asanlaşdı. İndi silahlanma tək-tək şəxslərin, hətta müəyyən nəslin və qəbilə başçılarından çıxıb dövlətin səlahiyyətinə keçirdi. Hər bir dövlət başçısı hakimiyyətini və dövlətin ərazisini möhkəmlətmək üçün piyada və süvari qoşun dəstələri saxlamaq və onları lazımı dərəcədə silahlandırmaq iqtidarında idi.

Yunan müəllifi Arrian (II əsr) xəbər verir ki, İran Əhəməni padşahı III Dara ilə Makedoniyalı İsgəndər arasında Qavqameldə olan məşhur döyüşdə (miladdan əvvəl 331-ci il) alban döyüşçüləri Daranın qvardiyası ilə yanaşı vuruşublar. Mütəxəssislər haqlı olaraq bunu alban döyüşçülərinin yüksək hərbi texnika və silaha malik olmaları ilə izah edirlər. Strabon isə yazır ki, Roma sərkərdəsi Pompey Cənubi Qafqaza yürüş edəndə Alban dövləti ona qarşı 60000 piyada və 22000 yaxşı silahlanmış süvari ordu çıxarmışdı. Bu dövrə aid arxeoloji qazıntılardan tapılmış nizələr, əsas etibarilə, uzun dəfnə yarpağı şəklində olub, ortası dəstək keçirmək üçün tiyə boyu uca doğru daralan borudur. Bir-birindən ancaq yanlarının və dəstək borusunun quruluşu ilə fərqlənir. Qılınclar əsasən uzun tiyəli, ikiəğizli, bəzən birağizli olmaqla və dəstəklərinin quruluşuna görə fərqlənir. Ox ucları bir neçə formadadır. Ən çox təsadüf edilən ikiyanlı, üçyanlı və dördkünc ox uclarıdır ki, bunların özləri də bir neçə formadadır. Ox ucları əsasən dəmir, tunc və sümükdən düzəldilib. Kaman isə sadə və mürəkkəb quruluşda olmaqla iki növ hazırlanırdı. Xəncərlər ikiəğizli və birağizli idi, həm də birağizlilər oraqvarı formaya malik idi.

Qəbirlərdə aşkar olunan silahların duruşundan aydın olur ki, qədim albanlar qılıncı bel kəmərinə sol tərəfdən, xəncəri isə sağ tərəfdən bağlayırmışlar. Nizələri sağ əlləri ilə, bəzən ikiəlli tuturmuşlar. Kamanı ağac hissəsi qabaqda olmaqla sağ çiyində gəzdirirmişlər.

Zaman keçdikcə müharibələr, döyüşlər insanları döyüş ləvazimatını təkmilləşdirməyə məcbur edirdi. Döyüşlərdə çox hallarda hansı tərəf daha mükəmməl silahlanırdısa, o tərəfin üstünlük qazanmaq imkanı daha çox olurdu. Bunu döyüşən tərəflər tarix boyu həmişə nəzərə alır, öz silahlarını yeniləri ilə əvəz etməyə çalışırdılar.

Buna baxmayaraq, barıt icad olunana qədər bəşəriyyət ancaq soyuq silahlardan istifadə etməli olmuşdu. Soyuq silahların, demək olar, bütün növləri – bıçaq, xəncər, qılınc, ox, yay, nizə, təbərzin, balta, cida, hər b yabası; müdafiə ləvazimatları – zireh, dəbilqə, qalxan; silahatan qurğular – ling, mancanaq və s. orta əsrlərə qədər artıq icad olunmuşdu. Onların təkmilləşdirilməsi də, bir növ, başa çatmışdı.

Nəsilər, qəbilələr, xalqlar döyüşdükcə bir-birlərinin silah növlərini öyrənir, bu sahədəki kiçik yeniliklər sürətlə yayılaraq hər yerdə tətbiq olunurdu. Soyuq silah istehsalında, elə bil, bütün axtarışlar tükənmişdi; ancaq bu silahların davamlılığını, kəsərliyini daha da artırmaqdan, daha mükəmməl formalara keçməkdən başqa yeni bir silah növü icad edilmirdi. Məsələn, monqollar XII əsrdə kamanın tətbiqini dartmaq üçün xüsusi metal və sümük barmaqlıq düzəltmişdilər. Görkəmli Azərbaycan alimi Nəsirəddin Tusi (XIII əsr) daş olmayan düzən yerlərdə mancanaqla atılan mərmilərin ağacdən düzəldilib, içərisinə qurğuşun doldurulmasını tövsiyə etmişdi. Qazan xanın dövründə (1295-1304-cü illər) isə Azərbaycan ustaları “tona” adlanan üçüclü ox ucu düzəltməyi öyrənmişdilər. Həmin barmaqlıq və ox uclarına orta əsr şəhərlərində arxeoloji qazıntılar zamanı təsadüf olunur. Doğrudur, müharibələrdə oddan hələ çox qədimlərdən istifadə edilirdi. Məsələn, qədim yunanlar dəniz döyüşlərində tərkibində neft olan “yunan atəşi” adlı mayedən istifadə edirdilər. Döyüş zamanı bu mayeyə od vurub düşmən gəmilərinə atırdılar.

Hələ qədimlərdən neftlə zəngin olan ölkəmizdə neftdən döyüşlərdə yanğın törətmək üçün istifadə olunub. Nefti xüsusi qablara doldurub, əl və mancanaqla düşmən üstünə, xüsusilə qalaları, şəhərləri tutmaq üçün tullanırdılar. Belə atəş səhnələri Azərbaycan miniatürələrində təsvir olunur. Bəzən ox uclarına yanan əsgər dolayı düşmən qərargahlarına atırmışlar. Belə əsgərləri öyrədilmiş göyərçinlərin ayaqlarına bağlayıb, mühasirədə saxlanan qala və şəhərlərə də uçururdular və s. Lakin bunların hələ heç biri odlu silah deyildi.

Odlu silahın istifadəsinə müharibələrdə barıtın tətbiqi ilə başlanıb. Artıq çoxdan sübut olunub ki, barıtı çinlilər kəşf ediblər. Bəzi məlumatlara görə, hələ miladdan əvvəl VII əsrdə ondan fişəng formasında əyləncə və şənlik məqsədilə istifadə olunub.

Bəli, müasir raketlərin ən ibtidai nümunəsi belə yaradılıb. Məlumdur ki, mühərriksiz (heç bir mühərrik havasız işləyə bilmir) qazla, barıt qazı ilə qaldırılan fişənglər o zamanlar hələ çox uzağa uça bilmirdi. Lakin bu uçuşun özülü qoyulmuşdu. Raket texnikasının banisi K.E.Sialkovski yazmışdı: “Raket bizə Çindən gəlib, biz də çinlilərə bu kəşf üçün minnətdar olmalıyıq”.

Bir əfsanəyə görə, çinlilər barıtdan odlu silah kimi miladın III əsridə istifadə etməyə başlayıblar. XI əsrə aid bir Çin kitabında barıt istehsalının resepti göstərilir. Həmin kitabda yazılır ki, barıt – kükürd, şora ağac kömürü, qətran, quru lak, tunq ağacı yağı və mumdan düzəldilir. Rus elminin banisi M.V.Lomonosovun “Kimyanın əhəmiyyəti haqqında söz” adlı əsərində oxuyuruq: “İnsan... ağac kömürü ilə kükürdü və şoranı qarışdırıb qabda odun üstünə qoydu. Tezliklə dəhşətli səs çıxdı və bərk zərbə baş verdi...” Hər iki

müəllifdə söhbətin barıtdan getdiyi aydındır. Barıt kimyanın ən mühüm nailiyyəti idi.

İlk vaxtlar qətran və mumla örtülmüş kağız şarların içərisində metal qırıntısı ilə birlikdə barıtı doldurub düşmən gələ bilən keçidlərdə yerə basdırır, yaxud da yanan fitillə birlikdə həmin şarları düşmən dəstələri olan yerlərə, gəmilərə, şəhər və qalalara tullayırdılar. Min il bundan əvvəl çinlilər belə şarları artıq mancanaqla atırdılar.

Hərbi məqsədlə barıtdan istifadə etməyi çinlilərdən hələ XIII əsrdə monqollar öyrənmişdi, sonra bu sirr başqa ölkələrə də yayılmışdı. XIII əsrin sonu, XIV əsrin əvvəllərində barıt ərəblərdən Avropaya keçmişdi.

Monqollar barıtı çuqun qablara doldurub atırmışlar. Bu da az sonra topun kəşfinə gətirib çıxardı. Artıq XIV–XV əsrlərdə çuqundan ilk top lülələri tökülürdü. Barıtdan top, tüfəng və tapançalarda istifadə edilirdi. Azərbaycanda topdan XV əsrdə, tüfəng və tapançadan isə XVI əsrin sonu – XVII əsrin əvvəllərində istifadə olunub.

Odlu silahın, xüsusilə topun tətbiqi nəinki müharibə tarixində böyük dönüş yaratmış, F.Engelsin sözlərilə desək, “hökmranlıq və əsarət kimi siyasi münasibətlərə də inqilabiləşdirici təsir göstərmişdi”.

Doğrudan da, Avropada şəhərlərin qələbəsi belə feodal zülmünü aradan qaldıra bilmədi. Ancaq az keçməmiş toplardan cəngavər qalalarına atılan atəş bir neçə əsrdən sonra kral saraylarının da yerlə yeksan olacağını qabaqcadan xəbər verdi. Bəli, bir əyləncə vəsaiti kimi icad olunan barıt 15 əsrə qədər hökm sürən feodalizm istismar üsulunun darmadağın olunmasında iştirak etdi.

“Səksənincilər” nəslİ: 6 şairdən 12 şeir

Əlisəmid KÜR

Bir anda yüz il yaşadım

Hamını yadıma saldım
 Bir gün ata ocağında.
 Bir anda yüz il yaşadım,
 Bir anda yüz il qocaldım

Həsrətin künc-bucağında.
 Titrədi atamın başdaşı,
 ürpəndi anamın əlləri.
 İndicə qırılıb dağılacaq baxdığım güzgü.
 Titrəyir yanağında göz yaşları –
 titrəyir qızımın telləri.

Bir anda yüz il yaşadım...

Gördüm vaxt geri fırlanır,
 önümdə zaman dillənir.
 Köhnə divar saatında
 kəfkirdə qızım yellənir.

Titrəyə-titrəyə qalxdım ayağa,
 dilimdən bir kəlmə söz də çıxmadı.
 Öpdüm əllərindən xatirələrin,
 öpdüm gözlərindən ayrılıqların...

Bir anda yüz il yaşadım
həsrətin künc-bucağında.
Bir anda yüz il qocaldım
ilin-günün bu çağında...

Bir az aralıda həsrət və qürbət

Adil Mirseyidin əziz xatirəsinə

O, şair idi – onu deyirəm...
Güzgüdə oxşarımı görüb
üzünü gizlədən adam,
güzgüdə yuxusu çin olan adam
baxıb görər
bu şəhər başdan-ayağa paltar dükanı...
Bir az aralıda
vitrində Rodenin “Mütəfəkkir”i
çılpaq,
Rubensin gözləri kədərli...
Bir az aralıda
Xəzər dənizi –
Kürün deltasında bir yaşıl yarpaq...
Bir az aralıda
intihar etməyə Sena çayı,
Plase des Vesker bağında
bir qərib türbə –
bir az aralıda həsrət və qürbət!
O, rəssam idi – onu deyirəm...
Küsəyən bulud adam –
Kətan tapmayanda yağlı boyada
ağ kağıza köçürərdi rəsmlərini,
sulu boyada çəkərdi göy üzünü –
göy üzü onu çəkərdi,
qeybə çəkilərdi buludlarda
küsəyən bulud adam,
bulud üstə çömbələn
adda-budda Budda adam...
O, şair idi,
O, rəssam idi – onu deyirəm...
Minor səsli nəğmə adam.
O – həm səsdə, həm də sözdü.
İki səsin dueti
iki sözün dueli deyil,
güzgüdən qaçan,

buluddan çıxan “Ay süvarisi”,
eşitdinmi?
Bir az aralıda
zəng çalır Bakıda Notr-dam kilsəsi...
Bir az aralıda
Parisdə Monpamasye məhəlləsi...
Cümə məscidinin azan səsi...
Bir az aralıda həsrət və qürbət...
Parisə gedən qatarlara
bilet satılmır Ləki vağzalında,
Qəbristanlığında yer tapılır qərib şairinə.
Bir bax,
bir az aralıda
sevdiyini əncir ağacı əl uzadıb başdaşına...
Bir az aralıda
ana qəbri – vəfalı,
qardaş qəbri – aralı.
İnanmırdın, inanmazdın,
Bakı – Parisdən,
Ləki – Bakıdan vəfalı...

Əjdər OL

Mən

Əzabı mən elə gözəl çəkirəm,
Çəkdiyim əzabdan heç kəs usanmır.
Özüm öz başıma sığal çəkirəm,
Məndən söz düşəndə söhbət uzanmır.

Dərd məndən əlini büsbütün çəkib,
dərdi sonalayıb, qəmi seçirəm.
Əzabın altından pis tütün çəkib,
üstündən şipşirin su da içirəm.

Ağrıya, əzaba qənim ürəyim,
hamını yatırıb gecə ağrıyır.
Bircə mən bilirəm mənim ürəyim
hərdən həzin-həzin necə ağrıyır.

Təmkinim elə tez pozulmaz, atam,
çox da iş pozulur, saç yelən salır.
Xoşbəxt günlərində quduran adam
dərdə düşən kimi vay-şivən salır.

Başdan eləyirəm, başdan əkirəm,
kim doğan səhərə şükür eləmir.
Əzabı mən elə gözəl çəkirəm,
bir kimsə dərdimdən fikir eləmir.

Sevən ki eşqi yolunda

Ölmürsə, neynirsən onu?!
Gedib o dünyanı görüb
gəlmirsə, neynirsən onu?!

Ürəyimi al əlinə,
Qoy düşməsin kal əlinə,
Toxunanda gül əlinə,
bilmirsə, neynirsən onu?!

Düşsən şərə, qalmaqala,
xəbər göndər Əjdər Ola.
Əjdər gərək Əjdər ola,
olmursa, neynirsən onu?!

İlham QƏHRƏMAN

“İstanbulun şəkəri”

İstanbul həm qurudu, həm sudu,
qurusunda trenlər gedər,
suyunda üzər gəmilər.
Quruya suyun mehi əsər,
nəmi gələr.

Şəhərin davamıdı -
gəmilər şəhəri dənizə salar, suya çəkər.
Ha baxarsan şəhər qurtarmaz,
İstanbul boya çəkər.

Gəmilər şəhərin davamıdı –
gündüzlər yelkəniylə,
axşamlar işığıyla.
Şəhər salam deyir sənə
sevənlərin baxışıyla!

İstanbul həm qurudu, həm sudu...
Bosforda ayaq yerdən üzülür –
üç olur İstanbul.
Həm quru, həm su,
həm səma olur.
Bosforun üstü duman olur.

Bosforda üç olur İstanbul...
Körpəliyimin nəğməsini çalır İstanbul –
“İstanbulun şəkəri,
arabanın təkəri...”

Quşların gündüz küçəsi

*Oğlum Nicat məni İstanbula bir ovuc dənə yola saldı:
"Ata, Taksimdə quşlara dən səp..."*

1
Dəyirmanə gedən dənə
Taksimə göndərən oğlum.
Dən səpmişəm, dənənirlər,
Quşlardı yan-yörəm, oğlum!

Mərhəmət sevgi çətridi,
Ondan gələn gül ətridi.
Sən göndərdin, mən gətirdim,
Allahdı dən verən, oğlum!

Sığınarlar koğuşlara,
Bala girər ağuşlara.
Hardan gəldi dən quşlara –
Bildilərmə görə, oğul?!

2
Taksim bir görüş yeridi,
Quşların "kənd ortası"dı.
İstanbulun bu meydanı
Onlara Haqq butasıdı.
Gecə düşməmiş uçarlar,
Səhərlər yenə gələrlər.
Yenərlər adam içinə,
Taksimdə dənə gələrlər.

O, pəpıllı, bu, kəkıllı,
Bu cücə də beçəsidi.
Nazlanıb gəzən quşların
Taksim gündüz küçəsidi.

Oğlum göndərən sovqatı
Səpib yəmlədim quşları.
Bir ovuc dənənin başına
Yığıb cəmlədim quşları.

Akif ƏHMƏDGİL

Çanaqqala, bağışla, mən Şuşadan gəlmişəm

Çanaqqala savaşının 100 illiyinə

Çanaqqala, bağışla, mən Şuşadan gəlmişəm,
Sinən üstə yazıldı qəhrəmanlıq dastanı.
Bilirəm, bağışlamaz tökülən şəhid qanı –
O dastanı unuttum...
Öz yurdunda qaçqınam.
Çanaqqala, bağışla, mən Qaladan gəlmişəm,
Qaytar məni Qalaya – qaytar məni Şuşaya.
Çanaqqala – qalamsan! Göndər məni döyüşə!
Bir zamanlar deyirdin: Çanaqqala keçilməz!
Bəs Xocalı, bəs Şuşa
Necə oldu keçildi?!
Kişilərimi əskildi, adamlarımı kiçildi?!
Ümidlər pərən-pərən, ümidlər sınımış şüşə.
Çanaqqala, bağışla, hüzuruna gəlmişəm.
Başım boyda günahım suçumdan da böyükdür...
Ürək param-parçadır
Qarabağ göynəyindən.
Hüzuruna gəlmişəm,
Gəl keçir toprağından, gəl keçir köynəyindən.
Ver qələbə dərslərini!
Suyundan qat suyuma,
Qanından qat qanıma!
Qalx ayağa, uyuma!
Qoy qaldırım başımı, qoy qarışsın qan tərə!
Mən də deyim son kərə:
Çanaqqala, bağışla, mən gedirəm döyüşə,
Mən gedirəm Şuşaya!..
Günahımı yumağa...

Tapılmır Şuşada açılan güllər

Bu şeiri Qarabağdan millət vəkili seçilən tələbəlik dostum, professor Bəxtiyar Əliyevin adına bağladım. Bir zaman aşuqlar dastan bağladığı kimi! Sadəcə, xatırlatmaq istərdim ki, şeirdə istifadə və istinad etdiyim bir misra — «Bəxtiyar, məni də komsomola yaz!» misrası Səməd Vurğunun «Komsomol poeması»ndan götürülüb

Məni də Qarabağ dəftərinə yaz,
Susmasın şikəstə oxuyan dillər.
«Bəxtiyar, məni də komsomola yaz!»
Könül dəftərində qısaldı bəlkə
Cəlali Humaya apararı yollar.
Nə deyir qayanı sovuran yellər?!

Gözəllər üzərdi Göyçə gölündə,
Çöldə üzən gözəl su sonasımı?
Çöl də gözəlləşir gözəlləriylə –
Baş vurur suyuna gör necə dilbər.
Çilənir üstünə gözəllik suyu –
Bəxtəvər başına yar üzən göllər.

Dağlardan Arana köç edən eli,
Qaçqını, köçkünü düşünək bir az.
«Bəxtiyar, məni də komsomola yaz!»
Bir söylə, mümkünmü bəxtiyar olmaq?!
Bir söylə, nə zaman dönəcək geri
Gözəl Qarabağdan köç edən ellər?!

Kimlər at oynadır Cıdır düzündə?!
Qız-gəlin yol azıb çölün düzündə,
Leylilər əsirdi, qolları bağlı –
Ah-nalə içində qovrulan dillər...
İndi uzaqlarda qum təpəsidi
Bir zaman Məcnuna yar olan çöllər.
Nə deyir qayanı sovuran yellər?!

İndi hardan tapaq Xarı bülbülü?
Yazsaq da Bakının küçələrinə,
Versək də adını, vermir ətrini –
Xəbər yollamışam neçələrinə,
Tapılmır Şuşada açılan güllər!

Məni də Qarabağ dəftərinə yaz,
Susmasın «Heyratı» oxuyan dillər.
«Bəxtiyar, məni də komsomola yaz!»
Ömür dəftərində qısaldı bəlkə
Bizi Qarabağa apararı yollar.

Səfər RZASOYLU

Behişt

Ələkbər Salahzadənin xatirəsinə

...Ağzına su alıb susurdu çay da,
Nə yarpaq dinirdi, nə bir xatirə.
Azıb yarısını yarımcan Ay da,
Qonub bir ağaca baxırdı Yerə.

Çiçək qoxusundan, ulduz sayından
Sükut yelləncəyi hörmüşdü Tanrı;
Sükut yelləncəyi yırğalanırdı –
Gecədən uzaqda yatırdı hamı.

O isə dəlisov, utancaq uşaq...
Onunçun bəlkə də gecə – pəncərə?
Tullanıb getmişdi sözdən də uzaq –
Hər anın ilk sevgi olduğu yerə.

Adam

Açıq qaldı gözləri ölən -
Hələ yaşamaq istəyirmiş kimi.
(Kimsə hüzn dolu sığalla
gözlərini qapadı...)

Nə onun kimi dinəni,
nə susanı, nə güləni vardı
Dünyanın.

Öldü – tək onun gördüyü
rəngləri itdi,

tək onun eşitdiyi
səsləri batdı
Dünyanın.
Qoxusunu çöllərin,
boyasını güllərin
Tək özütək kim duyardı
sədasını sellərin...

Öldü...
Bu dünyanın
yağışından quşunacan,
torpağından daşınacan,
hər şeyindən hər şeyinəcən
bir adamlıq dəyişdi.

...Bir adamlıq dəyişdi aləm.
Bir adamlıq
yetim qaldı Dünya...

Əhməd OĞUZ

Gün var əsrə bərabər

Çingiz Aytmatova

Yağır yayın son yağışı,
Quru ot qoxuyur dünya.
Damır evimiz vaxt kimi
Mis sərnəcə saniya-saniya.

İçimə bir türkü dolur
Köç yolunun daşlarından.
Araba səsləri gəlir
Dünyanın o başlarından.

...Dünyanın o başlarında
Göz döyə-döyə qalmışam,
Gözüm böyüyə qalmışam,
Uğruna çıxdığım köçün.

Yağışına tutulmuşam,
Qatar-qatar arabalar,
üstü çadır arabalar...
Yuxulu yol gedən atlar,
islanmış sürülər, itlər.

Bu damcılar kimi bir-bir,
tıpır-tıpır səs eləyir –
evimizin içindən keçir,
ovcumun içindən keçir.

Neçə illərdi ki,
gedir,
gedir...
Bilmədim, tanıyamadım
O adamlar nəçiydilər.
...Bəlkə köhnə bir dünyanın
geri dönən köçüydülər.

Bu yurd mənim yurdumdu

Bu yurd mənim yurdumdu –
Bu dağlar, bu boran, bu qar...
Üzümü Tanrıya tutdum – perikdi göydəki quşlar.
İçimdə tikan-tikan bir sürgün xəbəri var,
Ayağının ucuna qalxıb məzar daşları.

Başımda duman-duman 400 evin tüstüsü,
Ağ qarda, göy buzda ulayan bir it səsi...
Əridir yağan qarı göz yaşımın istisi,
Sıra-salxım buz bağlamış pəncərə önündəyəm.

Gecikmiş mənim kimi – durnalar qara düşmüş,
Köçüb getmiş elləri,
kim bilir hara düşmüş?..
Dərdi mənim çiynimə,
ünü dağlara düşmüş –
Quş uçmaz, karvan keçməz bu yolları neynirəm.

...Sıra-salxım buz bağlamış pəncərə önündəyəm.
Ayağının ucuna qalxıb məzar daşları –
Nə getməyi bəllidi, nə gəlməyi yolların...
Kimin? – deyə sormayın.
Acı yelindən bəlli –
bu yurd mənim yurdumdu,
bu kənd mənim kəndimdi...

Nodar DUMBADZE

TAMERLAN

(hekayə)

Soğanlıqlı¹ Əli Osman oğlu təsadüfən Tarağayın körpəcə balası Teymurun qıçını sındırdı. Dalınca dabanbasaraq gələn qarayaxa uşaqlardan canını qurtarmaq üçün tolazladığı əl ağacı düz Teymurun dizinə dəydi.

Tarağayın oğlu ağrıdan fəryad qoparır, səsi gəldikcə bağırır, özünü orabura çırırdı. Adama elə gəlirdi ki, onun səsi heç vaxt batmayacaq.

– Başını kəs, bəlkə kiridi, – qonağı Mustafa məsləhət gördü.

– Sən nə danışsan, bədbəxtə yazığım gəlir, – kefi pozulmuş ev sahibi cavab verdi, sonra Teymuru qucağına götürdü, sınımış qıçına alabəzək yaylıqdan möhkəm sarıq vurub eyvana buraxdı.

– Ona bax, gözləri qan çəkib! Əgər böyümək qismət olsa, əlbəttə, axsayacaq, amma çətin ki onun öhdəsindən gələn tapılsın! – Süleyman sözünü tamamlayıb qonağı içəri dəvət elədi.

– Levan! – qışqırtı eşidildi.

– Buyurun, möhtərəm Nutsa! – Nanuli qonşu qadının səsinə tanıdı.

Həyətə əli iri çanta, şagird dəftərləri və qızılgül dəstəsiylə dolu bir xanım soxulub bambuk çardağın kölgəsində yerini rahatladı.

– Möhtərəm Nutsa, hər gün niyə narahat olursunuz, – kiş, lənətə gəlmişlər, – hər gün qızılgül gətirirsiniz, – yox olasız sizi!

¹ Tbilisi yaxınlığında azərbaycalılar yaşayan kənd

– Nə danışırırsınız, – kiş, a toyuq! – narahatlıq nədi, əziz Nanuli! Kiş! Kiş! Bunları hinə salmaq lazımdı, yoxsa göy-göyärtinin axırına çıxacaqlar, cəhənnəm ol, a toyuq!

– Hə, hinə salırıq, lənətə gəlmişlər yenə də yol tapırlar... Kiş! Kiş!

– Quyruqlarını yolub qanadlarını da kəsmək lazımdı, əziz Nanuli, – cəhənnəm ol! Bir bu xoruza bax! Bunun ədasına bax, yaramaz! Gör necə də gözəldi!

– Onlara baş qoşmağa vaxtım var?! – arvadım əlini yellədi.

– Bu həftə çətin vaxtım ola, gələn bazar yatan kimi onları yoluşduraram, – Nutsa dilləndi.

– Kömək eləyin, möhtərəm Nutsa, bizi bu yırtıcılardan qurtarın! – Nanuli yalvardı, dərhal da nəzakətlə xəbər aldı: – Bütün günü məktəbdə yorulmursuz?

– Özü də necə! – Nutsa köksünü ötürdü. – Bir görün nə qədər dəftər var! Onları bir-bir oxumaq, yazı işlərini yoxlamaq lazımdı! Buyur, Tsiklauri yazır ki, iki dəfə iki dörd də eləyir, beş də! Apsiauri artıq dördüncü sinifdədi, zırrama hələ yeddi dəfə beşin neçə elədiyini bilmir! Amma soruşsan, kosmonavt olmaq istəyir!

“Yeddi dəfə beş neçə eləyir? – fikirləşdim. Qızardım. – Bu nə rüsvayçılıqdı! Dayan, dayan! Üç dəfə beş – on beş... on beşlə on beş – otuz... Daha bir – yeddinci beşlik qaldı... Otuz, üstəgəl yeddinci beşlik – otuz beş... Yeddi beşlik alınır... Bəlkə beş yeddilik? Dəli olmaq olar! Yox ey, yeddilik yox! Otuzla beş – otuz beş eləyər!..”

Alnımın soyuq tərini silib həyəət çıxdım.

– Siz belə narahat olmayın, möhtərəm Nutsa, vaxtı gələndə sizin Apsiauri hər şeyi gözəl hesablayacaq.

– Oy, Nodar Vladimiroviç! Salam! Necəsiniz? Tfu-tfu, göz dəyməsin, indi əvvəlkindən yaxşı görünürsünüz! Gizlətməyin yeri yoxdu, keçən dəfə burda hamımız qorxduq ki...

– Təşəkkür eləyirəm, möhtərəm Nutsa, indi özümü pis hiss eləmirəm...

– Allah sizə ömür versin... Hə, indi gedim. Bazar günü, əziz Nanuli, sizin toyuqlarla məşğul olaram.

– Sağ olun, sağ olun, möhtərəm Nutsa. Yaxşı yol!

Qonaq durub həyətdən çıxdı, doqqazı arxasınca ördü.

Onun haqqında xoşagəlməz şeyiələr dolaşırdı, amma Tamerlan elə də şəhəvətli əxlaqsız deyildi. Tarağayın oğlunun həyatını cəmi on iki arvad nəşələndirirdi. Əmirilər, xanlar, şahlar və sultanlardan özgə kim bu qədər hərəm saxlayardı? Tamerlanın cəmi on iki arvadı vardı – günəş üzlü, təsvirəgəlməz gözəllərdilər, amma cəmi on ikicə dənəydilər. Səkkizi xalis gürcü cinsiydi, Pasanauri bazarından almışdıq; doqquzuncunu uruslar məmləkətindən Nina Kuropatkina gətirmişdi; onuncusu Kiyev getmanı Yana Kuritsanın varisiydi; on

birincisi monqol cinsinin ömrünü uzatmaq məqsədilə uzaq Çində əldə edilmiş iri döşlü, uzun boyunlu gözəlçə De-Da-Liydi; on ikincisi isə Hokkaydo adasındakı yapon samuraylarının törəməsi, miniatür, olduqca mütənəşib bədənli, qəşəng və çəpgöz Si-Si-Liydi¹.

Vəssalam. Ömrünün axır gününəcən Tamerlanın bunlardan başqa arvadı olmayıb, ayrısını almaq fikrinə düşməyib də; istəsəydi, qüdrətli Tamerlanın şəhvəti qarşısında kim duruş gətirə bilərdi?!

Amma həqiqətdə türkləşmiş monqol şeytanının qanıçən əxlaqı vardı! Onu da deyək ki, bu axsaq gavur, gəlmə məxluc qansız-qadasız naz-nemət, qızıl-mirvari içində üzən on iki günlük məxlucdan ibarət cah-calallı hərəmxananın yiyəsi ola bilməzdi.

O, qonşu məmləkətlərin on hökmdarından və sərkərdəsindən dördünü qırdı, büsbütün yerlə yeksan elədi. Dava meydanında dördünün başından tacı öz əliylə qopartdı, sonra balaca vaxtı sınımış ayağında parıldayan iri, tiyə kimi iti caynağıyla qarınlarını rəhmsizcəsinə dağıtdı, devrilmiş rəqiblərini toz-torpağa bulaşmış içəllətiləriylə gözlərində Allah işığı sönənəcən qovdu.

İndi Tamerlanın düşərgəsi Araqvi dərəsində salınmışdı; o, sevimli arvadlarının əhatəsində, firuzəyi rəngli ipək çadırının qabağında, Gürcüstan günəşinin ılıq, mehriban saçaqları altında gələcək qanlı çarpışmaların intizarını çəçə-çəkə nazlanırdı.

Həmin bazar Saquramodakı evimə bəzi şəxsi və ictimai işlərini yoluna qoymaq üçün populyar rus şairi² qonaq gəlmişdi. Günortayacan İlya Çavçavadzenin malikanəsinin həyətinə gəzişə-gəzişə dünya ədəbiyyatının altını üstünə çevirdik...

Nanuli nahar süfrəsini bambuk çardağı altında açmışdı. Rus dostum “Odessa”nın vurğunuydu, indi bu gözəl içkini ləzzətlə içirdi, mənə həkimlərin xüsusi mərhəməti sayəsində çex pivəsindən bir-iki qurtum aldım.

Birdən iri xoruzumuz masanın üstündə peyda oldu. Mən adət elədiyimə görə buna fikir vermədim, amma qonağım təəccübündən dik atıldı. Xoruz onu nəzərdən keçirib mənə sarı döndü: “Bu kimdi?”

– Dostum, rus şairi Yevgeni! – Qonağı xoruzla təqdim elədim.

Xoruz ona bir də baxıb qanadlarını elə bərk çırpdı ki, kağız salfetlər bəyannamələrsayaq havada uçuşdu, buna məhəl qoymayan xoruz boğazını uzadıb var səsilə banladı, sonra yenə gözlərini mənə dikdi, Yevgeniyə işarə eləyib göz vurdu: “Bir ona bax!” – Elə bil onun bütün əsərlərini əzbər bilirdi; sonra dana ətindən çəkilmiş kababın ən iri, ən yağlı tikəsini boşqabdan götürüb masanın üstündən yerə atıldı, asfalt salınmış yolla axsaya-axsaya çıxıb getdi.

– Bura bax, bu kimdi? – özünü itirmiş qonağım soruşdu.

¹ Gürcüca “dedali” toyuq, “sisili” cücə deməkdir.

² Məşhur rus şairi Yevtuşenko nəzərdə tutulur.

– Tamerlan, – deyib pivədən bir qurtum aldım.
 – Kim?
 – Dedim də, Tamerlan!
 – Adamyeyəndi, nədi?
 – Bütün tiranlar və diktatorlar kimi, – xoruzun acgözlüyünə haqq qazandırdım.
 – Topal olmasaydı, mən o çıxırqanı Şalyapın adlandırardım, – qonağın səsində həsəd duyuldu.
 – O da düzdü, Şalyapınə daha çox oxşayır, təbii ki, Mefistofel rolunda, amma neyləmək olar, topaldı... – mən razılaşdım.
 – İlahi, necə də gözəldi! – qonaq heyrətlə dilləndi. – Tamerlan haqqında Qoqla¹ necə deyib?
 – “Qoy məhəbbət məni Tamerlanın qılıncı kimi çapıb parçalasın”, – misranı söylədim.
 Tamerlansa günəşin şəfəqləri altında göyqurşağının bütün rənglərinə çalan libasında qızıl taclı başını dik tutub, fəvvarə kimi bərq vuran uzun quyruğunu dikəldib, məsud, vüqarlı görkəmlə yanını basa-basa hərəmxanasına – gözəl, sevimli arvadlarının yanına qayıdırdı.

Tamerlan o gecəni hərəmxanada keçirdi. Gözəl arvadlarını doyunca əzizlədi, hər birinə nəvaziş göstərdi, sahiblərinin qüdrəti və böyüklüyü haqqında onların üzü göyə söylədikləri nəğmələri təşəkkür əlaməti kimi dinlədi.

Xoşbəxt gecəydi!.. Tamerlan yenicə şirin yuxuya getmək istəyirdi ki, çadırın zülmətini iri, gözəgörünməz bəbəyin bəyaz şüaları yardı. Şüa çadırın divarlarını axtarıb dilləndi: “Burdadılar!” – Sonra söndü.

Tamerlanın ürəyi düşdü. “Gözümə görünüb”, – fikirləşdi. Amma qəlbini xoşagəlməz öncəduyum bürüdü, gözlərini yuma bilmədi. Bəyaz şüa yenidən parıldadı, çadırın divarlarını bir də dolaşub yox oldu. Sonra şüa hardasa həyətdə göründü, Tamerlan kiminsə səsini eşitdi:

– Burdadılar, şüvüllərin üstündə yatırlar. Sən əlində fənər qapıda dur, buraxma, mən hamısını bir-bir tutacam.

– Yaxşı, amma tez qurtar, yatmaq istəyirəm, – başqa səs cavab verdi.

Sonra da elə bir hadisə baş verdi ki, onu nə təsvir eləmək, nə söyləmək mümkündür. Çadıra soxulan kimsə iri əliylə Tamerlanı qamarladı, qoltuğunun altında sıxıb qeyzlə dəbdəbəli libasını soyundurmağa, quyruğunu – Tamerlanın xüsusi qürur duyduğu, bütün aləmin də həsəd apardığı o gözəl quyruğunu yolmağa başladı.

Tamerlanın ürəyi dayandı, nəfəsi tutuldu. Sonra pipiyi göyərdi, gözləri qanla doldu. Əgər dözülməz ağrı olmasaydı, baş verənləri səfeh yuxu kimi qəbul eləyərdi. Amma təəssüf ki, bu, yuxu deyildi! Üstəlik, həmin iri, güclü əl

bir qəqiqədən sonra onu – azca nəfəsini dərməmiş, yarıçılpaq Tamerlanı çadıra tulladı, zərblə divara dəyən Tamerlan ikinci səsi eşitdi:

– Sən neylədin, ana? Axı bu, Tanmerlandı!

– Hə? Niyə vaxtında demədin, fənəri sən tutursan axı! Bu qaranlıqda necə ayırd eləyim Tamerlan hansıdı, Çingizxan hansı? – əsas divantutanın səsi cavab verdi.

“Necə? Bütün bunlar səhv üzündən, kiminsə diqqətsizliyinə görə başıma gəlib?!” – bədbəxt Tamerlan az qaldı huşunu itirsin, amma sonra baş verənlər gözlədiyi bütün pislikləri kölgədə qoydu: həmin güclü əl təzədən çadıra soxuldu, bu səfər də arvadların canına düşdü.

Cəhənnəm əzabı düz yarım saat çəkdi. Rəhmsiz əl Tamerlanın zərif, mehriban, gənc arvadlarının libaslarını, alt paltarlarını soyundururdu. Səsküydən, qaqqıltıdan, sızıltıdan, iniltidən çadırın divarları titrəyirdi. Tamerlan iki dəfə arvadlarına havadarlıq eləməyə cəhd göstərdi, amma hər dəfəsində elə dürtmə yedi ki, fikrindən əl çəkməli oldu, taleyinə boyun əyib çadırın küncünə qısıldı.

– Buna bax, gör bu gic toyuq əlimi necə dimdikləyir! – Cəza verən əlin sahibi qəzəblə dilləndi, De-Da-Linin büzdümündən axırıncı lələyi qoparıb onu çadırın altına tolazladı.

Araqvi dərəsi üzərində zülmət və qatı sükut hökm sürürdü.

– Nodar, bir ora bax, gör Nutsa nə oyun çıxarıb! – Nanuli məni çağırıb yolunmuş toyuqları göstərdi. – Heç olmasa yazıq xoruza rəhmi gələydi! – o, həyətin bir küncündə büzüşmüş Tamerlana baxa-baxa gülüşünü zorla saxlayırdı.

– Doğrudan da pis çalışmayıb... – mən də gülümsündüm.

– Görünür, qaranlıqda toyuqla xoruzu ayırd eləyə bilməyib. Eybi yoxdu, bir müddət sonra əvvəlki kimi gözəl olacaq.

Qadınlar bədbəxtliklərə kişilərdən tez alışırlar.

Deyəsən, quşlar aləmində də belədi. Sonrakı gün Tamerlanın arvadları utanıb qızarmadan çadırdan eşiyə çıxdılar, elə bil, heç yolunmamışdılar. Deyəsən, hətta geyimlərindəki dəyişiklik xoşlarına da gəlmişdi – hər halda özlərini çəkə-çəkə gəzişirdilər.

Sürücüm Tristanla mən yalnız üçüncü gün fərqi vardıq: Tamerlan hindən çıxmırdı. Tristan Tamerlanı zorla həyəət qovdu. Elə həmin məqamda da möcüzə baş verdi: arvadları öz hökmdarlarına sarı baxmadılar. Tamerlansa nə dənə, nə suya yaxın getdi. Tristan hinin qapısından aralanan kimi Tamerlan ora cumub qaranlıq küncə soxuldu. Hinə baş çəkdim, mənə elə gəldi ki, Tamerlan zar-zar ağlayır.

– Ona nə olub? – Tristan soruşdu.

– Xanımlardan utanır!
– Eh, siz də söz danışdınız! – Tristan əlini yellədi.
– Sənə deyirəm ki, utanır, ya da özünü təhqir olunmuş sayır.
– Artıq iki gün keçib, hələ yadından çıxarmayıb?! Necə olsa, xoruzdu axı.
– Görünür, unuda bilmir. Bilirsən, onların arasında da bu cür qürurluları var...

Tamerlan mənim gözlədiyimdən də məğrur imiş: beş gün hindən çıxmadı. Altıncı gün mən pomidor ləkini sulayanda kiçik nəvəm Levan qaça-qaça gəldi, tələsə-tələsə dilləndi:

– Baba, Tamerlan ölür!

Körpənin çənəsi əsir, yanaqlarından göz yaşı axırdı.

Hinə sarı getdim. Yerə uzanmış Tamerlanın gözləri şüşəyə dönmüşdü, tirtir əsir və... gözləyirdi.

– Ona kömək elə, babacan! – Balaca Levan yalvardı.

...Tamerlan uzanıb gözləyirdi.

Təəccüblənməyin: Tamerlanın gözlərində nə yalvarış, nə qınaq, nə də lənət gördüm – o gözlərdə yalnız arzuladığı ölümün intizarı vardı.

1982-ci il iyulun 14-də, günortadan xeyli keçmiş – saat 6-da Tamerlan canını tapşırırdı...

Yüz minlik ordu qəflətən vəfat etmiş Günəş timsallı əmirini Səmərqəndə, son mənzilə yola salırdı.

Atlardan enmiş minlərlə süvari yəhəri alınmış, lacivərd ipək çulla örtülmüş löhrəm atların yüyənindən tutub matəm içində gedirdi. Əmirin arvadları – üz-gözünü cırıq-cırıq eləmiş, ağ kəfənə bürünmüş üç yüz ayaqyalın arvad hökmdara ağı deyirdi. Onlardan on iki ən sevimlisi on iki qara qulun çiyində gedən qızılı parçaya bürünmüş gümüş tabutun arxasınca dizin-dizin sürünürdü – həmin on iki sevimli xatunu Tamerlanla birgə məzara gömməli idilər...

Salnamələr belə deyir.

Onlara inanmayın!

Nə yüz minlik qoşun, nə də üz-gözünü, sinəsini cırıq-cırıq eləmiş üç yüz arvad vardı. Qızılı parçaya bükülmüş tabut da yoxdu.

Qəzetə bükülüb sellofan torbaya qoyulmuş qanlı tiranı Tristanla birgə vələs ağacının altında basdırdıq. Arvadlarından heç biri öz hökmdarının arxasınca məzara getmək istəmədi. Məzar-filan nədi! Hətta Si-Si-Li hamının qulağı eşidə-eşidə bildirməyi özünə rəva gördü:

– Onsuz da o məndən ötrü çoxdanın ölüsüydü!

– Səsini kəs, yaramaz, Allaha ağır gedər! – mömin Yana Kuritsa boşboğaz Si-Si-Lini dimdiklədi. Vəssalam. Qalanları qəbrə sarı heç baxmadı da.

Amma bir məsələni də mütləq vurğulamaq lazımdı: bilmirəm vicdan əzabı çəkdiklərindənmi – necə olmasa onların əriydi axı – yoxsa təsadüf üzündənmi, ya bəlkə başqa bir səbəbdən, Tamerlan basdırıldığı gün onun dul qalmış arvadlarından heç biri yumurtlamadı.

*Gürcü dilindən tərcümə edən:
Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI*

Redaksiyadan:

Böyük gürcü yazıçısı Nodar Dumbadze (1928-1984) Tiflisdə doğulub, Qərbi Gürcüstanda böyüyüb. 1950-ci ildə Tbilisi Dövlət Universitetinin İqtisad fakültəsini bitirib, bir neçə il universitetdə laborant işləyib.

Yaradıcılığa erkən yaşlarından başlayıb, 1957-ci ildən həyatını bütünlüklə ədəbiyyata həsr edib, ədəbi nəşrlərdə və "Gürcüstanfilm" kinostudiyasında çalışıb. Onun qələmə aldığı hekayələr, "Kukaraça" povesti, "Mən, nənəm, İliko və İllarion" (1960), "Mən Günəşi görürəm" (1962), "Günəşli gecə" (1967), "Darıxma, ana!" (1969), "Ağ bayraqlar" (1973), "Əbədiyyət qanunu" (1978) adlı romanlar təkcə Gürcüstanda yox, dünyanın bir çox ölkələrində şöhrət qazanıb. N.Dumbadzenin ssenariləri və əsərləri əsasında "Gürcüstanfilm" kinostudiyasında "Mən, nənəm, İliko və İllarion" (1963), "Mən Günəşi görürəm" (1965), "Uğurlu yol" (1973), "Çağırış" (1973), "Kukaraça" (1982), "Ağ bayraqlar" (1990), "İt" (2013) filmləri çəkilib.

Nodar Dumbadze əsərlərinə görə Lenin komsomolu mükafatına (1966), Şota Rustaveli adına Gürcüstan Dövlət mükafatına (1975), Aleksandr Fadeyev adına medala (1973) və Lenin mükafatına (1980) layiq görülüb.

Niyazi MEHDİ

fəlsəfə elmləri doktoru

Avropa və müsəlman Şərqi – sualların metodologiyası

Sualların paradiqmasından

Amerikan filosofu Süzann Lanqer ünlü Uaythedə söykənərək göstərirdi ki, fəlsəfə tarixinin hər dönəmini hansı suala cavab verməsinə görə portretləşdirmək olar. Yəni hər aşama bir sorunun oxu ətrafında fırlanır. Beləcə, «Dünya nədən yaranıb?» sorusu Əski Yunanıstanda «Sudan», «Havadan», «Oddan» kimi cavab variantlarını ortaya çıxarmaqla Falesin, Anaksimenin və Heraklitin fəlsəfələrini törətmişdi.

«Müsəlman Doğusu nədən geri qalıb» sualına da bu yöndən baxmaq gərəkdir. Sorunun belə qoyuluşu 19-cu yüzilin ortalarından Azərbaycan, Türkiyə, Tatarıstan düşünələrinin öz millətini, mədəniyyətini, dinini necə düşünmək məsələsinə dürlü deyimlərdən, diskurslardan açılan paradiqmalar və hətta psixoloji hallar vermişdi. Bu paradiqmalardan birinin açımı «geridə qalmışlar/irəli çıxmışlar» düsturunda idi ki, ulusları, kulturləri, dinləri ikişər qarşıdurumda öz biçimində düzmüşdü. Mirzə Fətəlinin, Mirzə Cəlilin, Sabirin, Əli bəy Hüseynzadənin, Ağaoğlunun, Məhəmməd Əminin düşüncə biçimlərinə, tekstlərinə bu qarşıdurmanı götürün, yerdə «heç nə» qalmayacaq. Paradiqmaları tekstlərdən götürəndə həmişə darmadağın olmuş fraqmentlər alınır. Paradiqmaların qoparılmasının belə sonuclanması hər yerdə – yaponlarda da, amerikalılarda da, ingilislərdə də oxşardır.

Göstərdiyimiz durumun psixoloji yönü 19-cu yüzildən bu yana müsəlman türklərin, eləcə də farsların və ərəblərin irəli çıxmış mədəniyyətlər qarşısında əskiklik kompleksi duyması olmuşdu. Bu kompleks biz azərbaycanlıları bütün sovet dönəmi boyu, elə indi də izləməkdədir.

Müsəlman kompleksinin köklərindən

Bütün kultürlərdə şübhə, narazılıq tənqidin baş itələyicilərindəndir. «Narazıyamsa, deməli, ağıllıyam», «şikayət edirəmsə, deməli, sağlam düşüncəliyəm» düsturu kultürlərin tarixi üçün universal deyilsə də, hər halda bəzi dönəmlər üçün paradiqmatikləşmişdi. Ancaq axı Avropada Dirçəliş (İntibah) dönəmində narazılığın tam tərsi baş vermişdi: bu dönəmin titanları öz dövrləri ilə öyünməyə başlamışdılar. Bu onu göstərir ki, «narazıyamsa, deməli, ağıllıyam», «şikayət edirəmsə, deməli, sağlam düşüncəliyəm» düsturunun işləmədiyini dönəmlər də olur.

Ortaçağ müsəlman dünyasında narazılıq, şikayət vardı, ancaq bu, sultanlardan, əmirlərdən (Füzulinin «Şikayətnamə»sini yada salın), Zamandan idi və heç kim ağılna da gətirmirdi ki, narazılığını Avropa, Çin, ya Hindistandan geri qalmaqdan çıxarsın. Müsəlman Doğusunun kafirlər kimi qavradığı dünya qarşısında heç bir kompleksi, paxıllığı yox idi. Tərsinə, onlara yuxarıdan aşağı baxırdı. Müsəlman Doğusu bütün yerdə qalan dünyadan özünü elə uca tuturdu ki, səyyahlar «Hinddə və Sindhə» hansısa uğurdan xəbər verəndə heç kim eskilmirdi. Normal halında paxıllıq, axı, zəifin, əli çatmayanın xəstəliyidir.

Paxıllığı və kompleksi biz heç «Kitab-i Dədə Qorqud»un oğuzlarında da görə bilmərik. Əvəzində U.Montqomeridən oxumaq olar ki, müsəlman Doğusu ilə görüşəndə məhz avropalılarda ciddi kompleks yaranmışdı. Müsəlman dünyasının texniki uğurları daha böyük idi. Burada varlılar üçün yaxşı, təmtəraqlı, bər-bəzəkli əylənmək, kef çəkmək imkanları daha yüksək idi. O ki qaldı müsəlman hərbinə, bu məsələdə də xristian dünyasının üzvü ağ deyildi. Yalnız sonralar, normanlar göstərəndə ki, ərəblərdən pis vuruşmurlar və Səlib yürüşlərinin uğurları ortaya çıxanda xristian kompleksi zəiflədi.

Bu yerdə Montqomeriyə əlavə edək ki, «Avropa» sözü yunanlardan gəlsə də, çağımızda azman gücü və populyarlığı olan «Avropa» ideyası məhz xristian kompleksinin məhsulu olmuşdu. Avropa ulusları müsəlman dünyası ilə konfrantasiyada özlərini həmin ideyada birləşdirib sonra da o ideyanı gücləndirə bilmişdilər. Bu anlamda Avropa Avropaya görə müsəlman dünyasına borcludur. İndi isə müsəlman Doğusu Avropa (Batı) ilə konfrantasiyada özünü güclü etmək və deməli, irəliləmiş müsəlman Doğusu idealına çatmaq üçün Avropaya borclu olmaq taleyini yaşayır.

İrəliləmənin səbəbləri üzrə axtarışlardan

İrəlidə söylədiyimiz paradiqmatik sualdan məntiqi olaraq dürlü cavablar çıxmışdı, lap qədim Yunanıstanda Falesin, Heraklitin və başqalarının variantdan varianta keçməsi kimi. Əgər Batını və Doğunu «irəlidə olan/geridə olan» biçimində düzürsənsə, üz-üzə qoyursansa, təbii, növbəti sual belə olur: nədir geriləyin səbəbi, nədir irəliləmənin səbəbi?

Bütün Doğu islahatları, məsələn, Meydçi, Tənzimat islahatları Avropanı güclü edən səbəblərdən ən əsaslarını taparaq onları götürmək istəyib. Bütün Azərbaycan modernləşmə ideoloqları, elə «modern» («müasirləşmə») terminindən də göründüyü kimi, hər yeni gələn çağın çağırışlarına (ingilislərin «challenge», rusların «вызов» sözü mənasında) cavab tapmağı Batının irəli çıxmasının səbəbini bilmək kimi görüblər.

Onu da deyək ki, kulturologiyada haqqında danışdığımız paradıqmanı taxtdan salan ideyalar da var və onların işığında Batı ilə Doğu başqa ilişkilərdə görünür. Məsələn, ünlü alim Yuri Lotman göstərir ki, Maarifçilik baxımından bir Mədəniyyət Etalonu var və ayrı-ayrı mədəniyyətlər bu Etalona yaxınlaşmaları və ondan uzaqda qalmaları baxımından sıraya düzülür. Sonra isə Hegelin də gəlişdirdiyi bu sxemi Lotman elə sxem kimi də sadələşdirilmiş sayır.

Həmin sxemə qarşı qoyulan Dünya Mədəniyyəti ayrı-ayrı məqsədlər üzrə «ixtisaslaşmış» cürbəcürlüklər mozaikasında açılır.

Göründüyü kimi, Batı və Doğu problemini qoyub, «nədən Doğu geridə qalıb» sualını vermək yeni deyil və minlərlə parlaq və az parlaq cavablar ortaya çıxarır.

Müsəlman dünyasına yeni bir sual

Biz isə bu yazıda sualı başqa cür qoyarıq. Avropanın irəli çıxmasına səbəblər kimi Avropada fərdiyyətçiliyin, azadlığın, kapitalizmin yaranmasını göstərirlər. Bax bu kontekstdə sual çıxır: Məcnun və Şeyx Sənan simvollarının populyarlığı, dini təriqətlərin zənginliyi müsəlman Şərqi üçün fərdiyyətçiliyin yad olmadığını göstərir. «Ən əl Həqq» deyən təsəvvüf müdrikləri düşüncə özgürlüyünün Doğuda sevildiyinə tanıq verir. İslam şəhər dinidir və Avropanın gəlişməsinin «motoru» kimi göstərilən şəhər dünyasının burada da güclü olduğunu anladır. Tacir simvolunun müsəlman mentalitetində gücü kapitalizm ideyasına qulluq edən başlanğıclardandır. Səyyah simvolunun sevimli olması isə hərəkət, informasiya əldə etmək azadlığına güclü örnəkdir. Sual çıxır: nədən Avropanı gəlişdirən fərdiyyətçiliyin, kapitalizmin, azadlığın belə güclü başlanğıclarına sahib olan müsəlman Doğusunda həmin başlanğıclar Avropadakı kimi açıqlı yeni situasiyalar yaratmadı?

“Beyin hücumları” üçün dartışma bəndləri

Bütün bu söylədiklərimizdən sonra «Beyin hücumları» aparən dartışmalar üçün aşağıdakı sualları qoymaq istərdik:

– «Müsəlman Doğusu nədən geri qalıb» sualı nə dərəcədə düzgün və verimlidir?

– Dünyadakı mədəniyyətləri müxtəlif mənəvi və sosial-iqtisadi vəzifələrə köklənmiş cürbəcürlüklər kimi mozaikləşdirmək olarmı? Olarsa, müsəlman mədəniyyətinin öhdəsində duran vəzifələr nə olmuşdu və bu yolda o, nələr əldə edə bilməmiş, uğursuz olmuşdu?

– Nədən Avropanı Avropa edən başlanğıclar müsəlman Doğusunda güclü təmsil olunsa da, ssenari Avropadakı yöndə getməmişdi?

– Nədən Çində və Yaponiyada Batıdan gerilik total özünüifşaya, özünüpisləməyə gətirib çıxarmamışdı? Tərsinə, Çində Ti-Yonq çağırışını (Çini bilmək, Batıdan isə praktiki təcrübəni götürmək), Yaponiyada isə Vakon-Yosey ideolojisini (Yapon ruhu, Batı texnikası) ortaya çıxarmışdı?

– Nədən erməni və gürcü mentalitetində «biz onlardan geri qaldıq» kompleksi fundamental olmadığı halda azərbaycanlılarda erməni və gürcü bacarıqlarını, uğurlarını göstərən paxıllıq var? Və nədən bu paxıllıq, bu mazoxistik özünüifşa azərbaycanlı mentalitetinin göstəricilərindən birinə çevrilmişdir?

V Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumundan qısa müsahibələr

“Multikulturalizm” jurnalının V Bakı Beynəlxalq Forumunun işini izləyən əməkdaşı fasilələrdə bəzi forum iştirakçılarından qısa müsahibələr alıb. Həmin müsahibələri sizə təqdim edirik:

Yeva-Maria Aux – (Almaniya)
*Humboldt adına Berlin Universitetinin
Azərbaycan tarixi kafedrasının müdiri*

– **Azərbaycanla Almaniya arasında dostluq əlaqələrinin səviyyəsi barədə nə deyə bilərsiniz?**

– Azərbaycanda alman izləri keçmiş zamanlara gedib çıxır. Almanların burada sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşaması Azərbaycanda ta qədimdən tolerant mühitin olduğuna bariz nümunələrdən biridir. Almanlar bura gəldikləri ilk zamanlarda daha çox Azərbaycanın Şəmkir, Göygöl bölgələrində məskunlaşdılar. Onlar yerli əhali ilə qaynayıb-qarışdı, mədəniyyət mübadiləsi ediblər.

Bildiyiniz kimi, Prezident İlham Əliyev Cənubi Qafqazda alman yaşayış məskənlərinin salınmasının 200 illiyi münasibətilə sərəncam imzalayıb. Bu sərəncamın Azərbaycan-Almaniya dostluq münasibətlərinin möhkəmlənməsində çox böyük əhəmiyyəti var. Biz almanların Azərbaycanda necə bir şəraitdə yaşadığını birlikdə tədqiq etməliyik. Bu, çağdaş dünyada tolerant mühitin yaradılması, bizdən sonra gələn nəsillərin sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşaması üçün bir nümunə olar.

Aleksandr Nesterov – (Rusiya) Ural Federal Universitetinin İctimai və Siyasi Elmlər İnstitutunun Avropa tədqiqatları kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Yekaterinburq filialının icraçı direktoru

– Bu gün bütün dünya xalqlarının ehtiyac duyduğu multikulturalizmin mahiyyətini qısaca olaraq oxucularımıza izah edərdiniz.

– Multikulturalizm bir termin kimi yaşadığımız əsrdə çox geniş yayılıb. Bu dəyər tarix boyu mövcud olub, amma zaman-zaman başqa istilahlarla adlandırılıb. “İnsan oksigensiz yaşaya bilməz” fikri indi heç bir savadlı adama yenilik kimi görünmür. Amma oksigenin varlığı kəşf olunana qədər də insanlar onun adını bilmədən oksigenlə nəfəs alırdılar. Multikulturalizm də eləcə – bu termin ortaya çıxana qədər bir dəyər kimi mövcud olub. Qədimdə insanlar yeni yaşayış məskənlərinə köçür, başqa mədəniyyətlərlə qarşılaşıb və öz mədəniyyətlərini yad təsirlərdən, məhv olmaqdan qorumağa çalışırdılar. Bax elə o zamanlardan multikulturalizm – yerli əhəlinin gəlmə əhəliyə, onun mədəniyyətinə münasibəti ortaya çıxmağa başlamışdı.

– Tez-tez belə fikirlər səslənir ki, multikulturalizm Avropada artıq bir dəyər, həyat tərzini kimi öz ömrünü başa vurmaqdadır. Bu fikrə münasibətinizi bilmək istərdik.

– Avropada multikultural dəyərlər hələ ki qorunur. Ancaq ora köçən miqrantlar özlərini Avropa qanunlarından kənarında görməyə çalışırlar ki, bu zaman bəzi problemlər meydana çıxır.

Birgit Vaysgerber – (Almaniya)

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Drezden filialının icraçı direktoru

– Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Drezden filialında görülən işlər barədə oxucularımıza qısa məlumat verməyinizi xahiş edirik.

– Bu yaxınlarda Mərkəzin Drezden filialında “Azərbaycan möcüzələri” adlı tədbir keçirdik. Tədbir iştirakçılar tərəfindən böyük maraqla qarşılandı. Biz bu tədbiri Azərbaycanın müstəqilliyə qovuş-

masının 25 illiyinə həsr etmişdik. Qarşıda bu səpkili başqa tədbirlər də keçirəcəyik.

– **Almaniyada Azərbaycan mədəniyyətinə maraq hiss edilirmi?**

– Almaniyada, o cümlədən fəaliyyət göstərdiyimiz Drezden şəhərində Azərbaycana, onun mədəniyyətinə böyük maraq var. Ölkənin mədəniyyəti, incəsənəti, həyat tərzi ilə tanış olan yerli əhəlinin sözün yaxşı mənasında necə təəccübləndiyini dəfələrlə görmüşəm.

Hassen Şalqumi – *(Fransa) Dransi Məscidinin imamı və Fransa İmamları Konfransının sədri*

– **Əvvəlcə Azərbaycanla bağlı təəssüratınızı bölüşməyi xahiş edərdik.**

– Azərbaycanda çox güclü multikultural və tolerant mühit var. Mən bunu öz gözlərimlə gördüm. Və bu, əsla yuxu deyil, həqiqətdir.

– **Bu yay Fransada törədilmiş və onlarla günahsız insanın ölümünə səbəb olmuş məlum terror aktından sonra orada yaşayan müsəlmanlara, ümumən islam dininə münasibət necədir?**

– Avropalıların 70 faizi müsəlmanlara inanmır, bizdən qorxur. Məlum terrordan sonra insanlarda islama qarşı xof yaranıb.

– **Avropada müsəlmanlara qarşı fobiyanı aradan götürmək, islamın terror dini olmadığını göstərmək üçün hansı işləri görməyə ehtiyac var?**

– İlk növbədə bu cür konfranslar, forumlar təşkil edilməlidir. Ayrı-ayrı ölkələrdən müxtəlif dini icma və konfessiya nümayəndələri dəvət olunmalı, müzakirələr aparılmalı və sübuta yetirilməlidir ki, müsəlman olmaq heç də terrorçu olmaq demək deyil. Multikulturalizmin Azərbaycan modeli eynilə Fransada da tətbiq edilməlidir. Daha sonra müsəlmanlar özləri terrora yox deməli, terror çağırışlarına cavab verməməli, baş verən qanlı olayları tənqid etməlidirlər. Bunlarla yanaşı, bəzi dövlətlərin terror təşkilatlarına maliyyə ayırmasının qarşısı alınmalıdır. Nəhayət, möminləri dinləməklə – təbii ki, söhbət əsl möminlərdən gedir – dini həqiqətləri onlardan əxz etməklə islamın gerçək mahiyyəti öyrənilməlidir. Sadələdiqlərimlə bərabər sufizmi, təsəvvüfü yaymaqla da insanların islama və müsəlmanlara neqativ münasibətini dəyişmək olar.

Söhbətləşdi: Ülkər ƏSGƏROVA

“Sönməyən ulduzlar” teatrı – dünən, bu gün, sabah...

Debat

Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun amalı mədəniyyətimizi qoruyub inkişaf etdirmək, onu respublikamızın hüduqlarından kənarda layiqincə təbliğ etmək, unudulmaqda olan qədim və zəngin mədəniyyət ənənələrini həyata qaytarmaq və yenidən inkişaf etdirməkdir. Fond bu məqsədlə özünün “Qayıdış və dirçəliş” proqramı üzrə işləyir. Yaradıcılıq Fondu eyni zamanda xeyriyyəçilik işləri ilə də məşğul olur və bütün səyini, vəsaitini ehtiyacı olan, milli mədəniyyətimizin inkişafında müstəsna xidmətlər göstərmiş qocaman incəsənət xadimlərinə maddi və mənəvi yardım göstərilməsinə yönəlir.

Səhnədən uzaq düşmüş sənət adamlarına ağır keçid dövründə kömək etmək, onların həyat və yaradıcılığına aid işləri təşkil etmək məqsədilə 1992-ci ilin noyabr ayında Yaradıcılıq Fondunun nəzdində “Sönməyən ulduzlar” assosiasiyası yaradıldı. Bu xeyirxah missiyanı çiyinə götürən Əməkdar Mədəniyyət İşçisi Cahangir Aslanovunun fəaliyyəti sayəsində unudulmuş, küsüb-incimmiş kövrək sənətçilərin qəlbində yenidən ümid işığı yandı.

1998-ci ildə Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun (sonradan Azərbaycan Yaradıcılıq Fondu adlandırıldı) sədri Kamal Abdullanın təşəbbüsü ilə fondun nəzdində “Sönməyən ulduzlar” ictimai teatrı yarandı. Teatra rəhbərlik Əməkdar Mədəniyyət İşçisi Məmmədkamal Kazımova tapşırıldı.

1999-cu ildə Səməd Vurğunun “Vaqif” əsəri Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində uğurla tamaşaya qoyuldu. 2005-ci ildən teatrın baş rejissoru tanınmış sənətkar Hafiz Fətullayev oldu. Onun rəhbərliyi ilə “Sönməyən ulduzlar” teatrı 2006-cı ildə Üzeyir Hacıbəylinin “Ər və arvad” operettasını tamaşaya hazırladı. Bir il sonra rejissor başqa bir unudulmuş əsəri – Şıxəli Qurbanovun “Sənsiz” pyesini təqdim etdi.

Sonrakı illərdə Hafiz Fətullayevin “Daşları yığmaq vaxtıdır”, “Təzə ilin köhnə nağılları”, Nazim Hikmətin “Qəribə adam” əsərləri də teatrın repertuarına salındı.

Hazırda “Sönməyən ulduzlar” teatrı Marat Haqverdiyevin “Məhəbbət və şeytan” dram əsəri üzərində məşğələlərə davam edir.

İyun ayında “Multikulturalizm” jurnalının redaksiyasında adıçəkilən teatrın uğurları, qayıqları, problemləri ilə bağlı debat keçirilib. Debatda Əməkdar Mədəniyyət İşçisi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Rafiq Kaşanlı, Əməkdar İncəsənət Xadimi Rafiq Seyidzadə, Əməkdar İncəsənət Xadimi, professor Oktay Babazadə, kulturoloq professor Fuad Məmmədov, rejissor Yusif Əkbərov və Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun sədr müavini Zəmfira Kadırova iştirak ediblər. Söhbətin mətnini nəzərinizə çatdırırıq.

Rafiq Kaşanlı:

– Hörmətli dostlar, hamınıza təşəkkür edirəm, Azərbaycan Yaradıcılıq Fonduna xoş gəlmisiniz. Bu gün müzakirə edəcəyimiz mövzu “Sönməyən ulduzlar” teatrının uğurları, problemləri ilə bağlıdır. Sizin hər biriniz ayrılıqda elə sönməyən ulduzsunuz, ona görə də bu mövzu sizə çox yaxındır.

Yaxşı bilirsiniz ki, 1990-cı illərdə bir çox tanınmış sənətkar ağır duruma düşmüşdü. Problem ondaydı ki, Mədəniyyət Nazirliyinin keçmiş rəhbərliyi Oktay Ağayev, Muxtar Avşarov, Muxtar Maniyev, Məhluqə Sadıqova, Sofa Bəsirzadə kimi neçə-neçə qocaman sənətkarı səhnədən uzaqlaşdırmışdı. Xalq artisti Muxtar Maniyevin gözəl bir sözü var, deyir: “Aktyor balıq kimidir, balıq necə susuz yaşaya bilmirsə, aktyor da səhnəsiz yaşaya bilməz. Aktyoru öldürmək istəyirsinizsə, onu səhnədən uzaqlaşdırın”. Məhz belə bir vaxtda Yaradıcılıq Fondunun (o zaman Mədəniyyət Fondu adlanırdı) sədri Kamal Abdulla çox yaxşı bir təşəbbüslə çıxış etdi və dedi ki, gəlin səhnədən qıraqda qalmış sənət ulduzlarını yığaq ətrafımıza; həm assosiasiya, həm də onun nəzdində “Sönməyən ulduzlar” adlı teatr yaradaq və sübut eləyək ki, bu sənətkarların işığı hələ sönməyib. Belə də oldu. Assosiasiyanın işi benefislər təşkil etmək, incəsənət xadimlərinin gecələrini keçirməklə başladı. Barat Şəkinskaya, Oqtay Mirqasımov və başqaları ilə görüşlər təşkil etdik. Müğənni İlhamə Quliyeva ilə də görüşümüz oldu. Sonra – 1998-ci ildə “Sönməyən ulduzlar” teatrı yarandı. Teatrın işi uğurlu alındı. Bəxtimiz gətirdi ki, ətrafımıza Gülxar Həsənova, Muxtar Avşarov, Muxtar Maniyev kimi sənətkarlar topladılar. Muxtar Maniyev “Vaqif” tamaşasında Qacar rolunda çıxış edirdi.

Soldan sağa: Oktay Babazadə, Fuad Məmmədov, Rafiq Kaşanlı, Zemfira Kadirova

Teatrımız indi də fəaliyyət göstərir. İşlərimiz gedir, ancaq müəyyən problemlərimiz də olur. Hazırda başlıca problem nədədir? Görkəmli aktyorlarımız dünyasını dəyişəndən sonra teatrda boşluq yaranıb. Bu, çox böyük problemdir. Biz Akademik Milli Dram Teatrından, ya başqa teatrdan bura aktyor dəvət eləyə bilmərik, məqsədimiz bu deyil. Biz o aktyorları ətrafımıza yığmalıyıq ki, hazırda işləmirlər, təqaüddədirlər. Əlbəttə, sponsor problemi də var. Teatr tamaşa hazırlayır, ancaq rayonlara getmək, orada çıxış etmək məsələsi gələndə çətinlik yaranır. Sponsor tapmaq da problemdir. Ona görə biz bu gün sizi dəvət elədik ki, fikirlərinizi, təkliflərinizi dinləyək. Daha nə kimi işlər görə bilərik, işimizi hansı istiqamətdə genişləndirə bilərik?..

Rafiq Seyidzadə:

– Rafiq müəllim, hesab edirəm ki, Yaradıcılıq Fondu dediyiniz istiqamətdə böyük işlər görüb. Bütün bu işlərin təşkilində, layihələrin həyata keçirilməsində sizin də böyük zəhmətiniz var. Yaradıcılıq Fondunun fəaliyyəti bu yarınlarda müdafiəsini həyata keçirdiyiniz dissertasiyanızda da gözəl əks olunub...

Bayaq öz aramızda rəhmətlik Oktay Ağayev barəsində danışırıdım. Yaxşı xatırlayıram: 1991-ci il, mən filarmoniyanın direktoru işlədiyim zamanlar idi. Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrına zəng eləyib nə üçünsə Niyazi müəllimi soruşurdum. Gördüm yerində yoxdu, zəng vurdum giriş qapısına. Telefondan tanış səs gəldi: Alo, alo... Dedim, ay Oktay, sənsən? O da mənə tanıdı, dedi hə, hə, mənəm, kəbleyi. Uşaqlıqda bir yerdə böyümüşdük onunla. Ərklə qayıtdı ki, kim olar məndən savayı? Dedim, orda neynirsən? Qayıtdı ki, burda qarovulçu işləyirəm. Elə bil qaynar su tökdülər başıma – necə yəni qarovulçu?! Axı mən Oktayı Moskvada, Kremlin Qurultaylar sarayının səhnəsində görmüşdüm! Biz onun adını tutub getmişik Moskvaya. SSRİ Mədəniyyət naziri konsert gədəgədə zalda ucadan qışqırırdı ki, Oktay, Yamaykanı oxu! O vaxtlar konserti Oktay bağlayırdı bizim qastrol səfərlərimizdə. Hələ Müslüm yox idi səhnədə, 60-cı illər idi. Biz 1961-ci ildən başlamışdıq bir yerdə çalışmağa. O dövrdə Oktay SSRİ-də ən məşhur müğənnilərdən biri idi. Elə sənətkarı təqaüdə çıxarmaq... Zəng elədim nazirə ki, sabah bunu camaat bilsə, nə deyər? Oktayı tezliklə əvvəlki işinə bərpa elədilər.

Demək istəyirəm ki, yaşlı sənətkarların işlə təmin olunması problemi əvvəllər də aktual olub, bu insanları məhv eləmək olmaz. İndi biz özümüz də o yaşa çatmışıq, gənclikdə həyatı necə duyub seviriksə, indi də elə duyuruq, sevirik.

Rafiq Kaşanlı:

– “Sönməyən ulduzlar” teatri Azərbaycanda yeganə ictimai teatrdır. Artıq teatrımızda iki-üç nəfər sönməyən ulduz qalıb: Raziyyə Şirinova, müğənni Səmayə Hüseynova, bir də Firuz Xudaverdiyev. İndi teatrda boşluq yaranıb, biz də qalmışıq belə. Biz neyləyək? Rafiq Əzimov, Ramiz Məlikov kimi Xalq artistləri sabah təqaüdə çıxsalar, sözsüz ki, biz onları da cəlb edəcəyik teatrımıza. Amma indi buna gücümüz-imkanımız çatmır. Oktay müəllim

tanınmış rejissorumuzdur. Onun Lütfi Zadə, Toğrul Nərimanbəyov, Ələkbər Məmmədov haqqında filmləri var. Mən kompliment demirəm, Oktay müəllim, siz – televiziyanın cikini-bikini bilən bir rejissor – niyə qırağa qalmısınız? Bu cür mütəxəssisləri “yaşlı” adıyla qırağa atmaq olmaz. Düşünürsən: necə eləyək ki, bu problemin həllinə nail olaq?

Oktay Babazadə:

– Burda deyilənlərin altından mən də qol çəkirim. Belə bir təklif vermək istəyirəm ki, məşvərət surası yaradılsın. Ancaq burda səlahiyyətli adamlar olmalıdır: məmurlar, şirkət rəhbərləri, aparıcı insanlar. Onları təsisçi eləmək lazımdır. Ona görə təsisçi deyirəm ki, sponsor deyəndə çoxları xərcə düşməkdən qorxur. Bundan sonra ayda, iki ayda, yaxud rübdə bir dəfə onları yığıb bir çay süfrəsi açırıq, müəyyən məsələlərin həlli üçün yardım istəyirik. Deyirsiz ki, imkan olsa, gedib rayonlarda tamaşa verərik. Təsisçiliyə cəlb olunan adamlardan xahiş edərik, məsələn, bizə bir avtobus alsınlar. Bu yolla səfərə çıxmaq problemi birdəfəlik aradan qalxar. Sonra da yavaş-yavaş qalan çətinlikləri aradan qaldırırıq.

Rafiq Seyidzadə:

– Tamaşa qoymaq öz yerində, başqa işlər də görmək olar. 22 il bundan qabaq Yardımlıdakı istirahət mərkəzində Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən maraqlı bir tədbir təşkil olunmuşdu: konsert proqramı. Qocaman ifaçılar çıxış elədilər o konsertdə, elə mən özüm də saksafon çaldım. Çox uğurlu proqram alındı, rayon rəhbərləri, deputatlar gəlmişdilər ora. Belə tədbirləri yenə keçirmək olar. Hansısa bir rayonla danışıb fondun adından getmək olar.

Zemfira Kadirova:

– Bayaq Rafiq müəllim dedi, teatrımızda cəmi üç nəfər sönməyən ulduzumuz qalıb. Halbuki teatrlarımızda indi xeyli qocaman aktyor var. Bax deyirik ki, məsələn, Akademik Milli Dram Teatrının aparıcı aktyorları – yəni yaşlı olanları nəzərdə tuturam – özlərinə sığışdırıb bura gəlməzlər, çünki təqaüd məsələsi var və sair. Fondumuz əvvəllər təqaüd də verirdi gələnlərə, o vaxt adambaşına 20 dollar böyük pul idi. Hətta kukla teatrından da aktyorumuz vardı o zaman – Lyubov Mixaylovna. Şair də vardı, rəssam da, rejissor da. Yəni mədəniyyətin müxtəlif istiqamətlərini təmsil edən insanlar toplaşmışdı fonda. Amma Oktay müəllimin dediyi sayaq təsisçilik məsələsini həll eləyə bilsək, əvvəlcə “Sönməyən ulduzlar”ın tərkibini zənginləşdirmək, sonra da təsisçiləri dəvət etmək olar. Tamaşaları yeni quruluşda hazırlamaq, konsertlər təşkil eləmək üçün də, əlbəttə, pul lazımdır.

Yusif Əkbərov:

– Mən bir şey əlavə eləmək istəyirəm. Cavan aktyorlar var ki, ulduz deyillər, amma başqa-başqa teatrlardan gəlirlər bura məşqə, tamaşa hazırlamağa. Maaş almasalar da, çox maraqla işləyirlər. Həftənin üçüncü, altıncı günləri

gəlirlər məşqlərə. Mən qıraqdan baxıram, deyirəm, gör bunların sənətə nə böyük məhəbbəti var ki, havayı gəlirlər burda çalışmağa!..

Bir də yadıma rəhmətlik Həsənağa Turabov düşür. Turabovun Azərbaycan teatrında çox böyük zəhməti var, Teatr Xadimləri İttifaqının sədri işləyəndə də böyük, xeyirxah işlər görüb. Təqaüdə çıxmış aktyorlara ittifaqın büdcəsindən vəsait ayırmışdı. SSRİ-nin heç bir yerində olmayan bir hal idi ki, rejissor rəqqsə və rəssama tamaşadan qonorar verirdi.

Rafiq Seyidzadə:

– Aktyorların möhkəm sıxıntı çəkdikləri vaxtlarda sağ olsun Amaliya Pənahova, Muxtar Avşarovu öz teatrına dəvət elədi. Daha sonra qocaman sənətkarlar yığışdılar “Sönməyən ulduzlar” teatrına və bu teatra böyük şöhrət gətirdilər. İndi baxıram, yaşlı aktyorları seriallara çəkirlər, ona görə də bizim teatrda boşluq yaranıb. Onları bura cəlb etmək üçün stimül lazımdır. Yəni onların çəkilişlərdən müəyyən qazancları olur, buna görə də havayı işləməyə meyil göstərmirlər.

Yusif Əkbərov:

– Biz burda hazırladığımız tamaşaları rayonlara da apara bilərik. Bunun bir yolu budur ki, məsələn, sanballı, imkanlı bir adamın əsərini tamaşaya qoyursan, o da öz imkanlarından istifadə edib rayonlarda həmin tamaşanın nümayiş etdirilməsinə nail olur, xərcləri də çəkir öz boynuna. Yəni bu gün elə dramaturqlar var ki, əsərinin öz hesabına hazırlanmasını istəyir, sadəcə, öz əsərini səhnədə görməyi arzulayır.

Oktay Babazadə:

– Bəs həmin o adamlarım yazdıqlarında dramaturgiya da olacaqmı?

Yusif Əkbərov:

– Əlbəttə, bunların hamısı dramaturgiyanın tələblərinə cavab verən əsərlər deyil. Amma arasında elə əsərlər də var ki, üstündə işləmək olar. Belə müəllifləri cəlb etməklə teatrı canlandırmaq olar. Ən yaxşı yol olmasa da, bu da bir yoldur.

Zemfira Kadirova:

– Yusif müəllim, indi “Sönməyən ulduzlar” teatrında cavan aktyorlar çoxdur, düzdür?

Yusif Əkbərov:

– Bəli.

Zemfira Kadirova:

– Olarmı ki, Akademik Dram Teatrının yaşı əllini, altmışı, yetmişi ötmüş təcrübəli aktyorlarını – tutalım Fuad Poladovu – hansısa bir məşqə dəvət eləyək,

gəlsin elə-belə baxsın. Master-klass kimi hansısa ştrixlər atsın, göstərsin cavan aktyorlara.

Yusif Əkbərov:

– Yox, gəncələr inciyəcəklər. Çünki cavanlarda belə bir iddia var ki, mən hər şeyi bilirəm! Mən də cavan vaxtımda bir tamaşa qoyurdum, deyirdim, məndən yoxdur. Sonra bir tamaşa da qoyurdum, deyirdim, yox e, mən hələ inkişaf eləməliyəm... Sonra getdim Moskvada 5 il rejissorluq oxudum, orda Nikulinlə, daha kimlərlə, kimlərlə görüşdüm. Yəni bu, oxumaq da deyildi, biz onların yanına gedirdik, məşqlərinə baxırdıq. Vıotskiylə, daha kimlərlə söhbətlər eləyirdik. Baxdıqca öz-özümə deyirdim, bizim incəsənət institutunda aktyorları, rejissorları düzgün seçmirlər. Mən nələr öyrəndim orda!.. O ki qaldı bugünkü reallığa, bizim teatr dirçəlmək üçün ancaq öz rayonlarımıza ümid edə bilər.

Rafiq Kaşanlı:

– Əziz dostlar, keçmişimiz şərəflidir, ancaq bu gün müəyyən çətinliklərlə üz-üzəyik. Gəlin düşünək, görək yaşlı aktyorları nəylə maraqlandıra, nəylə cəlb edə bilərik?

Yusif Əkbərov:

– Narkomaniya bütün dünyaya kök atmış dəhşətli bir problemdir. Azərbaycanda narkomaniyaya qarşı mübarizə aparan bir sıra idarələr, təşkilatlar var. Biz narkomaniya əleyhinə bir tamaşa hazırlayıb, həmin idarə və təşkilatların köməyiylə rayonlara qastrola çıxma bilərik.

Soldan sağa: Rafiq Seyidzadə, Oktay Babazadə, Fuad Məmmədov

Fuad Məmmədov:

– Üzeyir Hacıbəyovun “Ər və arvad” tamaşası repertuarınızda qalır mı?

Rafiq Kaşanlı:

– Bəli, qalır.

Yusif Əkbərov:

– Deməli, Üzeyir bəyin doğum gününə, yəni sentyabr ayının 18-nə qədər bu tamaşanı bərpa etmək olar...

Fuad Məmmədov:

– İkinci məsələ: narkomaniyaya aid əsər varmı əlinizdə?

Rafiq Kaşanlı:

– Var, müəllifi də tanınmış dramaturq Marat Haqverdiyevdir. “Məhəbbət və şeytan” adlı bu pyesin məşqlərinə artıq başlamışıq. Nazirlər Kabineti nəzdində narkomaniya ilə mübarizə komissiyası var. Onlara müraciət edəcəyik, çalışacağıq bizimlə əməkdaşlıq eləsinlər.

Zemfira Kadirova:

– Üzeyir Hacıbəyovun “Ər və arvad” tamaşasını vaxtilə Təbrizə aparmaq istəyirdik. İndi bir daha cəhd etsək, bəlkə də İran səfirliyi, İran Mədəniyyət Mərkəzi vasitəsilə bu istəyimizə çata bilərik. Yəni tək rayonlarımıza ümid bəsləmək yox, dairəni bir az da genişləndirmək lazımdır.

Yusif Əkbərov:

– İranda hər il teatr festivalı keçirilir. O festivala tamaşanın çəkilişini göndərirsən, onlar baxırlar, xoşlarına gəlsə, tamaşanı salırlar festivalın proqramına. Doğrudur, onlar müəyyən şərtlər də qoyurlar. Məsələn, “Ər və arvad”ın çəkilişini göndərmişdik İrana, onlar təkə örpək məsələsinə irad bildirdilər. Sonra elə oldu ki, gedə bilmədik festivala, problemlər çıxdı...

Teatrın vəzifəsi cəmiyyətdə olan problemləri açmaq, göstərməkdir, mən deyərdim, bəlkə də resept verməkdir. Məsələn, Hüseynbala Mirələmovun bir pyesi var: bir nəfər varlı biznesmen öz yaxınlarını – bacı-qardaşlarını, qızını, kürəkənini yığır başına. Qohumlarına deyir ki, bir vəsiyyətnamə hazırlayıb pullarımı sizin aranızda bölmüşəm. Başına bir iş gəlsə, hərə öz puluna yiyə dursun. Qohumlar əvvəl etiraz eləyirlər. Axırda vəsiyyətnamə oxunur, məlum olur ki, kimə neçə milyon çatacaq. Sonra elektrik xəttində nasazlıq yaranır. Bu kişi gedir işığı düzəltməyə, elektrik cərəyanı vurur bunu, kişi yıxılıb ölür. Aparıb biznesmeni basdırırlar. Kişi qəbirdə ayılır, qışqırır ki, bəs mən boğuluram, mənə burdan çıxarın. İndi qohumlar qalıblar seçim qarşısında: milyonlardan əl çəkib kişini xilas eləsinlər, yoxsa?.. Axı varlı biznesmen xilas olunsa, pullar varislərin əlindən çıxacaq, bəlkə də onlardan hansısa, yaxud hamısı milyonçudan qabaq öləcək. Belə məqamda tamaşaçı da əxlaqi seçim qarşısında qalır. Məncə, bu tip

əsərlərlə biz həm tamaşaçını cəlb edər, həm də bayaq toxunduğumuz problemlərlə bağlı ortağ məxrəcə gələ bilərik...

Zemfira Kadirova:

– Mən bir daha təklif verirəm ki, teatrı Bakıdan kənara çıxaraq. Elə həmin “Ər və arvad” tamaşasının Türkiyədə də oynanması realdır. Bundan başqa, Gürcüstanda azərbaycanlıların kompakt yaşadıkları rayonlar var. Oralara da aparmaq olar tamaşanı. Yəni məhdud çərçivədən çıxmaq lazımdır.

Yusif Əkbərov:

– “Sönməyən ulduzlar” teatrında xeyli dəyişiklik aparmaq lazımdır – birinci növbədə musiqilərdə, bir də aktyor heyətində... Bax Moskva teatrları hazırda necə işləyir? Hər teatrın öz sponsoru var, müəyyən məbləğdə pul ayırır teatra. Rəhbərlik bu pulu hər adama vermir. Yəni aktyorların çıxışlarını nəzərə alır – ayda neçə dəfə oynayırlar və s. Qalanı da teatrın yaşadılması məqsədilə görülən işlərə xərclənir. Bizim Rus Dram Teatrının rəhbərliyi də 6-7 il qabaq buna bənzər bir iş görmüşdü – bir neçə sponsor tapmışdılar, pulları həm teatra, dekorasiyaya xərcləyir, həm də aktyorlara maaş verirdilər.

Fuad Məmmədov:

– Rusiyadan söz düşmüşkən, bu ölkədə səhnəyə çıxma bilməyən qocaman aktyorları qocalar evinə yerləşdirirlər. Orada onlara gözəl şərait yaradılır, aktyorlar dövlətin himayəsinə alınırırlar. Bizdə qocaların çölə atılmaq problemi yoxdur, şükür Allaha.

İkincisi, əsərini səhnədə görmək istəyən və bunun üçün imkanlar tapan təşəbbüskar müəlliflər varsa, biz onların sifarişlərini yerinə yetirməyə hazırıq. Təki bu işdə iştirak edən rejissorlar, aktyorlar, rəssamlar və digər işçilər haqqını ala bilsin. Mən də düşünürəm ki, cəmiyyətin maraqları ilə müəyyən idarələrin, təşkilatların fəaliyyət dairələri arasında bir uzlaşma tapıb, sponsorlar cəlb edə bilərik.

Söhbəti yazdı: Taleh EMİNOĞLU

Redaksiyadan:

Material çapa hazırlanarkən “Sönməyən ulduzlar” teatrının rejissoru Yusif Əkbərovun qəfil ölüm xəbərini aldıq. “Multikulturalizm” jurnalının kollektivi rejissorun vəfatından kədərli olduğunu bildirir, mərhumun ailəsinə və həmkarlarına dərin hüznə başsağlığı verir.

Oktyabr

Bakıdakı Avropa Yəhudiləri İcması nümayəndələrinin və qonaqların iştirakı ilə dünya yəhudilərinin qeyd etdiyi Yeni il bayramı – Roş-Ha-Şana münasibətilə tədbir keçirilib. Bayram tədbirində Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı iştirak edib. Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayev Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan Yəhudi İcmasına təbrik məktubunu oxuyub. Tədbirdə Bakıdakı Avropa yəhudilərinin rəvvini tərəfindən dini ayin icra edilib və təqvim üzrə başlayan növbəti – 5777-ci ildə bütün xalqlara və millətlərə sülh və amin-amanlıq arzulanıb.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində (BBMM) qurumun müşaviri Aytən Qəhrəman Litva Pedaqoji Universitetinin Beynəlxalq əlaqələr ofisinin rəhbəri Loreta Chodzkiene ilə görüşüb. Görüşdə Litva Pedaqoji Universitetində indiyədək iki semestr ərzində Azərbaycan multikulturalizmi fənninin tədrisindən əldə olunan nəticələr və sözügedən fənnin bundan sonra da tədrisi məsələsinin gələcək perspektivləri müzakirə olunub.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin müşaviri professor Aytən Qəhrəman ilə Litva Pedaqoji Universitetinin Beynəlxalq əlaqələr ofisinin rəhbəri Loreta Chodzkienein görüşü

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi (DQİDK) və ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun birgə təşkilatçılığı ilə «Qeyri ayrı-seçkilik və tolerantlığın təşviqinə dair dinlərarası dialoq» mövzusunda ikigünlük seminar keçirilib.

“Qeyri ayrı-seçkilik və tolerantlığın təşviqinə dair dinlərarası dialoq” mövzusunda seminardan görüntü

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun din və etiqad azadlığı üzrə aparıcı məsləhətçisi Kishan Manochanın moderatorluğu ilə keçirilən “Dinlərarası dialoqda effektivliyin artırılmasında faydalı örnəklər” mövzusunda panel iclasda Azərbaycan Respublikasının Millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşavirliyi Xidmətinin əməkdaşı Etibar Nəcəfov, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin icraçı direktoru Azad Məmmədov, Mərkəzin müşaviri Aytən Qəhrəman, sözügedən qurumun əməkdaşları Rəşad İlyasov, İrina Kunina və Sərxanbəy Xudiyev, DQİDK-nın və ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun əməkdaşları iştirak edib.

Seminarın “Dəyişiklik üçün dialoq: növbəti addımlar” mövzulu panel iclasında maarifləndirmə məqsədilə keçirilən ikigünlük seminarın əhəmiyyəti yüksək dəyərləndirilib. Qeyd olunub ki, seminarın məqsədi Avropa məkanında və dünyada dinlərarası dialoqun təşviq edilməsi, bu sahədə dünya ölkələri və Azərbaycanın təcrübəsinin bölüşdürülməsidir.

DQİDK sədrinin birinci müavini Səyyad Salahlının bağlanış nitqindən sonra seminar işini yekunlaşdırıb.

Oktyabrın 18-də Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının 25-ci ildönümünə həsr olunan tədbir keçirilib.

Öncə BBMM-in foyesində “İstiqlal-25” mövzusunda fotosərgiyə baxış keçirilib.

BBMM-də Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyinin bərpasının 25-ci ildönümünə həsr olunan tədbir, çıxış edir BBMM-in icraçı direktoru professor Azad Məmmədov

BBMM-in icraçı direktoru Azad Məmmədov tədbiri açaraq qonaqları Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasının 25 illiyi münasibətilə təbrik edib. İcraçı direktor 1991-ci ildə yaranan tarixi şərait nəticəsində Azərbaycan parlamentinin oktyabrın 18-də Müstəqillik haqqında Konstitusiya Aktını qəbul etdiyini xatırladı.

Azərbaycan Rus İcması sədrinin müavini Yuri Zenin Azərbaycan xalqını dövlət müstəqilliyinin bərpasının 25-ci ildönümünü münasibətilə təbrik edib, rus icmasının salamlarını və xoş arzularını çatdırıb.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Mərkəzi Aparatının rəhbəri Simran Həsənov Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin salamını və təbrikini tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırıb. Aparat rəhbəri Azərbaycanın istiqlalında müsəlman icmasının rolundan danışdı.

Bakı Dağ Yəhudiləri Dini İcmasının rəhbəri Milix Yevdayev bayram münasibətilə təbrikini səsləndirib. İcma rəhbəri Azərbaycanda yəhudilərin və digər azsaylı xalqların əsrlərdir bir yerdə əmin-amanlıq şəraitində yaşadığını təqdir edib.

Tədbirdə iştirak edən etnik və dini icma rəhbərləri — Talış Mədəniyyət Mərkəzindən İmamverdi Həmidov, "Ronahi" Kürd Mədəniyyət Mərkəzindən Fəxrəddin Paşayev, Avar Azərbaycan İctimai Birliyindən Məhəmməd Nooyev, Azərbaycanda Yaşayan Ahıska Türklərinin "Vətən" İctimai Birliyindən İbrahim Məmmədov, "Yaşlek" Azərbaycan Tatar Gəncləri Mərkəzindən Diyaz Əhmədcanov, İngiloy İcmasından Sevinc Bulacova, Taras Şevçenko adına Azərbaycandakı Ukrayna İcmasından Aleksandr Zareçniy, Yevangelik Lüteranların Bakı Dini İcmasından Rita Paşayeva, Azərbaycan Respublikasında Katolik Kilsənin Apostol Prefekturası dini qurumunun keşişi Vladimir Baxa, Bakı şəhər Bəhai Dini İcmasından Ramazan Əsgərli və Şəhla Əhmədova, "Azəri" Tat Mədəniyyət Mərkəzindən Elman Əhmədov çıxışlarında müstəqil Azərbaycanın bugünkü inkişafının Ulu Öndərin müəyyən etdiyi siyasi xəttin Prezident İlham Əliyev tərəfindən yüksək siyasi bacarıqla ardıcıl davam etdirilməsinin nəticəsi olduğunu vurğulayıblar.

Böyük Britaniyanın Qlazqo Universitetinin dil xidmətləri üzrə koordinatoru Julie McAdam Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində olub. Mərkəzin icraçı direktoru Azad Məmmədov görüş zamanı BBMM-in fəaliyyəti və Azərbaycan multikulturalizmi modeli haqqında qonağa məlumat verib.

Julie McAdam təmsil etdiyi universitet haqqında ətraflı danışaraq bu ali təhsil ocağının dünyanın ən nüfuzlu universitetləri siyahısında yer aldığını qeyd edib.

Görüşdə həmçinin BBMM ilə Qlazqo Universitetinin Azərbaycan multikulturalizminin təbliği və təşviqi ilə bağlı gələcək əməkdaşlığı yönündə ilkin müzakirələr aparılıb.

BBMM-in icraçı direktoru professor Azad Məmmədov Böyük Britaniyanın Qlazqo Universitetinin dil xidmətləri üzrə koordinatoru Julie McAdam ilə

İstanbuldakı Dolmabağça sarayında “Avrasiyada islam: din istismarına qarşı birlik, həmrəylik və gələcək perspektiv” devizi altında Avrasiya İslam Şurasının IX Zirvə toplantısında Azərbaycanı Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə İdarəsinin rəisi Vüqar Babayev, Milli Məclisin deputatları Cavanşir Paşazadə, Hüseynbala Mirələmov və digər rəsmi şəxslərdən ibarət nümayəndə heyəti təmsil edib. Əvvəlcə “Qurani-Kərim”dən ayələr oxunub, 2016-cı il iyulun 15-də Türkiyədə baş vermiş dövlət çevrilişinə cəhdə bağlı kadrlar əsasında hazırlanmış film nümayiş olunub.

Zirvənin rəsmi açılışında Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Türkiyənin diyanət işləri başqanı Mehmet Görməz, Baş nazirin müavini Numan Qurtulmuş, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Allahşükür Paşazadə, Rusiya Müftilər Şurasının sədri Ravil Qaynuddin və başqaları çıxış ediblər.

Prezident İlham Əliyevin səmimi salamlarını və xeyir-duasını zirvə toplantısının iştirakçılara çatdıran Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə əminliklə bildirib ki, dörd gün davam edəcək bu tədbirdə dünyada sülhün və sabitliyin bərpasına nail olunması üçün mühüm çağırışlar ediləcək. Türkiyədə törədilən terror aktlarını və 15 iyul dövlət çevrilişi cəhdini qətiyyətlə pisləyən Allahşükür Paşazadə bir sıra dövlətlərin qərəzli mövqeyinə baxmayaraq, Türkiyə xalqının Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın ətrafında sıx birləşərək tarixin daha bir ağır sınağından alnıaçıq çıxma bildiyini vurğulayıb.

Türkiyədə keçirilən Avrasiya İslam Şurasının Zirvə toplantısından görüntü

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin təşkilatçılığı ilə "Azərbaycanda dövlət-din münasibətləri – 25 il" mövzusunda konfrans keçirilib.

Konfransda Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin və dini konfessiyaların rəhbərliyi, media nümayəndələri, dinşünas ekspertlər, bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən mütəxəssislər, eləcə də ictimaiyyət nümayəndələri iştirak ediblər.

"Azərbaycanda dövlət-din münasibətləri – 25 il" mövzusunda konfransdan görüntü

Azərbaycanın Los-Ancelesdəki Baş Konsulluğunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə müxtəlif xristian dini icma rəhbərlərinin qatıldığı tədbir keçirilib.

Konsulluqdan bildirilib ki, tədbirdə Koreya, Çin və digər Asiya mənşəli icmalara, həmçinin Latino icmasına məxsus kilsələrin rəhbərləri, din xadimləri, müxtəlif xristian təşkilatlarının liderləri və KİV təmsilçiləri iştirak ediblər.

Baş konsul Nəsimi Ağayev tədbirdə çıxış edərək xristianlığın ölkəmizdəki qədim tarixi barədə məlumat verib. O, bu gün Azərbaycanda müsəlmanlar, xristianlar, yəhudilər, eləcə də digər etiqad daşıyıcıları arasında mövcud olan qardaşlıq münasibətlərindən danışıb.

Daha sonra Azərbaycanın Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sifarişi ilə çəkilmiş "Tolerantlıq diyarı Azərbaycan" filmi tədbir iştirakçıları üçün nümayiş olunub.

Sonda həm Asiya, həm də Latino icmalarının din xadimləri Azərbaycanın tolerant və multikultural dəyərlərə sadıq bir dövlət kimi daha da güclənməsi, çiçəklənməsi üçün dualar oxuyublar.

Los-Ancelesdə Azərbaycanın multikultural ənənələrindən bəhs edən tədbir, çıxış edir Azərbaycanın Los-Ancelesdəki Baş konsulu Nəsimi Ağayev

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Frankfurt Kitab Sərgisi çərçivəsində milli stenddə "Azərbaycanda multikultural dəyərlər" adlı tədbir keçirilib. Tədbirdə Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin prezidenti Samirə Patzer-İsmayılova, Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin fəxri prezidenti Başar Kömür, Almaniyanın Reynland Pfalts əyalətinin deputatı Rahim Şmitt və "Şprenflingen Gensingen" İcmalar Birliyinin rəhbəri Manfred Şerer çıxış edərək multikultural dəyərlərin Azərbaycandakı və dünyadakı hazırkı vəziyyəti barədə məlumat veriblər. Çoxsaylı ziyarətçilərin qatıldığı tədbirin sonunda qonaqlara multikulturalizmlə bağlı kitablar hədiyyə olunub.

Frankfurt Kitab Sərgisi çərçivəsində "Azərbaycanda multikultural dəyərlər" adlı tədbir, çıxış edir mədəniyyət və turizm nazirinin birinci müavini Vaqif Əliyev

Noyabr

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Elmi-Metodik Şurasının nəzdində fəaliyyətə başlayan Daimi Elmi Seminarın ilk toplantısı keçirilib.

BBMM-in müşaviri Aytən Qəhrəman qonaqları salamlayaraq Daimi Elmi Seminarın yaradılmasında əsas məqsədin nə olduğunu açıqlayıb: "Məqsədımız Azərbaycandakı multikultural mühitin davamlılığını təmin etmək, xalqımızın minilliklər boyu formalaşdırdığı multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərləri bu gün yaşatmaqla bərabər, bu dəyərləri gələcək nəsillərə də ötürməkdir". Millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət Müşavirliyi Xidmətinin baş məsləhətçisi, BBMM-in Elmi-Metodik Şurasının və Daimi Elmi Seminarın sədri Etibar Nəcəfov yeni müstəvidə yeni bir qurumun formalaşması ilə bağlı qarşıda duran vəzifələrdən söz açıb. Etibar Nəcəfov seminarın ilk iclasının akademik Ramiz Mehdiyevin "V Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu cəmiyyətin hansı istiqamətdə hərəkət etdiyini anlamağa imkan verən dünya miqyaslı məkandır" adlı məqaləsinin müzakirəsinə həsr olduğunu bildirib. Məruzədən sonra akademik Ramiz Mehdiyevin məqaləsi ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılıb. AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun direktoru İlham Məmmədov, Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədr müavini Gündüz İsmayılov, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun aparat rəhbəri İsaخان Vəliyev, kulturoloq professor Fuad Məmmədov, professor Rəna Mirzəzadə, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi-Metodiki Mərkəzinin direktoru Asif Usubəliyev, professor Həbib Zərbəliyev, AMEA-nın Milli Tarix Muzeyinin əməkdaşı Əli Fərhadov çıxışlarında məqalədə qeyd olunan istiqamətlərin gələcəkdə yeni hədəflərin müəyyənləşməsində böyük rol oynayacağına əminliklərini vurğulayıblar.

BBMM-in Daimi Elmi Seminarının ilk iclasından görüntü

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzində Bolqarıstanın Azərbaycandakı səfiri Maya Xristova və həmin ölkədə fəaliyyət göstərən Mediatorların Professional Assosiasiyasının sədri, tanınmış hüquqşünas Eliza Nikolova ilə görüş keçirilib.

BBMM-də Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevin Bolqarıstanın Azərbaycandakı səfiri Maya Xristova və BBMM-in Bolqarıstan filialının rəhbəri Eliza Nikolova ilə görüşü

Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev çıxışında Azərbaycanla Bolqarıstan arasında münasibətlərin fəallaşmasında səfir Maya Xristovanın fəaliyyətinin əhəmiyyətli rol oynadığını diqqətə çatdırıb.

Səfir Maya Xristova bu yaxınlarda Bolqarıstanın qədim Veliko-Tırnova şəhərindəki "Trapezitsa" Memarlıq Muzeyi Qoruğunun bərpa olunmasına göstərdiyi dəstəyə görə Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevaya dərin minnətdarlığını ifadə edib: "Bu, bizim üçün böyük jestdir, mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələdir. Keçirdiyim hissləri sözlə ifadə etməkdə çətinlik çəkirəm. Sıdğ-ürəkdən görülmüş bu işə görə mən Azərbaycan xalqına və şəxsən Mehriban Əliyevaya bolqar xalqının böyük sevgisini çatdırıram".

Sonra BBMM-in icraçı direktoru Azad Məmmədovla Eliza Nikolova arasında Azərbaycan multikulturalizmi və tolerantlığının təbliği istiqamətində birgə fəaliyyət göstərmək, müştərək layihələrin icrasını təmin etmək, BBMM-in Bolqarıstan filialının fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumu imzalanıb.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Drezden filialında 16 noyabr – Beynəlxalq Tolerantlıq Gününə həsr olunmuş tədbir keçirilib. Tədbirdə Azərbaycanın Almaniyadakı səfirliyinin müşaviri Almaz Məmmədov, SILUB Kitabxanasının direktoru professor Tomas Burger və Drezden şəhər meriyasının şöbə müdiri İrma Castillo, Maissen şəhər meriyasının xarici ölkələrlə iş şöbəsinin müdir müavini, əslən Bakıdan olan dr. Lora Valter, Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin prezidenti Samira Patzner-İsmayılova, Drezden şəhər meriyasının deputatları, nüfuzlu ictimai xadimlər və Drezden Universitetinin professor-tələbə kontingenti iştirak edib. Mərasimi BBMM-in Drezden filialının icraçı direktoru dr. Birgit Vaysgerber açaraq tolerantlığın və multikulturalizmin Azərbaycanda əsrlərə söykənən həyat tərzini və dövlət siyasətində aparıcı xətt olduğunu vurğulayıb. Filialın müşaviri Ağca Hüseyn Babayev Azərbaycanın multikultural dəyərləri və tolerantlıq ənənələrindən söz açıb. Vaxtilə Azərbaycan Neft Akademiyasının tələbəsi olmuş Jan Gueiber tədbirdə Bakı ilə bağlı xatirələrini bölüşüb. Tədbir ədəbi-bədii kompozisiya ilə yekunlaşıb.

BBMM-in Drezden filialında keçirilən Beynəlxalq Tolerantlıq Günü tədbiri, çıxış edir Drezden filialının rəhbəri professor Birgit Vaysgerber

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə keçirilən Birinci Türkoloji Qurultayın 90 illik yubiley tədbirləri çərçivəsində ölkəmizdə səfərdə olan dünyanın nüfuzlu türkoloq alimlərinin iştirakı ilə AMEA Rəyasət Heyətinin orqanı olan "Türkologiya" jurnalının redaksiyasında jurnalın baş redaktoru akademik Kamal Abdullayevin təşəbbüsü ilə yaradılan seminarın ilk toplantısı olub.

"Türkologiya" jurnalının redaksiyasında Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevin moderatorluğu ilə türkoloq alimlərlə keçirilən ilk seminardan görüntü

Görüşdə Qazi Universiteti Türk dili və ədəbiyyatı bölümü başqanı Əhməd Bican Ərcilasun, İstanbul Universitetinin Türk dili və ədəbiyyatı bölüm başqanı Osman Fikri Sərtqaya, professor Aşəgül Sərtqaya, Qafqaz Universitetləri Birliyinin sədri Ramazan Qorxmaz, Türk Dünyası Araşdırmaları Mərkəzinin direktoru Fikrət Türkmən, türkoloq alimlər Nəsrin Bayraqdar, Dilək Ərən, Binnur Ərən, Mustafa Səməd Kumanlı, AMEA Humanitar elmlər bölməsinin akademik katibi Teymur Kərimli, AMEA Dilçilik İnstitutunun direktoru Möhsün Nağısoylu, AMEA Folklor İnstitutunun direktoru Muxtar İmanov, AMEA Dilçilik İnstitutunun Türk dilləri şöbəsinin müdiri Aygül Hacıyeva, Bakı Dövlət Universitetinin professorları Ramiz Əsgər, Elbrus Əzizov və başqaları iştirak edib.

Seminara Bakı Dövlət Universiteti, Qafqaz Universiteti, Xəzər Universiteti və Odlar Yurdu Universitetinin SABAH qruplarının üzvləri olan tələbələr də qatılıb. İlk seminar-məşğələ akademik Kamal Abdullayevin moderatorluğu ilə baş tutub. Seminarın sonunda türkoloq alimlər tələbələri maraqlandıran sualları cavablandırıblar.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Elmi-Metodik Şurasının nəzdində fəaliyyətə başlayan daimi elmi seminarın növbəti toplantısı baş tutub.

BBMM-in icraçı direktoru Azad Məmmədov qonaqları salamlayaraq daimi elmi seminarın fəaliyyətini yüksək qiymətləndirib, seminarda müzakirəyə çıxarılan məsələlərin Azərbaycan multikulturalizmi ilə bağlı gələcək araşdırmalar üçün qaynaq ola biləcəyini deyib.

İclasın gündəliyində Sorbonna Universitetinin professoru, şərqşünas Fransua Jorjonun XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan maarifçiləri haqqında məruzəsi, Beyrut Universitetinin professoru Mahmud Heydər in çıxışı, BBMM-in İsrail filialının rəhbəri, tanınmış siyasi ekspert Arye Qutun həmmüəllifi olduğu “Ağrı” kitabının müzakirəsi və “Multikulturalizm” jurnalının ikinci sayının təqdimatı yer alıb.

Professor Fransua Jorjon məruzəsində Azərbaycandakı multikulturalizm modeli ilə bağlı fikirlərini bölüşüb: “Mən multikulturalizm ideyalarının bu qədər yayıldığını, əsrlərlə sürən həyat tərz i və dövlət siyasətində aparıcı xətt olduğunu ilk dəfə Azərbaycanda gördüm. Məndə Azərbaycanın multikulturalizm modelinə böyük maraq yarandı və bu sahəni öyrənməkdən şərəf duyuram”.

Livanlı professor Mahmud Heydər in dərin marağa səbəb olan çıxışında dia-loqda zidd, yaxud fərqli mədəniyyətə sahib tərəflərin bir-birlərinin mədəniyyətini, mə-nəvi irsini tanımaq, bilmək və qəbul etmək məsələsinin vacibliyi xüsusilə vurğulanıb.

Məruzədən sonra Arye Qut öz atası – israili yazar Amir Qutla birgə yazdığı “Ağrı” kitabı haqqında məlumat verib: “Ağrı” kitabı Tel-Əvivin “Medial” nəşriyya-tında İsrailin “YR” şirkətinin dəstəyi ilə çap olunub. Bu günlərdə kitabın Yazıçılar Bir-liyində də təqdimatı keçirilib. İlk təqdimatın Bakıda baş tutması çox qürurvericidir. Xocalıda baş vermiş dəhşətlər “Ağrı” romanında həm müəlliflər, həm də onların həm-söhbət olduqları şahidlər tərəfindən dilə gətirilib. Burada bəzən faktlar verilsə də, ayrı-ayrı insanların söylədikləri qələmə alınsa da, bütünlükdə bu, tarixi bir roman-dır”.

İclasın gündəliyinə uyğun olaraq tədbirdə BBMM, AMEA və Azərbaycan Yara-dıcılıq Fondunun birgə nəşri olan “Multikulturalizm” jurnalının ikinci sayı təqdim edilib. Toplantıda çıxış edənlər jurnalda yer almış materialların mühüm və aktual olduğunu diqqətə çatdırıblar.

BBMM-in Daimi Elmi Seminarının ikinci iclasından görüntü, çıxış edir professor Azad Məmmədov

Astara şəhərindəki Heydər Əliyev Mərkəzində "Multikulturalizm" jurnalının ikinci nömrəsinin təqdimatı olub.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun birgə nəşri olan ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnalın ikinci sayının "Region" əlavəsi cənub bölgəsinə, bu regionda yaşayan yazarların yaradıcılığına həsr edilib.

Təqdimat mərasimində çıxış edən Astara rayonundakı Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Kübra Səmədova "Multikulturalizm ili" çərçivəsində ölkəmizdə, o cümlədən Astara rayonunda keçirilən tədbirlərin əhəmiyyətindən danışdı.

Jurnalın baş redaktoru Fəxri Uğurlu Azərbaycanda multikultural dəyərlərin qorunub saxlanması və onun daha da inkişaf etdirilməsi sahəsində görülən işlərdən söhbət açaraq, jurnalın ikinci nömrəsində dərc olunan yazılar barədə məlumat verdi.

Jurnalın texniki direktoru Fuad Cəfərov "Multikulturalizm" jurnalının Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşan tolerantlıq ənənələrini təbliğ etmək, ölkəmizdə hökm sürən multikultural mühitə töhfə vermək məqsədilə nəşr olunduğunu diqqətə çatdırıb.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, şair, tənqidçi Mehman Qaraxanoğlu klassik və müasir ədəbiyyatımızda öz əksini tapmış multikultural dəyərlərdən danışdı, ölkəmizdəki tolerantlığın əks olunmasında jurnalın işini yüksək dəyərləndirib, əməkdaşlara yaradıcılıq uğurları arzulayıb.

Astarada "Multikulturalizm" jurnalının ikinci nömrəsinin təqdimatı, çıxış edir jurnalın baş redaktoru yazar Fəxri Uğurlu

Cəlilabad rayonundakı Heydər Əliyev Mərkəzində "Multikulturalizm" jurnalının ikinci nömrəsinin təqdimatı keçirilib. Təqdimat mərasimində "Multikulturalizm" jurnalının baş redaktoru Fəxri Uğurlu, jurnalın texniki direktoru Fuad Cəfərov,

Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Ofeliya Qəmbərova, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Meyxoş Abdulla və digər rayon ziyalıları iştirak edib.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Fəxri Uğurlu jurnalın bu nömrəsində "Region" alavəsinin cənub bölgəsinə həsr edildiyini bildirib.

Fəxri Uğurlu jurnalın Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Multikulturalizm ili" çərçivəsində imzaladığı tədbirlər planının müvafiq bəndinə uyğun olaraq çap edildiyini diqqətə çatdırıb.

Baş redaktor daha sonra jurnalda dərc edilən yazılar barədə məlumat verib.

Tədbirdə çıxış edən Fuad Cəfərov multikulturalizmin Azərbaycan xalqının mədəniyyətində, başqa xalqlara münasibətində əsrlər boyu davam edib gələn bir anlayış olduğunu söyləyib. Məruzəçi qeyd edib ki, jurnalın nəşr olunmasında məqsəd də Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşmış tolerantlıq ənənələrini təbliğ etmək, ölkəmizdə hökm sürən multikultural mühitə töhfə verməkdir. O bildirib ki, "Multikulturalizm" jurnalı öz fəaliyyətini Azərbaycan Prezidentinin müvafiq sərəncamlarında vurğulanmış dəyərlərin qorunub təbliğ olunması istiqamətində qurur.

Meyxoş Abdulla belə bir jurnalın ərsəyə gəlməsində xidməti olan hər kəsə təşəkkür edib, Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevə minnətdarlığını bildirib.

AYB üzvü Asif Əsədli multikultural dəyərlərin ölkəmizdə hər zaman qorunduğunu vurğulayıb. O, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Cəlilabadda filialının açılması təklifini irəli sürüb.

AYB üzvü Gülbala Teymur Cəlilabad ziyalıların "Multikulturalizm" jurnalının çapından məmnun olduğunu bildirib. O, akademik Kamal Abdullayevin qələm adamlarına həmişə dəstək olduğunu deyib.

AYB üzvü İman Abdulla klassik Azərbaycan şairləri və yazıçılarının əsərlərində multikultural mövzuların geniş yer tutduğunu bildirib. İman Abdulla ölkəmizdə multikulturalizmin banisinin Ümummilli Lider Heydər Əliyev olduğunu diqqətə çatdırıb.

Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Ofeliya Qəmbərova bu tədbirin məhz Cəlilabadda keçirilməsinə görə jurnalın kollektivinə təşəkkürünü bildirib.

Sonda Fəxri Uğurlu tədbir iştirakçılarının suallarına cavab verib.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün 5 nömrəli Respublika xüsusi internat məktəbində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin brayl əlifbası ilə nəşr etdiyi "Quran hekayətləri" kitabının təqdimat mərasimi keçirilib.

Tədbirdə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini Gündüz İsmayılov, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədr müavini Fuad Nurullayev, Təhsil Nazirliyinin, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nümayəndələri, Azərbaycan Gözdən Əlillər Cəmiyyətinin sədri Səmiyar Abdullayev, məktəbin müəllim və şagird heyəti, eləcə də ictimaiyyət nümayəndələri iştirak edib.

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini Gündüz İsmayılov çıxışında Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamına uyğun olaraq respublikada dini maarifləndirmə tədbirlərinin geniş miqyasda davam etdirildiyini bildirib.

*Nizami Kino Mərkəzində "Vandalizm" sənədli filminin təqdimat mərasimi.
Çıxış edir Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı*

Nizami Kino Mərkəzində Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sifarişi və "Trend" BİA-nın dəstəyi ilə çəkilmiş "Vandalizm" sənədli filminin təqdimatı keçirilib.

Tədbirdə rəsmi şəxslər, Milli Məclisin deputatları, Bakıda akkredita olunmuş diplomatik korpus nümayəndələri iştirak edib.

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı bu filmin xalqımızın maddi-mənəvi irsinə, o cümlədən tarixi və dini abidələrimizə qarşı Ermənistan tərəfindən həyata keçirilən vandalizm aktlarından bəhs etdiyini bildirib.

Komitə sədri deyib ki, Azərbaycan torpaqlarının işğalı, ermənilərin vandalizmi, mülki əhalinin məhv edilməsi barədə çoxlu kitab yazılıb, filmlər çəkilib. Bu film işğal olunmuş ərazilərimizdəki abidələr haqqındadır. Filmdə Azərbaycanın maddi və mənəvi irsinə qarşı Ermənistanın təcavüzkarlığı konkret faktlar əsasında göstərilib.

Qeyd edək ki, "Vandalizm" sənədli filminin ideya və ssenari müəllifi Emin Hüseynlidir. Filmin çəkilməsində məqsəd Azərbaycan əleyhinə işğalçılıq siyasəti yeridən, Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı həyata keçirən Ermənistanın bu istiqamətdə əməllərini faktlarla ifşa etmək, beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini bu məsələyə yönəltməkdir. Filmdə tarixi mənbələrə və faktlara istinad edilib, beynəlxalq hüquq, politologiya sahəsində tanınmış mütəxəssislərin və din xadimlərinin fikirlərinə yer verilib.

Bakı Dövlət Universitetinin İlahiyyat fakültəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasında "Multikulturalizm ili" elan edilməsi haqqında sərəncamı ilə əlaqədar olaraq tədbir keçirilib.

Tədbiri giriş sözü ilə açan fakültənin dekanı akademik Vasim Məmmədəliyev islamda multikultural ənənələrdən, Azərbaycan xalqının keçmişdən günümüzə qədər olan tarixindəki tolerantlıq nümunələrindən bəhs edib.

Sonra Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədr müavini Gündüz İsmayılov çıxış edərək xalqımızın multikultural və tolerant dəyərləri haqqında fikirlərini tədbir iştirakçıları ilə bölüşüb.

Bakı Dövlət Universitetinin İlahiyyat fakültəsində “Multikulturalizm ili” ilə bağlı keçirilən tədbirdən görüntü, çıxış edir fakültənin dekanı akademik Vasim Məmmədəliyev

Milli İncəsənət Muzeyində görkəmli Azərbaycan rəssamlarının sənət əsərlərindən ibarət “Multikulturalizm və tolerantlıq diyarı Azərbaycan” adlı sərgi açılıb.

Milli İncəsənət Muzeyində “Multikulturalizm və tolerantlıq diyarı Azərbaycan” adlı sərgidən görüntü

Sərgi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Gənclər Fondunun dəstəyi, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə keçirilib.

Layihənin müəllifi və rəhbəri, sənətsünas, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin müəllimi Dilarə Müzəffərli layihə barədə məlumat verib. Bildirilib ki, layihənin məqsədi ölkəmizdə dövlət səviyyəsində qorunan multikultural və tolerant mühitin ötən əsrin 50-80-ci illərində rəssamlarımız tərəfindən yaradılan təsviri sənət əsərləri vasitəsilə daha geniş ictimaiyyətə çatdırılması, Azərbaycanın multikulturalizm və tolerantlıq modelinin dünyaya nümunə kimi təqdim olunması, gənclərə multikulturalizm dəyərlərinin aşılınması və tolerantlığın əhəmiyyətinin təbliğidir.

Dekabr

Bakıda Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının təşkilatçılığı ilə "Qafqazda dini tolerantlıq ənənələri və Azərbaycanın multikulturalizm modeli" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin (QMİ) sədri Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin sədrliyi ilə keçirilən konfransda Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının üzvləri, dövlət, din xadimləri, Rus Pravoslav və Gürcüstan Pravoslav kilsələrinin nümayəndələri, bir sıra ölkələrin səfirləri iştirak edib.

Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının sədri Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə konfransda son dövrlərdə görülmüş tədbirlər barədə hesabat məruzəsi ilə çıxış edib.

Şeyxülislam bildirib ki, bu konfrans dünyada irqi, milli, etnik və digər zəmində baş verən qarşıdurmalar fonunda Qafqazda sülhə və onun qorunmasına xidmət edir. O, ölkəmizdə müxtəlif dinlərə mənsub insanların sərbəst, rahat yaşamaları üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə görülmən işlərdən danışıb. QMİ sədri bu baxımdan Azərbaycanın tolerantlıq modelini nümunə göstərib.

"Qafqazda dini tolerantlıq ənənələri və Azərbaycanın multikulturalizm modeli" mövzusunda beynəlxalq konfransdan görüntü

Allahşükür Paşazadə deyib ki, bu gün çoxmillətli və çoxkonfessiyalı Azərbaycanca Ulu Öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu din-dövlət münasibətləri yüksək səviyyədədir və gündən-günə inkişaf edir. Azərbaycanda sabitlik mövcuddur. Milli və dini tolerantlıq dövlət səviyyəsində dəstəklənir. Burada siyasi iradə böyük önəm daşıyır.

Şeyxülislam vurğulayıb ki, son zamanlarda dünyada faciəvi hadisələrin, dini və milli zəmində radikallaşmanın, ekstremizmin, mənəvi dəyərlər böhranının, miqrant probleminin yaşandığı bir dövrdə Azərbaycanın multikultural həyat tərzini nadir mədəniyyət nümunəsidir: "Bu, bizim həyat tərzimizdir. Biz bunu örnək olaraq dünyaya təqdim edirik və fəxr edirik ki, bu ideyanın müəllifi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevdir. Eyni zamanda milli-mənəvi mədəniyyətimizin təbliğində müstəsna xidmətləri olan Heydər Əliyev Fonduna və fondun prezidenti Mehriban Əliyevaya dərin minnətdarlığımızı bildiririk".

Sonra Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev Prezident İlham Əliyevin konfrans iştirakçılarına təbrik məktubunu oxuyub.

"Azərbaycanda multikulturalizm dəyərləri" adlı videoçarx nümayiş etdirildikdən sonra Moskvanın və bütün Rusiyanın Patriarxı Kirillin və Gürcüstanın Katolikos-Patriarxı II İliyanın konfrans iştirakçılarına müraciəti oxunub.

Patriarx Kirillin müraciətində Azərbaycanda bütün xalqların və dinlərin nümayəndələrinin sülh şəraitində mehriban yaşadıqları vurğulanıb.

Katolikos-Patriarx II İliyanın müraciətində isə Azərbaycanın və Gürcüstanın multikultural, çoxmillətli, bütün etnik qrupları və dinləri əhatə edən ölkələr olduğu qeyd edilib.

"Bu gün Azərbaycanın tolerantlıq modeli dünyanın 28 universitetində öyrənilir. Azərbaycanda tolerantlıq dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılıb". Bu fikirləri isə konfransda çıxış edən Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı bildirib.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Akif Əlizadə ölkəmizin multikulturalizm və tolerantlıq modelinin bütün dünyada rəğbətlə qarşılandığını vurğulayıb. O bildirib ki, məscid, kilsə və sinaqoqların böyük qayğı ilə tikilib bərpa olunduğu, bütün ənənəvi dini icmaların maddi-mənəvi cəhətdən dəstəkləndiyi Azərbaycanda multikultural həyat tərzinin dinlər və məzhəblərarası müstəvidə inkişafı üçün böyük işlər görülüb və Ulu Öndər Heydər Əliyevin bu istiqamətdə siyasəti Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

BDU İlahiyyat fakültəsinin dekanı Vasim Məmmədəliyev Azərbaycanda dini dözümlülük ənənələrindən danışaraq deyib ki, ölkəmizdə müxtəlif konfessiyaların və icmaların nümayəndələri uzun əsrlər boyu dinc yanaşı yaşayıblar. Bu torpaqda heç vaxt ksenofobiya və dini zəmində münafişələr müşahidə olunmayıb.

Digər çıxışçılar da bunu diqqətə çatdırıblar ki, Azərbaycanda dilindən, dinindən asılı olmayaraq bütün xalqların nümayəndələri dostluq şəraitində yaşayırlar. Tarixi-mədəniyyət abidələrinin, müsəlman məscid və ziyarətgahlarının, yəhudi və xristian məbədlərinin bərpası və təmiri – bütün bunlar Azərbaycan reallıqlarını əks etdirən sağlam dini-mənəvi vəziyyətin göstəricisidir.

Sonda Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə müraciəti oxunub.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi 16 Noyabr – Beynəlxalq Tolerantlıq Gününü təntənəli şəkildə qeyd edib

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi tərəfindən təşkil olunan tədbirdə Milli Məclisin deputatları, diplomatik korpusun nümayəndələri, elm, mədəniyyət xadimləri və dini icmaların təmsilçiləri iştirak edib.

Tədbiri BBMM-in icraçı direktoru Azad Məmmədov açaraq qonaqları bayram münasibətilə təbrik edib və hər il ölkəmizdə qeyd olunan bu günün əhəmiyyətindən danışib. O bildirib ki, 16 noyabr günü 1995-ci ildən UNESCO səviyyəsində dünyanın bir çox ölkəsində Beynəlxalq Tolerantlıq Günü kimi qeyd olunur. Hazırda dünyada tolerantlıq və multikulturalizm vadisi kimi tanınan Azərbaycanda bu günü böyük təntənə ilə qeyd etmək hər bir Azərbaycan vətəndaşının haqqıdır. Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi tolerantlıq siyasəti ölkəmizdə yaşayan etnik və dini icmalar arasında dostluğun, qardaşlığın daha da möhkəmlənməsinə zəmin yaradır. Bütün bunlar Ulu Öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu strateji xəttin Prezident İlham Əliyev tərəfindən ləyaqətlə davam etdirilməsinin göstəricisidir. Ölkəmizdəki tolerant və multikultural mühitin hazırkı səviyyəyə gəlib çatması Prezident İlham Əliyevin bu istiqamətdə apardığı dövlət siyasətinin — dinindən, dilindən və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir vətəndaşımıza bərabər münasibətin nəticəsidir.

Tədbirdə Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Himayəçilər Şurasının üzvü Leyla Əliyevanın Ulu Öndərə həsr etdiyi elegiya səslənib, Ümummilli Liderin həyat və fəaliyyəti ilə bağlı videoçarx nümayiş olunub.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin təşkil etdiyi Beynəlxalq Tolerantlıq Günü ilə bağlı tədbirdən görüntü. Çıxış edir BBMM-in Himayəçilər Şurasının sədri akademik Kamal Abdullayev

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, BBMM-in Himayəçilər Şurasının sədri akademik Kamal Abdullayev qeyd edib ki, ölkəmizdəki tolerantlıq mühitinin hazırkı səviyyəyə gəlib çatması Prezident İlham Əliyevin bu istiqamətdə apardığı dövlət siyasətinin, dinindən, dilindən və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər bir vətəndaşımıza bərabər münasibətinin nəticəsidir: "Bu gün burada Azərbaycan cəmiyyətinin müxtəlif təbəqəsindən olan insanların Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin ətrafına toplaşaraq Beynəlxalq Tolerantlıq Gününü belə coşqu ilə qeyd etmələri həqiqətən son dərəcə sevindirici haldır. Bu gün Ulu Öndərin yad edilməsinin xüsusi bir mənası var. Azərbaycanda multikulturalizmin siyasi zəmində bərqərar olunmasının əsasını Ulu Öndər Heydər Əliyev qoyub. Bu gün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizi dünyanın multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevirib. Biz dünyaya öz dəyərlərimizi təqdim etməklə yanaşı, eyni zamanda dünyadan da öyrənməyə açıq bir cəmiyyətik. Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan multikultural cəmiyyətinin formalaşmasına verdiyi önəm ölkəmizdə multikulturalizm siyasətinin nikbin qütbünü formalaşdırıb. Bu gün dünyada, bəzi Avropa ölkələrində multikulturalizm siyasətinin iflasa uğradığının şahidi oluruq. Bəzən deyirlər ki, multikulturalizmin gələcəyi şübhə altındadır və zaman məsafəsinə bağlı dəyərdir. Amma belə deyil, insan qəlbinin hərəkətinin, mərhəmətinin, şəfqətinin və humanizminin zaman ölçüsü, tarixi olmur. Tarix əbədiyyətə doğru nə qədər davam edəcəksə, Azərbaycan multikulturalizmi və tolerantlığı, dünya multikultural və tolerant dəyərləri yaşayacaq, insanların bir-birinə mərhəməti, şəfqəti və sevgisi davam etdikcə bütövlükdə insanlıq işığı sönməyəcək".

Daha sonra Dövlət müşaviri Azərbaycanda multikultural ənənələrin və dinlərarası münasibətlərin inkişafında xidmətlərinə görə bir qrup şəxsin "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu" ilə təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamını oxuyub. Daha sonra Sabir Həsəni, Füzuli Əliyev, Simax Yuşvayev, Seqal Şneor və Aleksandr Nesterova "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu" təqdim edilib.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə Azərbaycanda multikultural dəyərlərin və tolerantlıq ənənələrinin yaşının əsrlərlə ölçüldüyünü, ölkəmizdə müxtəlif dinlərə etiqad edən insanların yüzillərlə qardaşcasına yanaşı yaşadığını vurğulayıb.

"Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu"nun litvalı həmsədri Salomeya Lukaite rəhbəri olduğu qurumun fəaliyyətindən danışaraq deyib: "Azərbaycanda beynəlxalq multikulturalizm yay məktəbində aldığım zəngin təəssüratın nəticəsi idi ki, hələ yay məktəbində ikən Yunanistanın Afina Universitetinin tələbəsi Dimitrios Asproulis ilə birgə "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu" İctimai Birliyini təsis etmək qərarına gəldik. Birliyin həmsədrlərindən biri kimi düşünürəm ki, "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu"nun əhatə dairəsini genişləndirmək üçün dünyanın müxtəlif yerlərində təqdimatların sayını artırmaq lazımdır. Birliyin fəaliyyətə başladığı qısa müddət ərzində xarici ölkələrdən xeyli gənc "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu"na üzv olmaq üçün müraciət edib. İnanıram ki, "Azərbaycanın Gənc Dostları"nın fəaliyyəti yaxın gələcəkdə Azərbaycan həqiqətlərini xaricdə təbliğ etmək, beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq üçün mobil qruplara çevriləcək".

BBMM-in Bolqarıstan filialının rəhbəri Eliza Nikolova söyləyib ki, filiala rəhbərlik etmək məsuliyyətli və şərəfli işdir. Filial rəhbəri Azərbaycanın və Bolqarıstanın milli tarixinin və mədəniyyətinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, Azərbaycanın

multikulturalizm modelinin təbliği və təşviqi istiqamətində birgə tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı əlindən gələni edəcəyini bildirib.

BBMM-in İsrail filialının rəhbəri Arye Qut tədbir iştirakçlarına bayram təbrikinə çatdırıb, yəhudilərin yüzillərdir Azərbaycanda əmin-amanlıq içində yaşadığını deyib.

İndoneziyanın ölkəmizdəki səfiri Hüsnan Fənanı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti akademik İsa Həbibbəyli, Rəssamlar İttifaqının sədri, Xalq Rəssamı Fərhad Xəlilov və başqaları Azərbaycan xalqına təbriklərini və bayram arzularını çatdırıblar.

Mərasimdə BBMM-in İtaliya və Moldova filiallarının rəhbərləri Sandro Teti və Aureliya Qriqoriunun, həmçinin ötən il müxtəlif ölkələrdən Azərbaycanda keçirilən yay və qış multikulturalizm məktəblərində iştirak edən gənclər tərəfindən yaradılmış və hazırda yüzlərlə üzvü olan "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu"nun Yunanıstandan olan həmsədri Dimitrios Asproulis və indoneziyalı İmas Fuciyatinin təbrik videomüraciətləri nümayiş etdirilib, mərkəzin xarici ölkə filialları rəhbərlərinin və "Azərbaycan multikulturalizmi" fənnini öz ölkələrində tədris edən xarici mütəxəssislərin təbrik teleqramları oxunub.

Tədbirdə Ülkər Əliyeva və Mahir Tağızadənin ifasında müxtəlif ölkə xalqlarının mahnıları və dini nəğmələr səslənib, Qafqaz Universitetinin müxtəlif xarici ölkə gənclərindən ibarət tələbə rəqs qrupu çıxış edib.

Qafqaz Universitetində "Azərbaycan multikulturalizmi" Elm-Tədris Mərkəzi açılıb

Qafqaz Universitetində 16 noyabr – Beynəlxalq Tolerantlıq Günü ilə əlaqədar tədbir çərçivəsində "Azərbaycan multikulturalizmi" Elm-Tədris Mərkəzinin açılışı olub.

Mərkəzin yaradılmasında məqsəd Qafqaz Universitetində "Multikulturalizmə giriş" və "Azərbaycan multikulturalizmi" fənlərini tədris etməklə yanaşı, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi ilə birgə ölkədaxili və xarici universitetlərdə bu fənlərin tədris olunması üçün kadr hazırlığının təşkili, Azərbaycan və dünya multikulturalizm modellərinin və azərbaycançılıq ideologiyasının elmi əsaslarla öyrənilməsi və bu istiqamətdə yazılmış əsərlərin oxuculara çatdırılmasını təmin etməkdir.

Tədbirdə çıxış edənlər də bu barədə söhbət açdılar. Qafqaz Universitetinin rektoru professor Havar Məmmədov 2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasında "Multikulturalizm ili" elan edildiyini xatırladaraq vurğuladı ki, bu gün xalqımızın multikultural ənənələrinin qorunması və inkişafı sahəsində çox mühüm tədbirlər həyata keçirilir. Rektor universitetdə "Azərbaycan multikulturalizmi" Elm-Tədris Mərkəzinin yaradılmasını mühüm hadisə kimi qiymətləndirib.

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev Azərbaycanda multikulturalizmin inkişaf mərhələlərindən danışdı: "Heydər Əliyev multikultural dəyərləri çox yüksək səviyyədə qiymətləndirərək onun siyasi, hüquqi bazasını yaradıb. Ulu Öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir. Ümummilli Liderin siyasi xəttini davam etdirən Prezident İlham Əliyev bu gün Azərbaycan multikulturalizmini dövlət siyasəti səviyyəsinə yüksəltməyə nail olub. Bu, Azərbaycan ideologiyasının çox böyük qələ-

bəsidir. Azərbaycanda keçirilən Humanitar Forum və digər beynəlxalq tədbirlər ölkəmizi dünya multikulturalizminin mərkəzlərindən birinə çevirib”.

Dövlət müşaviri Qafqaz Universitetində yaradılan “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzinin səmərəli fəaliyyət göstərəcəyinə əminliyini bildirib.

Qafqaz Universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzinin açılışı, çıxış edir Qafqaz Universitetinin rektoru professor Havar Məmmədov

Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri Kamran İmanov, Təhsil nazirinin müavini Firudin Qurbanov, BBMM-in icraçı direktoru Azad Məmmədov, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini Gündüz İsmayılov, “Multikulturalizm” jurnalının baş redaktoru Fəxri Uğurlu və digər çıxış edənlər Azərbaycan multikulturalizminin əhəmiyyətindən söhbət açıblar.

Sonra iştirakçılar müasir avadanlıqla təchiz edilmiş “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzi ilə tanış olublar. Mərkəzin rəflərinə düzülmüş multikulturalizmlə bağlı elmi-kütləvi ədəbiyyat onların marağına səbəb olub. Bu Mərkəzin Qafqaz Universitetində yaradılması da təsadüfi deyil, Qafqaz ta qədimdən müxtəlif xalqların bir yerdə yaşadığı məkandır.

Tədbirin sonunda iştirakçılara tələbələrin ifasında müxtəlif xalqların mahnı və rəqslərindən ibarət bədii hissə nümayiş olunub.

“Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu” İctimai Birliyinin www.youngfriends.az saytına istinadən Birliyin həmtəsisçiləri və üzvlərinin ölkəmiz haqqında təəssüratlarını, Azərbaycan multikulturalizmi modeli ilə bağlı fikirlərini təqdim edir.

Xatırladaq ki, “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu” İctimai Birliyi 2016-cı ilin yayında BBMM-in və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən və 16 ölkədən 50-dən çox tələbənin qatıldığı “Multi-

kulturalizm Azərbaycanda həyat tərzini kimi: milli və dini dəyərlər” adlı III Beynəlxalq multikulturalizm məktəbi layihəsi çərçivəsində Litva Pedaqoji Universitetinin magistrantı Salomeya Lukaite və Yunanıstan Afina Universitetinin tələbəsi Dimitrios Asproulisin təşəbbüsü ilə yaradılıb. İctimai Birlikdə Azərbaycan multikulturalizminin ölkəmizə qazandırdığı xarici gənclər və ziyalılardan ibarət dostlar təmsil olunur. Azərbaycansevərləri ətrafına toplayan Birlik günü-gündən əhatə dairəsini genişləndirir. Birliyin üzvləri Azərbaycanın multikulturalizm modeli, mədəniyyəti, tarixi – bütövlükdə haqq işinin dəstəklənməsi və Azərbaycan həqiqətlərinin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində yeni töhfələr verirlər.

Yunanıstan Afina Universitetinin tələbəsi, “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu” İctimai Birliyinin həmsədri **Dimitrios Asproulis**:

“III Beynəlxalq multikulturalizm məktəbində Azərbaycan haqqında həndəsi sürətlə öyrənməyimiz və bu effektiv multikulturalizm modeli ilə tanış olmağımız üçün konstruktiv şərait yaradılmışdı. Məsələn, xaricdə “Azərbaycan multikulturalizmi” fənnini tədris edən müəllimlərin təqdimatında mühazirəni çox bəyəndim, çünki həmin mühazirə Azərbaycanın keçmiş və müasir multikultural vəziyyətinin maraqlı icmalını əhatə edirdi. Yay məktəbi çərçivəsində molokanlarla, udilərlə, dağ yəhudiləri ilə görüşlər, onların yaşam tərzini ilə əyani tanışlıq, xarici və yerli tələbələrin xüsusi təşkil olunmuş mədəniyyət axşamlarında öz ölkələrini təqdimatları və dil baryerinə baxmayaraq, insanların musiqi, rəqs və hətta milli mətbəxləri vasitəsilə səmimi ünsiyyəti çox xoş və unudulmaz idi. Bu, doğrudan da, çox böyük bir təcrübə idi, mən onu hər kəsə tövsiyə edirəm. Yay məktəbi ərzində Azərbaycanı araşdırmaq və xeyli maraqlı insanla tanış olmaq fürsəti yaradıldığına görə başda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə, Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevə və digər təşkilatçılara dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Gələcəkdə Azərbaycanın multikulturalizm modeli, bu ölkədə müxtəlif etnik mədəniyyətlərin təmsili yolları, eləcə də Azərbaycanın qonşu ölkələrlə yanaşı, Avropa İttifaqı, digər beynəlxalq tərəfdaşlar və təşkilatlarla qurduğu beynəlxalq münasibətlər haqqında biliklərimi genişləndirmək arzusundayam. Universitetdə artıq tələbə dostlarıma və professorlara Azərbaycandan bəhs etmişəm. Yay məktəbindən sonra doğma kəndimə getmişdim. Həmyerlilərimə səfər təəssüratlarımı danışanda onlar Azərbaycanın necə müasir, tolerant və multikultural ölkə olduğuna heyranlıqlarını, təəccüblərini gizlədə bilmirdilər. Hətta onlardan bəziləri bundan sonra Azərbaycana səyahət etmək istədiyini bildirdi.

“Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”nun Salomeya Lukaite ilə yanaşı ilk həmsədri seçildiyimə görə qürur duyuram. Klubun bütün iştirakçılarının təkliflərini koordinasiya edib xarici tələbələr arasında müxtəlif tədbirlər vasitəsilə təbliğat aparmağı düşünürük. İnanıram ki, biz dünyada “Azərbaycanın Gənc Dostları” şəbəkəsini yarada bilərik. Həmin şəbəkə vasitəsilə bir tərəfdən Azərbaycan həqiqətlərini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırır, digər tərəfdən təcrübəmizi bölüşər, Azərbaycanda həyat tərzini olan multikulturalizmi, millətlərarası əməkdaşlığı və dostluğu təbliğ edə bilərik”.

Litva Pedaqoji Universitetinin tələbəsi, İctimai Birliyin həmsədri **Salomeya Lukaite**:

“III Beynəlxalq multikulturalizm məktəbi mənə nəzəri baxımdan öyrəndiklərimi əyani şəkildə yaşamaq imkanı verdi. Burada onu da öyrəndim ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2016-cı il ölkəmizdə “Multikulturalizm ili” elan olunub. Hazırda dünyada etnik və dini dözümsüzlüyün get-gedə artdığı, Avropanın multikulturalizmdən imtina etdiyi bir vaxtda Azərbaycan Prezidentinin bu cəsarətli addımı alqışa layiqdir. Mən yay məktəbinin davam etdiyi müddətdə multikulturalizmin Azərbaycanda dövlət siyasəti olması ilə yanaşı, çoxəsrlik həyat tərzini öz gözlərimlə gördüm. Yay məktəbi zamanı “Mədəniyyətlər axşamı”nda müxtəlif ölkələrin mədəniyyətləri, adət-ənənələri ilə tanış olmaq imkanım yarandı. Ölkəmizin səfali gushələrindən olan Qəbələdə müxtəlif ölkələrdən gəlmiş gənclərin Azərbaycan musiqilərinin sədaları altında qol-qola, əl-ələ rəqs etmələri unikal Azərbaycan multikulturalizminin parlaq tablosu kimi yaddaşıma həkk olunub. Azərbaycanla bağlı ilk təcrübəmi ailəm və dostlarımla bölüşəndə onlar da bu ölkəyə səfər etmək arzularını dilə gətirdilər. Birliyin həmsədrələrindən biri kimi düşünürəm ki, “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”nun əhatə dairəsini genişləndirmək üçün dünyanın müxtəlif yerlərində təqdimatların sayını artırmaq lazımdır. Qeyd edim ki, Birliyin fəaliyyətə başladığı qısa müddət ərzində xarici ölkələrdən bir keyli gənc “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”na üzv olmaq üçün müraciət edib. Yaxın gələcəkdə klubumuzun Azərbaycan həqiqətlərini xarici ölkələrdə təbliğ etmək, beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq üçün mobil qruplara çevriləcəyinə inanıram”.

Çin vətəndaşı, Litva Pedaqoji Universitetinin tələbəsi **Xianqou Vanq**:

“Yay məktəbi ilə bağlı zəngin təəssüratım var. Proqram çox əhatəli və maraqlı idi. Müəhazirələr arasında ən çox Azərbaycan musiqisindən bəhs edəni xoşuma gəldi. Düşünürəm ki, Çinlə Azərbaycan arasında bir çox oxşar cəhətlər var; məsələn, milli geyimdə, musiqi növlərində və hətta bəzi adətlərdə. Özüm musiqiçi olduğumdan daha çox Azərbaycan musiqi janrlarının tarixi, bir də Azərbaycan ərazisində müxtəlif milli mədəniyyətlərin inteqrasiyası haqqında öyrənmək istəyərdim. Səyahət etməyi və tarixi çox sevdiyim üçün səfər ərzində Bakının tarixi binaları diqqətimi çəkdi. Azərbaycanda özümü çox rahat hiss edirdim, buradakı insanlar çox mehriban və ürəyiaçıqdırlar. III Beynəlxalq multikulturalizm yay məktəbində iştirakımı həyat təcrübəmin qiymətli hissəsi hesab edirəm. Gələcəkdə Azərbaycan musiqisi ilə Çinin Sincan-Uyğur Vilayətinin musiqisi arasında müxtəlif aspektlərdən müqayisəli təhlil aparmağı düşünürəm. Ümid edirəm ki, buraya yenidən gəlmək fürsətim olacaq. “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu”nun yarandığını biləndə məmnuniyyətlə bu kluba üzv oldum. Çünki yay məktəbində iştirakımdan sonra Azərbaycan mənim üçün çox

doğmalaşib, dost ölkəyə çevrilib. "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu" ideyalarımızı paylaşmaq və müzakirələrdə fəal iştirak etmək üçün zəngin platformaya dönür".

İndoneziyalı pedaqoq **İmas Xourin Nisa Fuciati:**

"Son bir neçə ildə Azərbaycana dəfələrlə səfər etmişəm. İnternet vasitəsilə ölkəniz haqqında ilk məlumatları toplayanda Azərbaycanın "Odlar yurdu" kimi təqdim edilməsi xüsusilə diqqətimi çəkmişdi. Bunu da öyrənmişdim ki, Azərbaycan İndoneziya kimi çoxmillətli və fərqli dini konfessiyaların qardaşcasına bir arada yaşadığı ölkədir. Burada qaldığım 10 gün ərzində internetdə öyrəndiyim məlumatlardan qat-qat çoxunu öz gözlərimlə gördüm. Bu müddətdə Azərbaycan barədə, bu ölkənin multikultural dəyərləri, tolerantlıq ənənələri haqqında məndə bir ömür unutmayaçağım zəngin təəssürat yarandı. Qədim Qəbələnin tarixi məkanları, gözəl təbiəti, müasir istirahət mərkəzləri, ölkənidə müxtəlif xalqların bir arada dinc yaşaması məni heyran etdi. Qəbələnin Nic qəsəbəsində qədim xalqlardan olan udilərlə tanış olduq. Orada müsəlmanlarla xristianların tolerantlıq şəraitində yaşadığını öyrəndik. Onların bir kənddə əsrlər uzunluğunda mehriban şəraitdə birgə yaşaması dünyaya nümunədir. Qəsəbədəki Alban xristian kilsəsinin dövlət tərəfindən təmiri və mühafizəsi təqdirəlayiqdir. Nic qəsəbəsində udilərin toy mərasimində də iştirak etdik, yerli adət-ənənələrlə tanış olduq. Bu da mənim üçün çox maraqlı idi.

2016-cı ilin Azərbaycanda "Multikulturalizm ili" elan olunmasını çox təqdirəlayiq hesab edirəm. İndoneziyada da multikultural dəyərlər qorunur. İki ölkənin bu sahədə oxşar cəhətləri çoxdur. Ölkənizə dəfələrlə gəlmiş olsam da, Azərbaycan multikulturalizmi modeli sözün yaxşı mənasında məni heyrətləndirdi. Çünki Azərbaycanda multikulturalizm təkcə yüzillər boyu toplanmış birgəyaşayış təcrübəsi deyil, həm də dövlət siyasətinin ölkə rəhbərliyinin diqqətdə saxladığı aparıcı xətlərdən biridir. Dünyada siyasi gərginliyin artdığı, terror və müharibələrin tüğyan etdiyi bir vaxtda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin multikulturalizm siyasətini prioritet kimi müəyyənləşdirməsini güclü siyasi iradənin və humanizmin təcəssümü kimi qiymətləndirirəm. İndoneziyaya qayıtdıqdan sonra beynəlxalq multikulturalizm məktəbi haqqında fikirlərimi dostlarımla, tanışlarımla, müəllim həmkarlarımla paylaşdım. Azərbaycan multikulturalizmini incəliklərinə qədər öyrəndiyimi düşünürəm, İndoneziyada məmnuniyyətlə Azərbaycan multikulturalizmini tədris etmək istərdim, özümü buna hazır bilirəm. "Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu" İctimai Birliyinin yarandığı ilk günlərdən ölkənizin dostları sırasında olmağımdan qürur hissi keçirirəm. Azərbaycan haqqında silsilə məqalələr üzərində işləyirəm və bunları İndoneziya mətbuatında dərc etdirməyi, eləcə də "Azərbaycanın Gənc Dostları" şəbəkəsi vasitəsilə bütün dünyayla paylaşmağı düşünürəm. Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi faktını kəskin pisləyirəm. İndiyədək müxtəlif vaxtlarda dostlarım və həmkarlarımla İndoneziyanın paytaxtı Cakarta şəhərində İslam Konfransı Gənclər Forumunun dəstəyi ilə "Xocalıya ədalət!" kampaniyası çərçivəsində yürürlərə, İndoneziyanın, həmçinin Cənub-Şərqi Asiyanın ən böyük məscidində minlərlə insanın qatıldığı soyqırımı qurbanlarının xatirəsini anım mərasiminə qatılmaqla ruhən və

cismən dost Azərbaycanın yanında olduğumuzu nümayiş etdirmişik. Bütün bu həqiqətlərə söykənərək gələcəkdə "Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində Azərbaycan dövlətinin multikulturalizm yanaşmasının rolu" mövzusunda elmi iş üzərində işləməyi planlaşdırıram".

Almaniyanın Humboldt Universitetinin məzunu **Yohannes Şnelle**:

"Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu" İctimai Birliyinin yaranması özlüyündə çox əhəmiyyətli addımdır. Qurumun fəaliyyəti üçün artıq çoxdan geniş sosial baza formalaşmışdır. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin təşkil etdiyi mütəmadi yay və qış məktəblərinin "mədəni övladı" sayıla biləcək Birlik bu gün ətrafında onlarla azərbaycansevər dostu birləşdirir. Mən də bu dostların sırasındayam olduğum üçün məmnunam. Düşünürəm ki, Azərbaycan xalqı ölkə ərazisində əslərdir mövcudluğunu sürdürən etnik, dini fərqliliyə bəslədiyi şəfqət, sevgi və qayğıya görə, ümumiyyətlə tayı-bərabəri olmayan multikultural dəyərləri, unikal multikulturalizm modeli ilə hər cür hörmətə və məhəbbətə layiqdir. Şübhəsiz, Azərbaycanın tarixi, dili, mədəniyyəti, eləcə də multikulturalizm modeli haqqında biliklərimi və araşdırmalarımı daha da genişləndirməyi, gələcəkdə bu mövzuda magistr işi üzərində çalışmağı planlaşdırıram".

Çexiyanın Karlov Universitetinin tələbəsi **Katerine Berger**:

"Düşünürəm ki, gənc nəsəl ksenofobiya, irqçilik, dini və etnik ayrı-seçkiliklə bağlı problemləri çözmək, bunların öhdəsindən gəlmək üçün tolerant və multikultural olmağın yollarını öyrənməlidir. Bu da beynəlxalq multikulturalizm yay və qış məktəbləri vasitəsilə mümkündür. Azərbaycanın multikulturalizm modeli analoji problemlərin həlli istiqamətində ən yaxşı nümunədir.

Biz insanlara izah etməliyik ki, fərqli olandan qorxmaq lazım deyil. Bütün dünyada mədəni müxtəlifliyi Azərbaycanda olduğu kimi qiymətləndirmək və qorumaq lazımdır. Azərbaycanın multikulturalizm modeli öyrənilməyə və paylaşılmağa layiq dəyərli örnəkdir. Ölkəinizdə öz gözümlə şahidi olduğum etnik-dini müxtəlifliyi əks etdirən gerçəkliklər və multikulturalizmin həyat tərzli olması heyratəmizdir. Məhz buna görə Çexiyaya qayıdanda ailəmə, dostlarıma və tanışlarıma Azərbaycan haqqında danışmaqdan yorulmurdum.

"Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu"nın yarandığını eşidəndə mən də ilk üzvlərdən oldum. Klubun sıralarının tez bir zamanda genişlənilməsi sosial baza toplanması mənim üçün gözlənilməz xəbər olmadı. Çünki Azərbaycanda yay məktəbində iştirak etdiyim müddətdə müxtəlif xarici ölkələrdən gələn gənclərin bu ölkəyə dost münasibətinin dəfələrlə şahidi oldum. Azərbaycana gəlib buradakı qonaqpərvərliyi, humanizmi, tolerant əhvali-ruhiyyəni, multikultural durumu öz gözləri ilə görən hər kəsin bu ölkəni, bu mehriban xalqı sevməsi təbii haldır. Bizimlə görüşlərinin birində

Azərbaycanın Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevin dediyi bir fikir yadımdan çıxmır. Akademik bildirdi ki, Azərbaycan multikulturalizminin əsas xüsusiyyəti özündən fərqli olana sevgi, hörmət və şafqət göstərməkdir. Bu sadalananlar çox vacib amillərdir. Düşünürəm ki, məhz bu amilləri özündə ehtiva elədiyinə və multikulturalizmi həyat tərzinə çevirdiyinə görə Azərbaycanın dostları getdikcə çoxalır və yaxın gələcəkdə onların sayca daha da artacağına inanıram”.

*Türkiyənin Erciyez Universitetinin tələbəsi
Caner Toker:*

“Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu” İctimai Birliyinin yaranması beynəlxalq multikulturalizm yay və qış məktəbində iştirak edən gənclərin hamısının ürəyindən xəbər verdi. Çünki bu klub Azərbaycan multikulturalizmi, mədəniyyəti, tarixi, adət-ənənələri, Azərbaycan xalqının zəngin məənəviyyəti ilə əyani tanış olan hər kəsin rahatlıqla sözüünü deyə biləcəyi ictimai tribunadır. Bu tribuna vasitəsilə qardaş ölkə Azərbaycanın həqiqətlərini bütün dünyaya çatdırmaq, haqq işində ona dəstək olmaq hər bir azərbaycansevərin arzusudur.

Yay məktəbi ərzində Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayevin bizimlə görüşü mənim üçün xüsusilə yaddaqalan oldu. Həmin görüşdə Dövlət müşaviri unudulmaz fikirlər səsləndirdi: “Çox şadam ki, Azərbaycana olan marağınız əyani tanışlıqdan sonra zamanla Azərbaycana sevgiyə çevrilir, bununla da yeni dostluqların, əməkdaşlıqların təməli qoyulur. Düşünürəm ki, əgər dostlarımız bizim inandığımız həqiqətləri bizdən əvvəl kiməsə deyib sübut edirlərsə, deməli, yanılmamışıq və biz dostlarımızı doğru seçmişik. Azərbaycan həm seviləsi, həm də sevimli dostlarını unutmayan ölkədir. Azərbaycan öncəki yay məktəblərinin tələbələrinə olduğu kimi, sizə də ömrünüz boyu dost olmağı təklif edir. Burada hamı sizi çox sevib. Biz sizinlə bu dostluq əlaqələrimizi təkcə indi yox, həmişə davam etdirmək arzusundayıq. Bu multikulturalizm məktəbindən sonra Azərbaycan sizin hamınızın dostuna çevrildi və biz ömrünüz boyu sizin dostunuz olmağa hazırıq”.

Dövlət müşavirinin bu sözləri sübut edir ki, Azərbaycan dövləti və xalqı öz dostlarına yüksək dəyər verir. Belə yüksək dəyər verilən dostlardan biri olduğum üçün fəxr edirəm”.

Qeyd edək ki, 16 noyabr – Beynəlxalq Tolerantlıq Günü münasibətilə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin təşkil etdiyi təntənəli tədbirdə “Azərbaycanın Gənc Dostları Klubu” İctimai Birliyinin həmsədri Salomeya Lukaite də iştirak edib. Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev həmsədrlə görüşü zamanı Birliyin sıralarının gələcəkdə daha da genişləndiriləcəyinə və qurum üzvlərinin Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması işinə töhfələr verəcəyinə ümidvar olduğunu bildirib.

AHISKA TÜRKLƏRİNİN YARADICILIĞI

Usta MÜRTƏZ	
Hani?	136
Könül.....	137
Zeynül YEKTAYİ	
Olmadı	138
Cabir XALİD	
Bizim dəərə	139
Xoş görüşdux	140
İlyas XƏLİL	
Tanımadı.....	141
İlim SƏFİL	
Haxlıma gəldi.....	142
Güləhməd ŞAHİN	
Qalmadı	143
Məhəmməd PAŞALİYEV	
Vətənim	144
Şahismayıl ADIGÜNLÜ	
Qara vaqonlar	145
Müzeyfə QOCA ADIGÜNLÜ	
Topçu İskəndər	146
Nurəddin SASIYEV	
Axıxam	147
Həmdi YİTGÜN	
Oldum	148
Təzəgül CÖVDƏTQIZI	
Nə oldu?	149
Şəmşir ŞİMŞƏKOĞLU	
Mən də qərib, sən də qərib.....	150
MÜSƏDDİN	
Can Azərbaycan!	151

Usta MÜRTƏZ

Ahuska türklərinin görkəmli şairi Hacıgillərdən Mürtəz Turanşah oğlu 1890-cı ildə Adıgün mahalının Arzne kəndində anadan olub, 1944-cü ildə ailəsi ilə Özbəkistana sürgün edilib. Keçən əsrin 50-ci illərində Azərbaycana köçərək Saatlıda Fətəlikənddə məskunlaşıb. Lirik, dini-fəlsəfi və satirik şeirlər müəllifidir. Mahir bənnə kimi ustalığ edən, islam dinini dərinləndən bilən şair xalq arasında Usta Mürtəz, Molla Mürtəz, Mürtəz Dədə kimi tanınıb. Usta Mürtəzin dilindən belə bir rəvayət danışılır ki, yuxuda pirlər bədəsini içirmiş, ancaq qəfil oyadıldığına görə yarımçıq qalıb. Zərəfatları, eyhamlı kəlamları ilə də məşhur olub. Bir sıra əsərləri folklor toplularında dərc olunub. Qəlbi vətən həsrətilə çırpınan ağsaqqal şair 1992-ci ildə vəfat edib.

Hani?

Unudulmaz aci vardır canımda,
Görüb söyləduğüm ərənlər hani?
Qohum-qardaş kimsə yoxdu yanımda,
Sağımda-solumda duranlar hani?

Çox ağladım, yaşlar axdu sinəmə,
Qədir-ismət yetişdirdi bu dəmə,
Bir kamil yox, qəyrət verə adama,
Gövül təsəllisi verənlər hani?

Usta Mürtəz, çatamadux murada,
Beyhuda ömrümüz geçdi arada,
Biçarə yaşadux bizlər burada,
Gəlib əhvalimi soranlar hani?

Könül

O ki yurdun tərək eylədin,
Gəl qəflətdən oyan, könül.
Ğəmi üstən kürk eylədin,
Yoxsulluğa tayan, könül.

Əcəb nə olacax halın,
Çöldən-çölə düşdi yolun,
Əlində gəlmədin malın,
El fitindən saxın, könül.

Bizi tapşurdun düşmana,
Qəyrət etdin, hələ şaşma,
Niya olmiyersin pişmana,
Eyvax-eyvax diyan, könül.

Ləin şeytan nəkkərə,
Mürtəzi saldı əfxara.
Düşmanlar çıxdı əşkara,
Bugün oldi bayan, könül.

Zeynul YEKTAYI

Zeynul Fəxri oğlu Fəxriyev 1934-cü ildə Ahıska mahalının Uravel kəndində doğulub. Atası Fəxri Aslan oğlu 1942-ci ildə İkinci Dünya müharibəsinə getmiş və şəhid olmuşdur. Zeynul Yektayı 1940-44-cü illərdə Uravel kənd məktəbində türkcə təhsil alır, 1944-cü ilin noyabrında həmvətənləri ilə birgə Özbəkistana sürgün edilir. 1954-cü ildə burada orta məktəbi bitirən Zeynul Nəmanqan tibb məktəbinə qəbul olunur, 1956-cı ildə feldşer ixtisasına yiyələnir. 1957-ci ildə ailəsiylə Gürcüstana, doğma yurdlarına qayıtmağa cəhd edir, ancaq 3 il Gürcüstanda qalsalar da, onları öz kəndlərinə buraxmırlar. 1960-cı ildə Azərbaycanca köçür, Şamkir rayonunda yerləşirlər. Kür qəsəbəsində feldşer işləyən Zeynul bədii yaradıcılıqla da məşğul olur. Vətənpərvər ziyalı olan Zeynul Yektayının 20 yaşlı oğlu Ələddin 1994-cü ildə Qarabağ savaşında şəhid olub. İkinci oğlu Veysəl Qarabağ müharibəsi veteranıdır. Şairin 2003-cü ildə "Qürbətdə qalan Vətən" adlı şeirlər kitabı dərc olunub. Yaradıcılığında divani, təcnis, dodaqdəyməz, qoşma, qıfılbənd və dəyişmələr üstünlük təşkil edir.

Olmađı

Düşdüm qürbət elə, oldum divanə.
Səbəbini bəndən soran olmađı.
Ellər ağ geyindi, bən geydim qara,
Soruşub dərdimi bilən olmađı.

Dil qarışdı, bir-birindən ayrılmaz,
Nəsil yitdi, el cinsini tanımaz,
Qomşılıxda qərarlaşub tayanmaz,
Bizə bir düz yol göstərən olmađı.

Zeynulam, gəzərim elsiz, obasız,
Tapılmaz təbibim, qaldım davasız,
Məhv olsam, qəbrimdə belə yazarsız:
Bu dünyada bizə vətən olmađı.

Cabir XALİD

Cabir Xalid oğlu Xalidov 1951-ci ildə Səmərqənddə anadan olub. 1959-cu ildə ailəsiylə Azərbaycana köçüb, Saatlı rayonunun Şirinbəy kəndində məskunlaşıb. Atası Derselli Xalid Qurdoğulları adlanan qədim türk soyundandır. 1969-74-cü illərdə ADU-nun Filologiya fakültəsində təhsil alıb. 1974-85-ci illərdə Saatlı rayon Şirinbəy kənd orta məktəbində Azərbaycan dili və ədəbiyyatından dərs deyib. 1985-ci ildən kənd mədəniyyət evinin rəhbəri olub. Kənddə təşkil etdiyi türk folklor ansamblı 1987-ci ildə II Ümumittifaq xalq yaradıcılığı festivalının laureatı olub. 1989-cu ildə ona Əməkdar Mədəniyyət İşçisi" fəxri adı verilib. Məktəbdə oxuduğu dövrdən bədii yaradıcılıqla məşğul olub. Şairin şeirləri qəzet və jurnallarda, ədəbi almanaxlarda dərc edilib. İstanbulda "Yurda dua etmədikcə" adlı kitabı çıxıb.

İstedadlı şair, vətənpərvər ziyalı olan Cabir müəllim vətən mücadiləsinin fəal iştirakçısı, gözəl folklor və ədəbiyyat bilicisidir. Ahıska türkləri "Vətən" Cəmiyyətinin orqanı olan "Vətən eşqi" qəzetinin məsul katibi, baş redaktoru olub. Ahıska türklərinin vətənə dönüş mücadiləsi ilə əlaqədar Moskvada, Tbilisidə, Bakıda, Nalçikdə, Ankarada dəfələrlə çıxışlar edib.

Bizim dərə

Bu dərənin yazı gəlsin,
Oğlı gəlsin, qızı gəlsin,
İlham alan yürəgimin
Bin hekmətli sözi gəlsin.

Bu dərənin dağları var,
Meşələri, bağları var,
Ləzzətini görən bilür
Nə səfəli çağları var.

Bu dərənin dağı yuca,
Həsərtlilər gəlib quca,
Yola vurdun cəyil vaxti,
Karşılırsın qoca-qoca.

Bu dərənin puvari çox,
Zarxoş axan suları çox,
Puvar bunda, bizlər onda,
Puvarların içəni yox.

Bu dərənin başı Dersel,
Yürəgimin başı tel-tel.
Nə hekmətdür – kavuşsam da,
Ayrılısam da, yaşı sel-sel.

Bu dərə, pək uzun dərə,
Yola vurdun güzün dərə,
Bahar olsun, kavuşsax da,
Görax hər gün yüzün dərə.

Xoş görüşdux

Sən ey əziz baba yurdum,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.
Həs-rət çəkdim, səni gördüm,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

Sən ey gözəl arzu-güman,
Dağ köksünə düşən duman,
Uçma, ey kuş, uçma, aman,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

Ey dərədə gurliyan çay,
Yay səs-sədan ellərə, yay,
Gözəllikdən alduğum pay,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

İnsanlardur yurda naxış,
Ulu toprax, sana alkış,
Baxan günəş, yağın yağış,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

Bu topraxdan qüvvət əmən,
Sən ey meşə, çayır-çəmən,
Kollarımı açmışam bən,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

Mor-mənəmşə xayaldayux,
Bir tatlıca amaldayux,
Biz kim böylə vusaldayux,
Xoş görüşdux, xoş görüşdux.

İlyas XƏLİL

İlyas Şükriü oğlu İdrisov 1955-ci ildə Səmərqənddə anadan olub. 1959-cü ildə ailəsiylə Azərbaycanca köçüb, Beyləqan rayonunun Türklər kəndində məskunlaşıb. Orta məktəbi bitirdikdən sonra aqronom ixtisasına yiyələnib. Kənddə ixtisası üzrə işləyə-işləyə bədii yaradıcılıqla da məşğul olur. Ahıska Yazarlar Birliyinin fəallarındandır. Əsərləri

folklor toplularında dərc olunub.

Tanımadı

Qürbətdən vətənə endim,
Yetən bəni tanımadı.
Yol üstündə daşa döndüm,
Ötən bəni tanımadı.

Gedəmədim qucağına,
Qısıldım bir bucağına,
Odu atdım ocağına,
Tütən bəni tanımadı.

Baxdım yorğun qollarına,
Yaş axıtdım yollarına,
Salam verdim güllərinə,
Bitən bəni tanımadı.

Gördüm bülbül qonmuş gülə,
Yüz çəvürdi bilə-bilə,
Yadmi göründüm bülbülə,
Ötən bəni tanımadı.

Dərdli getdim qəbristanə,
Səcdə etdim başdaşına,
Dedim, gələm, ana, ana,
Yatan bəni tanımadı.

Bu ayrılıx çox uzandı,
Bıçax gəməyə dayandı,
Naləmdən dağlar oyandı,
Vətən bəni tanımadı.

İlim SƏFİL

Əslən Ahıskanın Adıgün bölgəsinin Pulate kəndindən olan İlim Şahzadəyev 1951-ci ildə Özbəkistanda anadan olub. 1959-cu ildə ailəsi ilə Azərbaycana köçüb, Saatlı rayonunda Fətəlikənddə məskunlaşıb. Daşkənd Politexnik İnstitutunda təhsil alıb. 1972-ci ildən əmək fəaliyyətinə başlayıb, 1978-ci ildən Fətəlikənd mədəniyyət evinin direktoru işləyib. Ahıska türklərinin vətən mücadiləsinin fəallarından olan İlim Səfil bu mövzuda bir sıra məqalə və oçerklər yazıb, Ahıska türkləri "Vətən" Cəmiyyətinin mətbu orqanı – "Vətən eşqi" qəzetinin nəşrində iştirak edib. Ahıskanın klassik aşığı və şairi Molla Məhəmməd Səfilinin nəvəsi olan İlim Şahzadəyev həm də gözəl şeirlər müəllifidir. Vətənpərvər ziyalı, istedadlı şair 2006-cı ildə qəfil xəstəlikdən vəfat edib.

Haxlıma gəldi

Həsərin çəkduğum gözəl vətənin
Abu-havası da haxlıma gəldi.
Ağladuxca axar gözlərim yaşı,
Dupduri puvari haxlıma gəldi.

Uzaxdan baxarsın – yeşil təpəli,
Yaxına gedərsin – gülli-çiçəkli,
Qarşında dururdi gəlin ləçəkli,
Qarlı-buzlu dağlar haxlıma gəldi.

Dərənin ədrəfi yemyeşil xali,
Çıxanda gəzməyə görükməz ardi,
Gəzərdi içində avisi, kurdi,
Çamli-namudli meşə haxlıma gəldi.

Yazın ortasında xarmanlar dolar,
Küsənlər barışur, toy-bayram olar,
Güzə yaxın meyvələrin döşrular,
Pantasi, furuci haxlıma gəldi.

Güləhməd ŞAHİN

Əsli Pulatedən olan Güləhməd Şərəf oğlu Qoçiyev 1955-ci ildə Özbəkistanda anadan olub. 1956-cı ildə ailəsi ilə birlikdə Azərbaycana köçüb, Saatlı rayonunda məskunlaşıb. 1973-cü ildə Bakı Plan-İqtisad Texnikumunu bitirib. Baykal-Amur Magistrının tikintisində iştirak edib. Lirik şeirlərin, vətən həsrətiylə yoğrulmuş poemanın müəllifidir. 1985-ci ildə Saatlıya qayıdaraq kolxoz təsərrüfatında müxtəlif vəzifələrdə işləyib. Xalq şeiri üslubunda əsərləri var. "Bir qüvvət ver, İlahi" şeirlər kitabı İstanbulda, "Bəxtimə düşən ömür", "Muğanda yaşanan 50 il" (həmmüəllif) kitabları Bakıda dərc olunub. Ahuska türkləri Yazarlar Birliyinin fəal üzvlərindən olub. İstedadlı şair 2014-cü ildə qəfil xəstəlikdən vəfat edib.

Qalmadı

Bu dünyaya qərib gəldük, gedarux,
Söyləməyə dastanımız qalmadı.
Qürbət eldə çadırlara yatarux,
Əkməyə heç bostanımız qalmadı.

Qurulmuşdür fani dünya yalannan,
Söylə baxem dünyadan kam alannan.
Qocamanlar bir-bir keçdi dünyadan,
Nə anamız, nə babamız qalmadı.

Çərxi-fələk etdüyüni ediyər,
Türbəmizi nerdə gəldi qaziyər,
Gələn-gedən sayımızı yaziyər,
Bilinmiyər, heç sayımız qalmadı.

Bu dünyanın acılığını gördük biz,
Ətmək nədür, boş otunu yedük biz,
Tatlıdan çox acısını gördük biz,
Ağlamağa heç halımız qalmadı.

Qara bulud başımızı bürüdi,
Üstümüzdə savuk buzlar ərüdi,
Göz yaşımız ağlamaxdan qurudi,
Açılmağa sabağımız qalmadı.

Sən nerdəsin, Pulatenin puvari,
Qana-qana bir içeydim sulari,
Qaranluxlar tutdi bizim yollari,
Baxmağa heç sağ-solumuz qalmadı.

Qurban olem bən Allahın Adına,
Niyə atdi cəhənnəmin oduna?
Qərib millət dönəmədi yurduna,
Yaşamağa niyatımız qalmadı.

Düz yolumuz əgriləndi, buruldi,
Həsət oxi yürəgimdən vuruldi,
Güləhməd də bu dünyadan yoruldi,
Yazmağa heç havasımız qalmadı.

Məhəmməd PAŞALIYEV

Məhəmməd Paşalı oğlu Paşalıyev 1954-cü ildə Özbəkistanda anadan olub. 1966-cı ildə ailəsi ilə birlikdə Azərbaycana köçüb, Saatlı rayonunda Fətəlikənddə məskunlaşıb. Bakı Plan-Uçot Texnikumunda təhsil alıb, ixtisasca mühəsibdir. 1972-74-cü illərdə sovet ordusu sıralarında hərbi xidmət keçib. M.F.Axundov adına kolxozda ixtisası üzrə fəaliyyət göstərib. Hazırda Saatlı rayonunun Günəşli kəndində yaşayır. Lirik və satirik şeirlər müəllifidir.

Vətənim

Bitmədi fələgin ayrılıx dəmi,
Qucağında yaşamadım, Vətənim!
Nə aşkilə puvarlardan su içdim,
Nə ilhamsız coşamadım, Vətənim!

Səninən, ad alıb səndə ucalan,
İlk baharda təbiətdən güc alan,
O toprağı qarış-qarış yaliyan
Çaylar kimi taşamadım, Vətənim!

Bir baxan yox yürəkdəki dağlara,
Ölən öldi, mərəz qaldı sağlara.
El arxası başı qarlı dağlara
Bir-iki söz qoşamadım, Vətənim!

Sənsiz yüz yil ömür sürsəm dünyada,
Sönməz gövlüm sənə qarşı sevdada.
Sən olursun axır sözüm genə də,
Diyərim ki, yaşamadım, Vətənim!

Şahismayıl ADIGÜNLÜ

Dursunov Şahismayıl Mürtəz oğlu əslən Ahıskanın Adıgün kəndindəndir. Sürgün dövründə, 1948-ci ildə Özbəkistanda anadan olub. 1950-ci illərin ortalarında ailəsi ilə Azərbaycana köçüb. Azərbaycan İncəsənət İnstitutunu bitirib. Saatlıda mədəniyyət sahəsində işləyib. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü olub. Hekayələr, roman, poemalar, şeirlər müəlifidir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr olunmuş "Babatürk", "Bahar və Bayram", "Dərd içində", "Sən vətəni görəcəksən", "Qara vaqonlar" adlı kitabları çapdan çıxıb. 2009-cu ildə qəfil xəstəlikdən vəfat edib.

Qara vaqonlar

Vaqonlar şütüyürdü,
Sınıq-salxaq vaqonlar.
Adamlar üşüyürdü,
Sürgün olmuş adamlar.

Qarları yara-yara
Tüstüləyir qatarlar.
Bu qara vaqonlardan
Ölənləri atarlar.

Yorğansız, əyni yalın
Gedənlər buza dönüb.
Gör neçə zavallının
Yanan çırağı sönüb!

Qırx dərəcə saxtaya
Deyin, insan dözərdi?
Bu qara vaqonlarda
Sürgün gedən türklərdir.

Öldü türkün düşməni,
Stalintək fironlar.
Yaddaşlarda yaşayır
Qara rəngli vaqonlar.

Müzeyfə QOCA ADIGÜNLÜ

Poladov Müzeyfə Əfrayıl oğlu 1932-ci ildə Adıgün kəndində anadan olub. Vətəndə altıncı sinfə qədər türkçə təhsil alıb, 1944-cü ildə yurddaşları kimi ailəlikcə Özbəkistana sürgün edilib. Burada traktorçu və sürücü ixtisaslarına yiyələnib. 1957-ci ildə ailəliklə Azərbaycana köçüb, Fətəlikənddə məskunlaşıb. Kolxozda sürücü işləyib, 1988-ci ildə təqaüdə çıxıb. "Əmək veteranı" medalı ilə təltif olunub. Saatlıda fəaliyyət göstərən Ahıska Türkləri Yazarlar Birliyinin fəallarındandır. Lirik şeirlər müəllifidir. "Vətən həsrəti" adlı şeir toplusu 2009-cu ildə Türkiyədə dərc olunub. Təqdim edilən şeiri Qarabağ savaşında şəhid olmuş Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı İskəndər Aznavurun xatirəsinə yazılıb.

Topçu İskəndər

Gədəbəy bölgəsinin Şınıx kəndində
Könüllü cəbhəyə gedən İskəndər.
Düşmən texnikasının yerin görəndə
Qaynayıb coşan Topçu İskəndər.

Özün öz topunla pusquda durdun,
Düşmənin nə qədər tankını vurdun.
Bütün atəş nöqtələrin susdurdun,
Nə gözəl qurmuşdun işin, İskəndər.

Yaşa, ey Türk oğlu İskəndər, yaşa,
Davaya girərdin şiddətlə coşa.
Atdığıın topların getmədi boşa,
Ataşa verirdin döşün, İskəndər.

Qorudun toprağı, namusu, arı,
Qız-gəlin, çocuğu, həm qocaları.
Uyuyub yatmadın sən gecələri,
Vermədin toprağın, daşın, İskəndər.

Ermənilərin acı qatdın aşına,
Dura bilmədilər sənin karşına.

Milyonlar qoydular sənin başına,
Qızıldan bahaydı başın, İskəndər.

Döyüş təcrübəsin aldın fəndini,
Qorudun, saxladın Şınıx kəndini.
Atəşin özünə verdin kəndini,
Həyəcan içində qaldın, İskəndər.

Kəlmeyi-şəhadəti dilə gətirdin,
Gözlərin qaraldı, huşun itirdin.
Çırpındın, yıxıldın, qalxıb oturdun,
Ölümlə üz-üzə gəldin, İskəndər.

Atan qurban olur İskəndər adna,
Nə gözəl ad vermiş o Sayrab baban.
Vətən həsrətilə köçdüün dünyadan,
Qaldı üç çiçəyin, eşin, İskəndər.

Müzeyfə xocayam, yazdım bu şeiri,
Yolumuz haqdır, olamaz geri.
Cənnəti-firdovsi şəhidlər yeri,
O gözəl məqama çatdın, İskəndər.

Nurəddin SASIYEV

Sasiyev Nurəddin Hasan oğlu 1931-ci ildə Ahıskanın Azqur kəndində anadan olub. 1941-ci ildə atasını müharibəyə yola salan Nurəddin 1944-cü ildə yurddaşları ilə birgə Özbəkistana sürgün edilib. Ağır işlərdə çalışıb. Məktəbi 1955-ci ildə bitirib, ancaq komendant rejimində olduqlarından təhsilini davam etdirə bilməyib, yalnız 1957-ci ildə Daşkənddə Orta Asiya Dövlət Politexnik İnstitutuna daxil olub. 1964-cü ildə institutu memarlıq ixtisası ilə bitirib. Fərqanədəki Layihə İnstitutunda memar, sonradan Namanqan şəhərinin baş memarı işləyib. 1974-cü ildə Bakıya köçüb. 1974-1995-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Kənd Layihə İnstitutunda baş mühəndis işləyib, buradan da təqaüdə çıxıb. "Vətən" cəmiyyətinin fəalı Nurəddin müəllim bədii yaradıcılıqla da məşğul olur. Nəsr əsərlərinin, şeir, poema, dastan və oçerklərin müəllifidir. "Məhəbbət dastanı", "Söndürülmüş ocaqlar", "And (Qarabağ dastanı)", "Baba ocağı, Ana sicağı (Ahıska türklərinin folkloru)", "Yetim qalmış Axısxali (tarixi-xronikal povest)" adlı kitabları dərc olunub.

Axısxam

Gəlmişim öpməyə toprağın sənin,
Ey gözəl vətənim, canım Axısxam.
Nə qədər ömrüm var, bağlıyım sənə,
Olmasın həyatım sənsiz, Axısxam.

Nə qədər tolanıb gəzsəm elləri,
Ogrənsəm həyatda bin bir dilləri,
Sənsin yürəgimdə dillər əzbəri,
Qurbandur yolunda canım, Axısxam.

Anamın südidür tamarda qanım,
Həyatım, vicdanım, sinəmdə canım.
Uzaxda olsam da sənə qurbanım,
Qüdrətim, şöhrətim, şanıım Axısxam.

Qurban olem toprağına, taşına,
Dədə Korkut kimi qoca yaşına.
Nurəddin gəziyer dönmax peşinə,
Dönəndə kəsərim qurban, Axısxam.

Həmdi YİTGÜN

Əslən Ahıskanın Qomoro kəndindən olan Eyvazov Həmdi Eyvaz oğlu 1952-ci ildə Özbəkistanda doğulub. 1958-ci ildə ailəsi Azərbaycanın Şəmkir rayonunun Bitdili kəndinə, 1972-ci ildə isə Saatlı rayonunun Şirinbəy kəndinə köçüb. Ailə vəziyyəti ilə əlaqədar ali təhsil ala bilməsə də, Həmdi Yitgün mədəniyyət sahəsinə dərin maraq göstərüb, ictimai-siyasi, mədəni işlərdə fəal təşkilatçılıq, həm də iştirak edib. Bu fəallığına görə də Saatlı rayon Şirinbəy kənd Mədəniyyət evinə bədii rəhbər vəzifəsinə təyin olunub. Mədəniyyət evində o, maraqlı teatr tamaşaları və konsertlər hazırlayıb, qızlardan ibarət "Karvan" rəqs qrupu yaradaraq dəfələrlə rayon səviyyəli tədbirlərə qatılıb, hətta televiziya verilişlərində də çıxışları olub. Həmdi Yitgün xalqının başına gələn sürgün faciəsini öz şeirlərində əks etdirib.

Oldum

Namərd dünyanın əlindən
Ölkə-ölkə gəzər oldum.
Gəzə-gəzə cana doydum,
Öz canımdan bezər oldum.

Haxlı oldum diləgimdə,
Bir duran yox köməgimdə.
Hər dərdimi yürəgimdə
Ölçüb-biçib çözər oldum.

Həp rast gəldim zor işlərə,
Böhtanlara, şər işlərə.
Hər əmələ, hər işlərə
Dözə-dözə dözər oldum.

Yitgün diyer həsrət çəkdim,
Bilsəz nə müsibət çəkdim,
Ömrüm boyu sixlət çəkdim,
Sixlətimdən yazar oldum.

Təzəgül CÖVDƏTQIZI

Cövdətova Təzəgül Cövdət qızı 1956-cı ildə Özbəkistanda anadan olub. 1959-cu ildə ailəsi Azərbaycana, Qazax rayonunun Poylu kəndinə köçüb. Təzəgül Cövdətova həmin kənddə orta məktəbi bitirib. Məktəb illərində fəal şagird kimi fərqlənib, ədəbiyyat fənnini çox sevib. Bədii yaradıcılığa da orta məktəbdə oxuyanda başlayıb. Gəncə şəhərində orta ixtisas təhsili alıb. Əslən Adıgün rayonunun Gortuban kəndindən, Musalar nəslindəndir. 1975-ci ildə ailə quraraq Sabirabad rayonunun Bulaqlı kəndinə köçüb. Hazırda həmin kənddəki Vüqar Quliyev adına orta məktəbin kitabxanasında çalışır. Təzəgül xanımın yaradıcılığında hikmətamiz, nəsihətamiz və ilahi şeirlər xüsusi yer tutur. Vətən sevgisi də əsas mövzularındandır. Şeirləri Azərbaycan və Türkiyə mətbuatında, toplularda çap olunur. "Haqqə gedən bir yoldayam" adlı kitabı dərc edlib.

Nə oldu?

Ucu ərşə çatan dağlar,
Dağlar, Xocalım nə oldu?
Üstünə qar yağmış bağlar,
Bağlar, Xocalım nə oldu?

Düşmən xalqa saldılanda,
El-aləmi galdıranda,
Qoca-cavan öldürəndə
Dağlar, Xocalım nə oldu?

Diksindirdi güllə səsi
Bu uyuyan təbiəti,
Ucaldı fəğan-naləsi,
Dağlar, Xocalım nə oldu?

Birdən qopdu ahu-fəryad,
Mədət, Allah, bizə imdat!
Atdı güllə, dindi sursat,
Dağlar, Xocalım nə oldu?

Sən oranın sahibisən,
Neçə işlər şahidisən,
Vətənimin tarixisən,
Dağlar, Xocalım nə oldu?

Şəmşir ŞİMŞƏKOĞLU

Əsli Ahıskanın Xeveşen kəndindən olan Aytayev Şəmşir Şimşək oğlu 1955-ci ildə Özbəkistanda anadan olub. 1961-ci ildə ailəliklə Azərbaycana gələrək Saatlı rayonunun Qarayevkənd kəndində məskunlaşıblar. Ahıskaluların vətən mücadiləsinin fəal iştirakçısı, tanınmış ziyalı, məktəb direktoru və kolxoz sədri işləmiş el ağsaqqalı Şimşək Urşan oğlunun yolunu davam etdirən Şəmşir 1974-76-cı illərdə sovet ordusu sıralarında xidmət etdikdən sonra "Xalqlar Dostluğu" ordenli Moskva Kooperativ İnstitutuna daxil olub, 1982-ci ildə həmin təhsil ocağını əla qiymətlərlə bitirib. Mühasib, baş mühasib vəzifələrində, bank sistemində çalışıb. Bədii əsərləri Azərbaycanda və Türkiyədə müxtəlif qəzetlərdə, dərgilərdə, toplularda dərc olunub.

Mən də qərib, sən də qərib

Dərdimdən heç danışmıram, gülmürəm,
Vətənsizəm, sınıdıram, əyilmirəm,
Həsərin cəkirəm, gələ bimirəm,
Mən də qərib, sən də qərib, Vətənim.

Bu, bəllidür, güman yoxdur sabaha,
Bizdən ötrü kimsə batmaz günaha,
İş qalıbdır bircə böyük Allaha,
Mən də qərib, sən də qərib, Vətənim.

Axıxam, uca tut ki başını,
Yaxmasınlar toprağını, daşını.
Acı tale, sil gözümün yaşını,
Mən də qərib, sən də qərib, Vətənim.

Ürək intizarda artıq dözməyir,
Bu qəriblik sanki bizi izləyir.
Şəmşir isə vədəsini gözləyir,
Mən də qərib, sən də qərib, Vətənim.

MÜSƏDDİN

Əslən Ahıskanın Adıgün rayonundan olan şair Müsəddin keçən əsrin axırlarında, Fərqanə hadisəsindən sonra ailəsi ilə Özbəkistandan Azərbaycana köçüb. Hələ yetmişinci illərdən bədii yaradıcılıqla məşğul olur. Əsərlərinin əsas mövzusu vətən eşqi, yurd həsrətidir.

Can Azərbaycan!

Azərbaycan açdı geniş bağrını,
Qəbul edib verdi öz ocağını,
Qırğından qurtardı xalqın sağını,
Mərd sığınacağımız, can Azərbaycan!

Öz ətməgün, suyun bölübən verdin,
Əzəldən qardaşlıq, dayıma dedin,
Başsağlıgün bizə ilkin gətirdin,
Qardaşımızsan sən, can Azərbaycan!

Dənizlər keçibən çox çaylar aşdı,
Qan qardaşlarına xalqım qarışdı.
Qardaş qəbulundan yürəgim çaşdı,
Gönlümün telləri, can Azərbaycan!

Basmaçılar – daşnaklar hücum etdilər,
Günəhsiz türkləri oda atdilər,
Əcdadi-imani pula satdılar,
Yardıma sən çətdin, can Azərbaycan!

Bizdə günah yoxdur, sahibsiz xalqux,
Fitnə səbəbləri bizə karanlux.
Qırx beş yıl vətənsiz, bəxtsiz yaşadux,
Gör vətən təqdirin, can Azərbaycan!

Əcəba, gələrmə elə bir zaman,
Vətənim olurmə diyarım haman?
Gülləri bəzədib edərim çəmən,
Sənin köməginlə, can Azərbaycan!

Baş redaktordan:

Təqdim etdiyimiz ədəbi nümunələrin bəyənildiyinə ümid edirik. "Region" əlavəsinin növbəti səfəri isə Şimal-Qərb bölgəsinə olacaq.

Mətnlərinizi gözləyirik

«RS Poliqraf» MMC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

Çapa imzalanıb: 29.12.2016. Ofset çap. Ofset kağızı.
Format: 70x100 1/16. Həcmi 9,5 ş.ç.v. Tiraj: 1000 nüsxə.
Qiyməti razılaşma yolu ilə.

"RS Poliqraf" MMC
Bakı şəh., A.Məmmədov küç., 113
Tel./faks (+994 12) 437 08 20